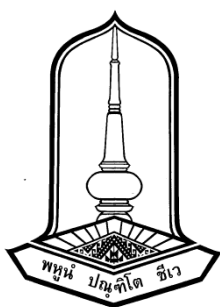

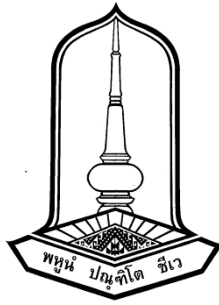
Mixed media art:
The creative
from wisdom of the gunpowder
of the northeast

โครงการสร้างสรรค์ศิลปะสื่อประสม: การสร้างสรรค์จากภูมิปัญญา
การทำดินปืนของชาวอีสาน
(Mixed media art: The creative from wisdom of the
gunpowder of the northeast)

อนรรักษ์ โคตรชมภู

ได้รับทุนอุดหนุนโครงการสร้างสรรค์
คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ประจำปีงบประมาณ 2560

โครงการสร้างสรรค์ศิลปะสื่อประสม: การสร้างสรรค์จากภูมิปัญญา
การทำดินปืนของชาวอีสาน
(Mixed media art: The creative from wisdom of the
gunpowder of the northeast)

อนุรักษ์ โคตรชมภู

ได้รับทุนอุดหนุนโครงการสร้างสรรค์
คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ประจำปีงบประมาณ 2560

กิตติกรรมประกาศ

โครงการสร้างสรรค์ศิลปะสื่อประสม: การสร้างสรรค์จากภูมิปัญญาการทำดินปั้นของชาวอีสาน ถือเป็นงานทดลองสร้างสรรค์ที่เป็นการพัฒนาจากผลงานก่อนหน้านั้นของผู้สร้างสรรค์ โดยอาศัยกระบวนการทำงานบางประการจากภูมิปัญญาดั้งเดิมของชาวอีสาน ผสานกับศิลปะสื่อประสมสมัยใหม่ ซึ่งถือเป็นกระบวนการที่มีลักษณะเฉพาะตัว การสร้างสรรค์โครงการดังกล่าวผู้สร้างสรรค์เองได้ทดลองบางกระบวนการซึ่งเป็นเทคนิคที่ผู้สร้างสรรค์มีความจำเป็นต้องพัฒนาเพิ่มเติมอีกในการสร้างสรรค์ในครั้งต่อไป สืบเนื่องจากความต่อเนื่องของเทคนิค และเนื้อหาที่มีความสัมพันธ์และเกี่ยวเนื่องกัน ฉะนั้น การสร้างสรรค์ผลงานชุดนี้จึงเป็นเพียงหนึ่งชุดผลงานที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนาต่อ

ผู้สร้างสรรค์ขอขอบพระคุณผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างสรรค์ผลงานให้สำเร็จลุล่วง ขอขอบคุณบิดา มารดา ญาติ พี่น้องที่ให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนในด้านกำลังใจ ขอขอบคุณภาควิชาทัศนศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ที่ให้ความอนุเคราะห์งบประมาณในการจัดทำโครงการสร้างสรรค์ และขอบคุณกำลังใจจากบุคลากร และนิสิตทุกท่าน ผู้สร้างสรรค์เองมีความคาดหวังเป็นอย่างยิ่งว่า ผลงานสร้างสรรค์ชุดนี้ จักเป็นบทเรียนทั้งแก่ตัวผู้สร้างสรรค์เองและผู้อื่น หากมีสิ่งใดผิดพลาดเพราะด้วยความเป็นงานทดลองสร้างสรรค์ ก็ต้องขออภัยมา ณ โอกาสนี้ด้วย

อนุรักษ์ โคตรชมภู

ชื่อเรื่อง โครงการสร้างสรรค์ศิลปะสื่อประสม: การสร้างสรรค์จากภูมิปัญญาการทำ
ดินปืนของชาวอีสาน
ผู้สร้างสรรค์ อนุรักษ์ โคตรชมภู
มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ปีที่พิมพ์ 2560

บทคัดย่อ

โครงการสร้างสรรค์ศิลปะสื่อประสม: การสร้างสรรค์จากภูมิปัญญาการทำดินปืนของชาวอีสาน เป็นงานวิจัยเชิงสร้างสรรค์ ได้รับแรงบันดาลใจมาจากภูมิปัญญาการทำดินปืนของชาวอีสานซึ่งเป็นส่วนประกอบหลักในการทำขี้ไฟมาศึกษาทดลอง เพื่อสะท้อนถึงโลกทัศน์ของประเพณีบุญบั้งไฟของชาวอีสานในอดีตที่บอกผ่านมุมมองของสภาวะการปัจจุบัน การสร้างสรรค์เป็นผลงานทัศนศิลป์ประเภทสื่อประสม โดยใช้สื่อที่หลากหลายนำเสนอในรูปแบบศิลปะแบบจัดวาง อันประกอบไปด้วย ดินเผา วัสดุเหลือใช้ วัตถุทัศน และเสียง โดยผู้สร้างสรรค์ได้แบ่งกระบวนการสร้างสรรค์เป็น 2 ขั้นตอนหลัก ได้แก่การศึกษาทดลองพัฒนาการทำดินปืนของชาวอีสาน และการนำผลการทดลองที่ได้นั้นไปสร้างสรรค์เป็นผลงานทางด้านทัศนศิลป์

ผลจากการสร้างสรรค์ เกิดข้อค้นพบใหม่ ดังนี้ 1) ผลงานสร้างสรรค์ได้แสดงลักษณะเฉพาะตัวของผู้สร้างสรรค์ คือ การนำเอาความรู้และภูมิปัญญาการทำดินปืนของชาวอีสานมาทดลองพัฒนาเพื่อควบคุมทางด้านเทคนิคและเวลาอันจะส่งผลให้เกิดความงามจากพื้นผิวที่มีความสัมพันธ์กับเวลา อีกทั้งผลงานสร้างสรรค์ดังกล่าวถือเป็นผลงานที่มีความร่วมสมัยโดยการใช้สื่อสมัยใหม่ร่วมกับสื่อแบบดั้งเดิม 2) ผลงานสร้างสรรค์มีความเป็นต้นแบบ กล่าวคือ ด้วยการใช้เทคนิคการเผาดินร่วมกับดินปืน ซึ่งสามารถสร้างน้ำหนักและพื้นผิวในงานให้เกิดความงามแบบใหม่ 3) คุณค่าของผลงานสร้างสรรค์ที่เกิดขึ้นนั้น สามารถสะท้อนโลกทัศน์ปัจจุบันและอดีตที่มีต่อประเพณีบุญบั้งไฟ เพื่อให้เห็นคุณค่าของประเพณีที่ดั่งงามของชาวอีสาน และเพื่อตระหนักรู้กระตุ้นเตือนถึงการอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติในสภาวะการปัจจุบันอย่างมีสติ และการดำเนินชีวิตร่วมกันอย่างมีความสุขบนพื้นฐานของความเข้าใจ

คำสำคัญ: ศิลปะสื่อประสม, ภูมิปัญญา, ดินปืน

TITLE Mixed media art: The creative from wisdom of the gunpowder of the northeast
AUTHOR Anurak Khotchomphu
UNIVERSITY Mahasarakham University **DATE** 2017

ABSTRACT

This is a study on the project of Mixed media art: The creative from wisdom of the gunpowder of the northeast. This is a creative research inspired by the invention of gunpowder from the wisdom of Isan people, which is the main component for creating fireworks. This study aims to reflect the worldview of Bun Bang Fai rocket festival of Isan people in the past through the vision of current conditions. The creation was a visual art in a mixed media form using various media and mutually presented in the art of compositions including baked clay, wastes, video and audio. The creator had divided the creation process into two main stages: studying the development of gunpowder invention of the Isan people and bringing the experiment results obtained to create work pieces of visual arts.

The results of the creations had produced an effect of the following findings: 1) The creative works had expressed the unique character of the creator. It was the use of knowledge and wisdom of gunpowder invention by Isan people to experiment and develop in order to control techniques and time that resulted in the esthetic of texture that was related to time. Also, the creative work was a contemporary work that used modern media with traditional media. 2) The creative work was a model. In other words, it was the use of clay burning technique with gunpowder. It could create weight and texture of work to create the new form of esthetic. 3) The value of the creative work could reflect both present and past worldviews towards the tradition of Bun Bang Fai rocket festival in order to realize the value of the good tradition of Isan people, to be aware of living together with nature in the present state with consciousness, as well as to live together happily on the basis of understanding.

Keyword: Mixed media art, Wisdom, Gunpowder

สารบัญ

บทที่		หน้า
1	บทนำ	1
	ภูมิหลัง	1
	วัตถุประสงค์	4
	แนวความคิดการวิจัยเพื่อการสร้างสรรค์	4
	ขั้นตอนการวิจัยเพื่อการสร้างสรรค์	4
	ขอบเขตการวิจัยเพื่อการสร้างสรรค์	5
	การนำเสนอผลการวิจัยสร้างสรรค์	6
2	ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์	7
	ศึกษาลักษณะทางกายภาพของภาคอีสาน	7
	ค้นคว้าความเชื่อและโลกทัศน์ของชาวอีสาน	8
	ศึกษาค้นคว้าข้อมูลภูมิปัญญาการทำดินปั้นอีสานโบราณ	11
	ศึกษาทบทวนเนื้อหาเกี่ยวกับศิลปะในประเภทที่เกี่ยวข้อง	14
	สรุป	14
3	กระบวนการสร้างสรรค์	23
	การจัดทำภาพร่างผลงานสร้างสรรค์	23
	กระบวนการทดลอง	27
	ขั้นตอนการทดลอง	30
	กระบวนการสร้างสรรค์ผลงาน	40
	ผลงานสร้างสรรค์	59
4	ผลการสร้างสรรค์	68
	สรุปผล	68
	อภิปรายผล	70
	ข้อเสนอแนะ	72
	บรรณานุกรม	73
	ประวัติผู้สร้างสรรค์	75

สารบัญภาพ

ภาพประกอบ	หน้า
1 ภาพร่างผลงาน 1	24
2 ภาพร่างผลงาน 2	24
3 ภาพร่างผลงาน 3	25
4 ภาพร่างผลงาน 4	25
5 ภาพร่างผลงาน 5	26
6 ภาพร่างผลงาน 6	26
7 ดินประสิว (Potassium Nitrate/ KNO_3)	28
8 กำมะถัน (Sulfur/ S_{16})	29
9 วัตถุดิบในการทำดินปืน ผงถ่าน, ดินประสิว, กำมะถัน	29
10 อุปกรณ์ในการบด ผสมและตวง	29
11 ไม้ที่ผ่าเสร็จ	30
12 การตากไม้	30
13 การซุดหลุมเผาถ่าน	31
14 การเผาถ่าน	31
15 การปิดและกลบหลุมเผาถ่าน	31
16 การนำถ่านออกจากหลุมไปผึ่ง	31
17 การโหลกและป้อนถ่าน	32
18 การร่อนถ่าน	32
19 ผงถ่านไม้ชนิดต่าง ๆ (Charcoal)	32
20 การป้อนและร่อนดินประสิวและกำมะถัน	33
21 ภาพนิ่งร่องรอยการเผาไหม้ที่เกิดจากส่วนผสม	38
22 ภาพเคลื่อนไหวการเผาไหม้ที่ถูกบันทึกเป็นช่วงเวลา	38
23 แม่พิมพ์และอุปกรณ์การทำกระเบื้องดินเผา	40
24 ดินผสมหัวเชื้อ (ดินบ้านหม้อ จังหวัดมหาสารคาม)	41
25 นำซีเมนต์โรยแม่พิมพ์ก่อนการขึ้นดินเพื่อป้องกันการติดพิมพ์	41
26 นำดินที่นวดแล้วมาบีบให้ติดพิมพ์แล้วใช้ลวดตัดส่วนที่เกินมาออกเพื่อปรับหน้าดิน ..	42
27 การผึ่งกระเบื้องในที่รม 1	42
28 การผึ่งกระเบื้องในที่รม 2	43
29 การผึ่งกระเบื้องในที่รม 3	43
30 การขึ้นรูปกระเบื้องดินเผาungหลังคา	44
31 การผึ่งกระเบื้องกลางแจ้ง	45
32 กระเบื้องแห้งสนิทที่พร้อมทำการเผา 1	45
33 กระเบื้องแห้งสนิทที่พร้อมทำการเผา 2	46
34 การจัดวางเพื่อคั่นหารูปทรงและกำหนดกลุ่มสี 1	46

35	การจัดวางเพื่อคั่นหารูปทรงและกำหนดกลุ่มสี 2	47
36	การเผาโดยใช้ถ่านเพื่อให้ได้น้ำหนักอ่อนสุด	47
37	การเผาโดยใช้ไม้กระถินและฟาง เพื่อให้ได้สีส้มและน้ำหนักกลาง ๆ	48
38	การเผาพร้อมกับแกลบเพื่อให้ได้น้ำหนักเข้ม	49
39	การจัดเผาด้วยเตา	49
40	การจัดเผาด้วยเตา	50
41	แกลบและขี้เถ้า	50
42	ดินที่สุกได้ที่พร้อมโรยขี้เถ้าเพื่อสร้างน้ำหนักเข้มสุด	50
43	การเผาซ้ำด้วยดินปืน 1	51
44	การเผาซ้ำด้วยดินปืน 2	51
45	กระเบื้องที่เผาเสร็จน้ำหนักต่าง ๆ	51
46	การจัดวางเพื่อแยกน้ำหนักของสีและรูปทรง 1	52
47	การจัดวางเพื่อแยกน้ำหนักของสีและรูปทรง 2	52
48	การจัดวางเพื่อแยกน้ำหนักของสีและรูปทรง 3	53
49	การจัดวางเพื่อแยกน้ำหนักของสีและรูปทรง 4	53
50	การจัดวางในผลงานสร้างสรรค์ชิ้นที่ 1 ขนาด 250 x 250 เซนติเมตร	54
51	การจัดวางในผลงานสร้างสรรค์ชิ้นที่ 2 ขนาด 250 x 250 เซนติเมตร	55
52	การตัดต่อวิดีโอเพื่อใช้ในผลงาน	56
53	การบันทึกวิดีโอเพื่อใช้ในการตัดต่อ	56
54	การบันทึกวิดีโอเพื่อใช้ในการตัดต่อ	57
55	วิดีโอที่ประกอบเป็นผลงานบางส่วน	57
56	วิดีโอผลงานสร้างสรรค์ ชิ้นที่ 1	58
57	วิดีโอผลงานสร้างสรรค์ ชิ้นที่ 2	58
58	ผลงานสร้างสรรค์ชิ้นที่ 1	59
59	รายละเอียดผลงานที่เป็นดินเผา 1	59
60	รายละเอียดผลงานที่เป็นดินเผา 2	60
61	รายละเอียดผลงานที่เป็นดินเผา 3	60
62	รายละเอียดผลงานที่เป็นวิดีโอและเสียง	61
63	รายละเอียดผลงานทั้งวิดีโอ เสียง และดินเผา 1	61
64	รายละเอียดผลงานทั้งวิดีโอ เสียง และดินเผา 2	62
65	รายละเอียดผลงานทั้งวิดีโอ เสียง และดินเผา 3	62
66	รายละเอียดผลงานทั้งวิดีโอ เสียง และดินเผา 4	63
67	ผลงานสร้างสรรค์ชิ้นที่ 2	63
68	รายละเอียดผลงานที่เป็นดินเผา 1	64
69	รายละเอียดผลงานที่เป็นดินเผา 2	64
70	รายละเอียดผลงานที่เป็นวิดีโอและเสียง	65
71	รายละเอียดผลงานทั้งวิดีโอ เสียง และดินเผา 1	65

72	รายละเอียดผลงานทั้งวิดีโอ เสียง และดินเผา 2	66
73	รายละเอียดผลงานทั้งวิดีโอ เสียง และดินเผา 3	66
74	รายละเอียดผลงานทั้งวิดีโอ เสียง และดินเผา 4	67
75	การปรับเปลี่ยนการซ้ำของจังหวะ 1	70
76	การปรับเปลี่ยนการซ้ำของจังหวะ 2	71

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่วนใหญ่มีสภาพทางกายภาพของภูมิประเทศประมาณ 37 ล้านไร่หรือคิดเป็นร้อยละ 35 ของพื้นที่ทั้งหมดมีส่วนผสมของเกลืออยู่ในดิน โดยพื้นที่เหล่านี้กระจายตัวไปตามแทบทุกจังหวัดของภาค ซึ่งความเค็มของดินนั้นจะแตกต่างกันไปอยู่ในระดับตั้งแต่เล็กน้อย ปานกลาง ไปจนถึงระดับมาก ลักษณะของดินเค็มในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนมากจะเป็นดินร่วนปนทรายจึงขาดความอุดมสมบูรณ์ มีอินทรีย์วัตถุที่เป็นแหล่งแร่ธาตุที่จำเป็นต่อการเจริญเติบโตของพืชต่ำ อีกทั้งยังขาดคุณสมบัติในการอุ้มน้ำ จึงทำให้พืชที่เกิดขึ้นนั้นได้รับผลกระทบโดยตรงจากปัญหาของดิน และจากการที่ได้รับแร่ธาตุอาหารในดินน้อยจนเป็นผลทำให้เกิดปัญหาผลผลิตทางด้านการเกษตรตกต่ำ ประชากรของภาคตะวันออกเฉียงเหนือประกอบอาชีพเกษตรกรรมและต้องอาศัยปริมาณน้ำฝนไม่ต่ำกว่า 80 เปอร์เซ็นต์ ปัญหาฝนทิ้งช่วงและภัยแล้งที่เกิดจากภูมิประเทศของดินจึงทำให้เกิดความไม่แน่นอนทั้งในปริมาณน้ำและผลผลิตทุกปี ผลกระทบต่อการดำรงชีวิตในภาคการเกษตรของประชากรที่เกิดขึ้นจึงเกิดจาก 2 กรณีหลัก คือปัญหาของดินและปัญหาของน้ำ ซึ่งทั้งสองปัจจัยนี้มีความสัมพันธ์กันและมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของชาวอีสานแม้ว่าปัญหาเหล่านี้จะมีการปรับปรุงแก้ไขบรรเทาลงไปบ้างในบางพื้นที่โดยนโยบายของภาครัฐแต่ด้วยลักษณะทางกายภาพของภูมิภาคอีสานปัญหาที่เกิดขึ้นก็ยังคงอยู่ร่วมกับชาวอีสานมาจนทุกวันนี้

ภัยแล้งถือเป็นผลกระทบโดยตรงต่อประชากรชาวอีสานและอยู่คู่กันมาตั้งแต่อดีตกาล การตั้งคำถามเกี่ยวกับภัยพิบัติดังกล่าวถึงสาเหตุนั้นจึงขึ้นอยู่กับคติความเชื่อของท้องถิ่นตามหลักของพระพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์และความเชื่อในสิ่งลึกลับที่มองไม่เห็น เช่น ผีแถน ผีเขื้อ ผีปู่ตา ผีนา ผีไร่ ผีน้ำ ผีป่าเขาลำเนาไพร คติความเชื่อเหล่านี้เป็นพื้นฐานสำคัญในการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพ เป็นสิ่งกำหนดพฤติกรรมและการกระทำของบุคคลและสังคมตลอดจนเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ โดยการนำเอาคติความเชื่อเหล่านี้ไปใช้ในรูปแบบของการประกอบพิธีกรรม และการบูชา เพื่อที่จะบรรเทา ไล่คลไลความขัดแย้งและปัญหาระหว่าง **มนุษย์กับมนุษย์เอง มนุษย์กับธรรมชาติ รวมไปถึงมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ** เช่น ประเพณีบั้งไฟ การบูชาแถน (พญาแถน) การเลี้ยงผีปู่ตา ผีตาแฮก เป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติให้เกิดความเคารพยำเกรงและเป็นที่ยึดเหนี่ยวคนให้อยู่ในกรอบของธรรมชาติ

กรณีความเชื่อที่เป็นผลจากภัยแล้งนั้นชาวอีสานเชื่อว่าการกระทำของสิ่งที่มองไม่เห็นเกิดจากการกระทำของผีและผู้ปกปักรักษาในธรรมชาติ โลกทัศน์ในการมองธรรมชาติเช่นนี้จึงเป็นเหตุทำให้เกิดขนบประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการแสดงความเคารพอ่อนน้อมต่อความเชื่อนั้นเพื่อให้ปัญหาภัยพิบัติและภัยแล้งนั้นหายไปหรือบรรเทาลง ชาวอีสานมีประเพณีการบูชาแถนหรือพญาแถนตามความเชื่อดั้งเดิมมาตั้งแต่โบราณกาลเพราะมีความเชื่อว่า **พญาแถน** นั้นเป็นผู้กำหนดชะตากรรมของน้ำและเป็นผู้ควบคุมฝนให้ตกตามฤดูกาล สภาวะภัยแล้งและฝนทิ้งช่วงนั้นมีความเชื่อว่าเป็นเหตุจากพญาแถน การบูชาและพิธีกรรมที่เห็นได้ชัดเจนและมีการสืบทอดกันมาคือการจุดบั้งไฟ โดยชาว

อิสานจะจัดประเพณีบุญบั้งไฟในเดือนหกของฤดูการทำนา เพื่อเป็นการขอฝนและให้เกิดความอุดมสมบูรณ์แก่ผลิตผลทางการเกษตร อีกทั้งยังเป็นการบำรุงขวัญกำลังใจก่อนการประกอบอาชีพการทำนา หากไม่ปฏิบัติเชื่อว่าในปีนั้น ๆ ก็จะทำให้เกิดปัญหาภัยแล้งหนัก ความเชื่อนี้ถูกสอดแทรกเรื่องอื่น ๆ เอาไว้เพื่อเป็นกุศโลบายในการดำเนินชีวิตของคนอิสานเพราะประเพณีนี้นอกจากจะเป็นการแสดงความรักความสามัคคีและการสร้างกฎเกณฑ์ของสังคมร่วมกันผ่านประเพณี เป็นการดำรงชีวิตภายใต้ธรรมชาติแบบถ้อยทีถ้อยอาศัยและอีกนัยยะหนึ่งถ้ามองในรูปแบบลักษณะการจัดงานประเพณีนี้ถือเป็นประเพณีที่สร้างความสนุกสนานรื่นเริง เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาที่เกิดขึ้นจากสภาวะภัยแล้ง หรือช่วยบรรเทาความทุกข์ที่เกิดขึ้นจากการกระทำของธรรมชาติ ประเพณีบุญบั้งไฟนั้นองค์ประกอบอย่างหนึ่งคือการทำบั้งไฟ เพื่อที่จะจุดให้พุ่งทะยานขึ้นสู่ท้องฟ้าเพื่อบูชาพญาแถนตามความเชื่อของชาวอิสานถือเป็น **ภูมิปัญญา** ที่สืบทอดกันมาจากอดีตถึงปัจจุบันการจุดบั้งไฟขึ้นไปบนท้องฟ้าเป็นสัญลักษณ์และสัญญาณบอกถึงคำขอที่มีต่อพญาแถน ความตั้งใจ ความพิถีพิถัน ความประณีตในการทำบั้งไฟจึงถือเป็นเรื่องสำคัญ การทำบั้งไฟนั้นเกิดจากการผสมผสานความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์และภูมิปัญญาชาวบ้านถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาวอิสานผู้ที่สามารถทำบั้งไฟได้ต้องผ่านกระบวนการสืบทอดและเรียนรู้สืบทอดกันมาจากช่างทำบั้งไฟอย่างเป็นทางการเป็นขั้นเป็นตอนและเป็นระบบ

โลกทัศน์ของชาวอิสานในอดีตต่อการทำบั้งไฟนั้นสะท้อนให้เห็นถึงการมองโลกมองชีวิตตามความเชื่อไม่ว่าจะเป็นโลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อมนุษย์ โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติ และโลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ การมองโลกใน 3 กรณีของชาวอิสานจากการทำบั้งไฟจึงถือเป็นบรรทัดฐานหรือกรอบที่กำหนดให้ชาวอิสานยึดถือให้ปฏิบัติในการดำเนินชีวิตการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างระเบียบแบบแผน โดยจะเน้นหนักไปกรณีโลกทัศน์ที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ ปัจจุบันโลกทัศน์ในการทำบั้งไฟของชาวอิสานมีความแตกต่างจากอดีตสืบเนื่องจากการดำเนินชีวิตที่มีการเปลี่ยนแปลง มีการถ่ายเททางวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคม เศรษฐกิจ การเมือง จึงทำให้เกิดการละลายและให้ความสำคัญกับคุณค่าของการทำบั้งไฟ โลกทัศน์ที่เคยมีต่อบุญบั้งไฟจึงมีการลดบทบาทหรือมีความเบี่ยงเบนไปตามกาลเวลาออกห่างจากนัยยะสำคัญและกรอบของประเพณีแบบดั้งเดิมจึงถูกมองเป็นเพียงแค่กิจกรรมสันทนาการ เพื่อความสนุกสนานหรือด้วยเหตุผลที่มีนัยยะทางการเมือง และเศรษฐกิจการท่องเที่ยวเป็นหลัก จนทำให้เกิดความไม่เข้าใจความสำคัญในวัตถุประสงค์หลักของการทำบุญบั้งไฟ และคติความเชื่อดั้งเดิมของประเพณีบุญบั้งไฟในบางพื้นที่ได้ปรับเปลี่ยนและมองข้ามไปจนเกิดเป็นแง่ที่ไม่ดีดังเช่นการจัดประเพณีนี้ขึ้นเพียงเพื่อการประกวดแข่งขันและการพนันขั้นต่อไป

การปรับเปลี่ยนโลกทัศน์ของชาวอิสานที่มีต่อบุญบั้งไฟในปัจจุบันเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้คติความเชื่อที่ดีงามของประเพณีนั้นยังคงอยู่ แม้จะไม่ครบถ้วนทั้งหมด อันเป็นผลจากวัฒนธรรมความเชื่อที่เปลี่ยนไป จึงมีความจำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจและปรับเปลี่ยนเพื่อให้เกิดความประสานกลมกลืนระหว่างโลกทัศน์แบบเดิมและสมัยใหม่ การหยิบยกเนื้อหาเรื่องราวในอดีตจากคติความเชื่อดั้งเดิมมาผสมผสานร่วมกับความเชื่อใหม่เพื่อสร้างสรรค์เป็นผลงานศิลปกรรม โดยยังคงไว้ซึ่งสาระสำคัญในประเพณีบุญบั้งไฟ จึงเป็นส่วนเสริมสร้างและเป็นช่องทางในการกระตุ้นเตือนให้เกิดจิตสำนึก และเป็นการเผยแพร่ภูมิปัญญาในรูปแบบที่เป็นรูปธรรมจากนามธรรม สามารถเข้าถึงสัมผัสจับต้องได้ อีกทั้งการปรับเปลี่ยนดังกล่าวยังมีความเหมาะสมในสภาวะสังคมและความเป็นไปได้ในปัจจุบัน

จากที่มาและปัญหาดังกล่าวข้างต้น ปัญหาทางด้านภัยแล้งยังมีให้พบเห็นอยู่จนทุกวันนี้ไม่แตกต่างกันเลยจากอดีต แต่โลกทัศน์ที่มองปัญหานั้นอาจจะเปลี่ยนไป การมองโลกในอดีตมีผลต่อการมองโลกในปัจจุบันและอนาคต มีการปรับเปลี่ยนให้มีความสัมพันธ์กันตามเหตุและผล เพื่อสร้างเป็นโลกทัศน์ใหม่ที่ยังคงลักษณะดั้งเดิม หากแต่เป็นการผสมกัน การสร้างความเข้าใจในสังคมถึงประเพณีความเชื่อก็จะส่งผลดีต่อการดำรงไว้ซึ่งสิ่งที่ดีงาม การสร้างสรรค์ผลงานทางด้านศิลปกรรมจึงถือเป็นเครื่องมือในการผสมความเข้าใจอันดีนี้ไว้

การสร้างสรรค์ผลงานศิลปกรรมในครั้งนี้นุ่งเน้นถึงการทดลองและสร้างสรรค์โดยการนำเอาภูมิปัญญาชาวบ้านอีสานในการทำดินปั้นซึ่งเป็นส่วนประกอบหลักในการทำแป้งไฟมาศึกษาทดลองถึงส่วนประกอบและส่วนผสมที่ได้จากธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้น อันมีผลต่อความงามในด้านเทคนิคเพื่อเป็นการค้นหา ควบคุมดินปั้นในฐานะสื่อในการสร้างสรรค์เพื่อให้เกิดเป็นผลงานศิลปะสื่อประสม (Mixed media art) นอกจากการทดลองเพื่อค้นหาส่วนผสมที่มีผลต่อการสร้างสรรค์แล้ว การนำผลที่ได้ไปทดลองร่วมกับวัสดุอื่นก็มีความสำคัญ โดยวัสดุหาได้จากท้องถิ่นที่มีความสัมพันธ์กับคติความเชื่อและวัฒนธรรมประเพณีมาประกอบเพื่อให้เกิดเป็นผลงานสื่อประสมที่มีความสมบูรณ์ การสร้างสรรค์ผลงานในครั้งนี้อาจถือเป็นการทดลองและพัฒนาทางด้านเทคนิคซึ่งถือเป็นสิ่งใหม่ต่อวงการศิลปะและเป็นงานสร้างสรรค์ที่มีที่มาจากภูมิปัญญาอีสาน เพื่อสะท้อนถึงโลกทัศน์ของประเพณีบุญบั้งไฟของชาวอีสานในอดีตที่บอกผ่านมุมมองของสภาวะการปัจจุบัน

ในการสร้างสรรค์ผลงานการสร้างสรรค์ศิลปะสื่อประสม: การสร้างสรรค์จากภูมิปัญญาการทำดินปั้นของชาวอีสาน ในครั้งนี้มีกระบวนการในด้านการทดลองอยู่ 2 กระบวนการดังนี้

1. การทดลองหาส่วนผสมของดินปั้นและอัตราส่วนผสม

ส่วนผสมของดินปั้นที่เป็นภูมิปัญญาในการทำแป้งไฟของชาวอีสานจะประกอบไปด้วย 3 อย่างคือ ดินประสิว กำมะถัน และผงถ่าน ในอัตราส่วนที่แตกต่างกันไป โดยส่วนผสมดังกล่าวนี้เมื่อเผาไหม้จะให้พื้นผิว (Texture) ที่แตกต่างกันไป ละจะให้สีเพียงไม่กี่สี การปรับเปลี่ยนทดลองค้นหาส่วนผสมอื่น ๆ เพิ่มเติมจากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่หาได้จากพื้นถิ่นอีสานจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพราะในส่วนผสมที่เปลี่ยนไปก็จะส่งผลโดยตรงต่อความงามที่เกิดขึ้นในรูปแบบการเผาไหม้ที่แตกต่างกัน เช่น การทดลองหาสีที่อยู่ในธรรมชาติมาผสมกับผงถ่าน การทดลองปรับเปลี่ยนอัตราส่วนผสมอื่นที่มีผลต่อระยะเวลาในการเผาไหม้ เพื่อให้เกิดพื้นผิวร่องรอย สี รูปทรงที่แตกต่างกัน และมีการบันทึกอย่างเป็นขั้นเป็นตอนอย่างเป็นระเบียบ

2. การทดลองหาวัสดุรองรับ

กระบวนการทดลองโดยนำผลจากการทดลองข้อที่ 1 มาทดลองกับวัสดุรองรับเพื่อค้นหาผลที่เกิดขึ้นจากการเผาไหม้ ความตื้นลึก รูปทรง จนได้วัสดุรองรับที่มีความเหมาะสมต่อการนำไปใช้ในการสร้างสรรค์ ซึ่งวัสดุรองรับนั้นเกิดจากการทำขึ้นเองและจากวัสดุสำเร็จรูป (Readymade) จนนำไปสู่กระบวนการสร้างสรรค์อันเกิดจากการวิเคราะห์ในการทดลองจากทั้งสองข้อเพื่อสร้างสรรค์เป็นงานศิลปกรรมในรูปแบบศิลปะสื่อประสมที่มีสุนทรียรสต่อไป

ดังนั้นในการสร้างสรรค์ผลงานทางทัศนศิลป์ เรื่อง การสร้างสรรค์ศิลปะสื่อประสม: การสร้างสรรค์จากภูมิปัญญาการทำดินปั้นของชาวอีสาน จึงเป็นภาพสะท้อนโลกทัศน์ปัจจุบันและอดีตที่มีต่อประเพณีบุญบั้งไฟ เพื่อให้เห็นคุณค่าของประเพณีที่ดีงามของชาวอีสาน และเพื่อตระหนักรู้กระตุ้นเตือนถึงการอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติในสภาวะการปัจจุบันอย่างมีสติ และการดำเนินชีวิตร่วมกันอย่างมี

ความสุขบนพื้นฐานของความเข้าใจ และในขณะเดียวกันก็เกิดการพัฒนาและปรับปรุงเทคนิคการสร้างสรรค์ผลงานในรูปแบบใหม่ ที่มีลักษณะเฉพาะตัวและมีคุณค่า ตลอดจนเกิดการพัฒนาคำว่าความรู้ในการสร้างสรรค์ศิลปะสื่อประสม (Mixed media art) ในอนาคต ผู้สร้างสรรค์จึงเห็นว่ามีควมจำเป็นอย่างยิ่งที่จำต้องทำการทดลองและศึกษาเรียนรู้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาเกี่ยวกับบั้งไฟของชาวอีสาน
2. เพื่อทดลองหาส่วนผสมการทำดินปั้น และค้นหาวัสดุรองรับการเผาไหม้ที่เหมาะสม เพื่อการวิเคราะห์ และนำไปใช้ในด้านเทคนิคของการสร้างสรรค์ผลงาน
3. เพื่อสร้างสรรค์ผลงานศิลปะสื่อประสม (Mixed media art) ที่ได้รับแรงบันดาลใจจากภูมิปัญญาการทำบั้งไฟของชาวอีสาน

แนวความคิดการวิจัยเพื่อการสร้างสรรค์

ในการสร้างสรรค์ผลงานหัวข้อ ศิลปะสื่อประสม : การสร้างสรรค์จากภูมิปัญญาการทำดินปั้นของชาวอีสาน ในครั้งนี้มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับโลกทัศน์ที่มีต่อประเพณีบุญบั้งไฟโดยมุ่งเน้นที่จะศึกษาและสร้างสรรค์ผลงานจากภูมิปัญญาการทำดินปั้นของชาวอีสาน การสร้างสรรค์เป็นไปในรูปแบบจัดวางศิลปะสื่อประสม (Mixed media Installation) ผ่านการใช้เทคนิคสื่อประสม (Mixed media) และสื่อมัลติมีเดีย (Multimedia) โดยมีกระบวนการสร้างสรรค์ อยู่ 2 กระบวนการ ได้แก่ การศึกษาทดลองพัฒนาปรับเปลี่ยนค้นหาส่วนผสมของดินปั้นและการนำผลจากการทดลองข้างต้นไปสร้างสรรค์เป็นผลงานศิลปะสื่อประสมตามกระบวนการสร้างสรรค์ทางทัศนศิลป์ โดยให้เกิดสุนทรียรสและความงามทางด้านศิลปะในรูปแบบและเทคนิคที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ สะท้อนคุณค่าทางด้านสังคมและวัฒนธรรม เพื่อตระหนักถึงระดับเตือนถึงการอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติในสภาวะการปัจจุบันอย่างมีสติ และการดำเนินชีวิตร่วมกันอย่างมีความสุขบนพื้นฐานของความเข้าใจ

ขั้นตอนการวิจัยเพื่อการสร้างสรรค์

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาค้นคว้าเก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์
เป็นการรวบรวมข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและประเพณีอีสานที่เกี่ยวข้องโดยแบ่งเป็นการรวบรวมข้อมูลในระดับปฐมภูมิและทุติยภูมิ ในรูปแบบการลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อทำการสำรวจสัมภาษณ์ และเก็บข้อมูลวัสดุ มีการบันทึกทั้งการจดบันทึก การบันทึกผ่านเครื่องบันทึกเสียงและการบันทึกโดยใช้สื่อภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหว และการเก็บรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสารหลักฐานที่ปรากฏในรูปแบบหนังสือตำราแผ่นจารึก รวมถึงข้อมูลสื่อมัลติมีเดียสมัยใหม่ พื้นที่ในส่วนของการเก็บข้อมูลภาคสนามนั้นจะเน้นเจาะจงไปที่ท้องถิ่นที่มีประเพณีบุญบั้งไฟในภาคอีสานที่ยังคงมีการอนุรักษ์และสืบสานมาจนถึงปัจจุบัน

ขั้นตอนที่ 2 เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นที่หามาได้เพื่อเรียบเรียงจัดหมวดหมู่ของเนื้อหา และเปรียบเทียบจนเกิดแนวทางการเป็นไปได้ในการสร้างสรรค์จากข้อมูลที่มีอยู่

ขั้นตอนที่ 3 ทดลองหาส่วนผสมและอัตราส่วนของดินปืน โดยส่วนผสมนั้นเกิดจากการนำเอา วัสดุในธรรมชาติและวัสดุสำเร็จรูปมาทดลองเป็นส่วนผสม เช่นดินที่มีลักษณะของสีที่แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ สีที่ได้จากการสกัดพืชในท้องถิ่น มาเป็นส่วนผสมเพื่อค้นหาความเป็นไปได้ของสีที่เกิดขึ้นจากการเผาไหม้เมื่อนำมาผสมกับดินปืน จากนั้นทำการทดลองค้นหาอัตราส่วนผสมต่าง ๆ ที่เกิดจากดินประสิว กำมะถัน ผงถ่าน และสีในข้างต้น เพื่อหาแนวทางในการควบคุมเทคนิคการเผาไหม้ให้เป็นไปตามระยะเวลาที่กำหนด เพราะอัตราส่วนผสมมีผลกับเวลา และลักษณะสี รูปทรง พื้นผิว ของตัวผลงาน

ขั้นตอนที่ 4 การทดลองค้นหาวัสดุรองรับ ขั้นตอนนี้เป็นการศึกษาทดลองค้นหาวัสดุรองรับ เทคนิค เพื่อรองรับการเผาไหม้เปรียบเทียบถึงผลที่เกิดขึ้นจากการเผาไหม้ เนื่องจากวัสดุรองรับต่างชนิดกันย่อมให้ผลลัพธ์ที่แตกต่างกัน

ขั้นตอนที่ 5 วิเคราะห์ผลการทดลอง ขั้นตอนนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการนำผลที่ได้ไปวิเคราะห์หาแนวทางถึงการนำเทคนิคดังกล่าวไปใช้ในการสร้างสรรค์ผลงาน และความเป็นไปได้ในการนำไปประยุกต์ใช้ร่วมกับการสร้างสรรค์กับสื่อศิลปะประเภทอื่น ๆ

ขั้นตอนที่ 6 ร่างภาพ ผลจากการทดลองและวิเคราะห์นั้นทำให้เกิดการค้นหารูปทรงที่เกิดขึ้นในรูปแบบการร่างภาพเพื่อค้นหารูปทรงองค์ประกอบรวมไปถึงการจัดวางผลงาน การร่างภาพผู้สร้างสรรค์ ใช้กระบวนการร่างภาพ 4 วิธี คือการร่างภาพด้วยมือ การร่างภาพโดยการปะติด การร่างภาพโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ในลักษณะ 3 มิติ และการร่างภาพแบบการจำลองโมเดล เพื่อค้นหาแนวทางในการสร้างสรรค์ผลงานที่มีความลงตัวและสมบูรณ์

ขั้นตอนที่ 7 การสร้างสรรค์ผลงาน จากขั้นตอนทั้งหมดที่ผ่านมาจะมีผลต่อการสร้างสรรค์ผลงานเป็นอย่างมากเพราะถือเป็นการวางแผนอย่างเป็นขั้นตอนและมีระบบ ขั้นตอนการทำงานในบางชิ้นงานอาจจะเริ่มจากเทคนิค บางชิ้นงานอาจจะเริ่มต้นจากเนื้อหา ขึ้นอยู่กับการพัฒนาผลงานในระหว่างการทำงานที่เกิดขึ้นเพราะถือว่าเป็นตัวแปรที่เราสามารถคุมได้ แต่ผลที่เกิดขึ้นนั้นย่อมอยู่ภายใต้กรอบทางแนวความคิดของตัวผลงานที่วางเอาไว้ การสร้างสรรค์งานเป็นไปตามรูปแบบศิลปะสื่อประสม โดยเกิดจากเทคนิคที่ได้ผ่านการทดลองขึ้นมาในข้างต้นและเกิดจากการผสมผสานกับวัสดุในท้องถิ่น รวมไปถึงการนำสื่อสมัยใหม่มาใช้ในงานสร้างสรรค์เพื่อสร้างเป็นผลงานสื่อประสมที่มีปฏิสัมพันธ์กับผู้ชม

ขั้นตอนที่ 8 การเผยแพร่และถ่ายทอด เป็นการนำผลงานสร้างสรรค์เผยแพร่ออกสู่สาธารณชนเป็นการบอกต่อองค์ความรู้ที่ได้ค้นพบ ทั้งในรูปแบบสื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ออนไลน์ และการเผยแพร่ในรูปแบบการบรรยายแก่นิสิตนักศึกษา บุคลากรทางศิลปะ และผู้ที่สนใจทั่วไป

ขอบเขตการวิจัยเพื่อการสร้างสรรค์

1. ขอบเขตเนื้อหา การนำภูมิปัญญาในการทำดินปืนของชาวบ้านอีสาน เพื่อสะท้อนถึงโลกทัศน์ของประเพณีบุญบั้งไฟของชาวอีสานในอดีตที่บอกผ่านมุมมองของสภาวะการปัจจุบัน
2. ขอบเขตรูปแบบ ผู้สร้างสรรค์ใช้ศิลปะสื่อประสม (Mixed media art) ที่มีทั้ง 2 มิติและ 3 มิติ ประกอบร่วมกับสื่อมัลติมีเดีย (Multimedia) สมัยใหม่

3. ขอบเขตเทคนิค ผลงานสร้างสรรค์จะแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ เทคนิคการเผาดินปืนที่ได้จากการทดลองเพื่อสร้างให้เกิดพื้นผิว ร่องรอย รูปทรงและสี อีกส่วนหนึ่งคือเทคนิคที่เกิดขึ้นจากดินเผากับส่วนผสมอื่น ท้ายที่สุดเทคนิคที่สร้างขึ้นนี้จะถูกประกอบสร้างเป็นงานสร้างสรรค์ และในบางชิ้นงานจะมีการนำเอาเทคนิคทางด้าน วีดีโอ (Video) เสียง (Sound) เข้ามาร่วมภายในชิ้นงานด้วย

การนำเสนอผลการวิจัยสร้างสรรค์

1. นำองค์ความรู้ที่ได้จากการทดลองสร้างไปบูรณาการใช้ในการเรียนการสอนรายวิชา 0605 308 ศิลปะสื่อประสม 3 (Multimedia arts 3) โดยมีการระบุและกำหนดรายละเอียดไว้ในแผนการสอน
2. เผยแพร่ผลงานในรูปแบบนิทรรศการออนไลน์ และการจัดแสดงผลงาน ถ่ายทอดองค์ความรู้ที่เกิดจากการสร้างสรรค์
3. ผลงานสร้างสรรค์และองค์ความรู้ที่ได้ถูกบันทึกเป็นรูปแบบวีดิทัศน์ แล้วนำมาเผยแพร่ไว้บนอินเทอร์เน็ต สำหรับใช้เป็นสื่อการสอนให้แก่นิสิตได้ใช้เป็นประโยชน์ นอกเหนือจากการศึกษาโดยตรงจากการทดลองปฏิบัติและการเรียนภายในห้องเรียน
4. เผยแพร่ผลงานตีพิมพ์บทความงานสร้างสรรค์ในวารสารวิชาการ

บทที่ 2

ข้อมูลเกี่ยวกับการสร้างสรรค์

โครงการสร้างสรรค์ศิลปะสื่อประสม: การสร้างสรรค์จากภูมิปัญญาการทำดินปืนของชาวอีสาน เป็นโครงการวิจัยเชิงสร้างสรรค์ เพื่อสร้างผลงานศิลปะสื่อประสมโดยใช้เทคนิคและวิธีการทางสื่อมัลติมีเดียร่วมกับวัสดุทางศิลปะอื่น ตลอดจนการนำเอาลักษณะของศิลปะจัดวางมาใช้ในการนำเสนอผลงาน โดยผู้วิจัยสร้างสรรค์มีกระบวนการในการดำเนินการศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ ซึ่งสามารถแบ่งเป็นประเด็นได้ดังนี้

1. ศึกษาลักษณะทางกายภาพของภาคอีสาน
2. ค้นคว้าความเชื่อและโลกทัศน์ของชาวอีสาน
3. ศึกษาค้นคว้าข้อมูลภูมิปัญญาการทำดินปืนอีสานโบราณ
4. ศึกษาทบทวนเนื้อหาเกี่ยวกับศิลปะในประเภทที่เกี่ยวข้อง

ศึกษาลักษณะทางกายภาพของภาคอีสาน

ภัยแล้งและดินเค็ม

ดินเค็ม คือ ดินที่มีปริมาณเกลือละลายน้ำได้มากเกินไปจนเป็นอันตรายต่อพืช ดินเค็มในประเทศไทยแบ่งตามลักษณะภูมิประเทศ ได้แก่ดินเค็มภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดินเค็มภาคกลาง และดินเค็มชายทะเล ดินเค็มแต่ละประเภทมีชนิดของเกลือ สาเหตุการเกิด การแพร่กระจายขยายอาณาเขต และวิธีการจัดการที่แตกต่างกัน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคที่มีปัญหาด้านการเกษตรค่อนข้างมาก และปัญหาที่สำคัญของภาคนี้คือเรื่องดินเค็ม ในปัจจุบันพบว่าพื้นที่ประมาณ 37 ล้านไร่หรือประมาณ 35 เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่ทั้งหมดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นดินเกลือ ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ในรูปของเกลือคลอไรด์ โดยที่เป็นดินเค็มจัดและดินเค็มปานกลางประมาณ 5 ล้านไร่ ดินเค็มเล็กน้อย 12.6 ล้านไร่ ที่เหลือเป็นดินที่มีศักยภาพเป็นเกลือประมาณ 19.4 ล้านไร่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรมและเป็นการทำการเกษตรแบบอาศัยน้ำฝนไม่น้อยกว่า 80 เปอร์เซ็นต์ พื้นที่ที่ได้รับน้ำจากชลประทานมีเพียงส่วนน้อย ผลผลิตของพืชที่ปลูกค่อนข้างไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับสภาพภูมิอากาศโดยเฉพาะปริมาณและการกระจายตัวของดิน ถึงแม้ว่าบางปีฝนจะอุดมสมบูรณ์แต่ผลผลิตของพืชที่ปลูกก็ยังคงอยู่ในเกณฑ์ที่ต่ำเมื่อเปรียบเทียบกับภูมิภาคอื่น ๆ ทั้งนี้เนื่องจากดินในภาคอีสานมีศักยภาพในการผลิตต่ำ

การขยายพื้นที่ดินเค็มเกิดขึ้นทางธรรมชาติและมนุษย์เป็นผู้ก่อขึ้นจากการตัดไม้ทำลายป่าบนที่เนินที่มีแหล่งเกลือ การดูดเอาน้ำใต้ดินซึ่งเค็มขึ้นมาทำเกลือเป็นต้น ทำให้เกลือแพร่กระจายไปกับน้ำฝนไหลลงไปสู่ที่ต่ำ ก่อให้เกิดปัญหาต่อสภาพแวดล้อมในพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีผลต่อการผลิตข้าว ทำให้ผลผลิตตกต่ำ

ภัยแล้งในประเทศไทยมีผลกระทบโดยตรงกับการเกษตรและแหล่งน้ำ เนื่องจากประเทศไทยเป็นประเทศ ที่ประชาชนประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ ภัยแล้งจึงส่งผลเสียหายต่อกิจกรรมทางการเกษตร เช่น พื้นดินขาดความชุ่มชื้น พืชขาดน้ำ พืชชะงักการเจริญเติบโต ผลผลิตที่ได้มีคุณภาพ

ต่ำ รวมถึงปริมาณลดลง ส่วนใหญ่ภัยแล้งที่มีผลต่อการเกษตร มักเกิดในฤดูฝนที่มีฝนทิ้งช่วงเป็นเวลานาน ผลกระทบที่เกิดขึ้นรวมถึงผลกระทบด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. ด้านเศรษฐกิจ สิ้นเปลืองและสูญเสียผลผลิตด้านเกษตร ปศุสัตว์ ป่าไม้ การประมง เศรษฐกิจทั่วไป เช่น ราคาที่ดินลดลง โรงงานผลิตเสียหาย การว่างงาน สูญเสียอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว พลังงาน อุตสาหกรรมขนส่ง

2. ด้านสิ่งแวดล้อม ส่งผลกระทบต่อสัตว์ต่าง ๆ ทำให้ขาดแคลนน้ำ เกิดโรคกับสัตว์ สูญเสียความหลากหลายพันธุกรรม รวมถึงผลกระทบด้านอุทกวิทยา ทำให้ระดับและปริมาณน้ำลดลง พื้นที่ชุ่มน้ำลดลง ความเค็มของน้ำเปลี่ยนแปลง ระดับน้ำในดินเปลี่ยนแปลง คุณภาพน้ำเปลี่ยนแปลง เกิดการกัดเซาะของดิน ไฟป่าเพิ่มขึ้น ส่งผลกระทบต่อคุณภาพอากาศและสูญเสียทัศนียภาพ เป็นต้น

3. ด้านสังคม เกิดผลกระทบในด้านสุขภาพอนามัย เกิดความขัดแย้งในการใช้น้ำและการจัดการคุณภาพชีวิตลดลง

ด้วยภัยแล้งเป็นปัญหาที่ประชากรทั่วทั้งประเทศและประชากรชาวอีสานประสบในทุก ๆ ปี โดยเฉพาะชาวอีสานซึ่งถือเป็นปัญหาที่อยู่ร่วมกันมาตั้งแต่สมัยอดีต ด้วยเหตุผลทางธรณีวิทยาและการกระทำของมนุษย์ ปัญหาดินเค็มและภัยแล้งนั้นถือเป็นสิ่งที่ต้องเผชิญสำหรับชาวอีสาน เพราะถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ การอยู่ร่วมกันกับปัญหาด้วยความเข้าใจและยอมรับเป็นข้อดีของชาวอีสาน การประกอบอาชีพทางการเกษตรการทำนาจึงต้องมีขวัญกำลังใจ มีสิ่งที่คอยยึดเหนี่ยวจิตใจ และมีการรวมตัวกันเพื่อสร้างบรรทัดฐาน สร้างขนบประเพณีที่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ ทำให้เกิดการอยู่ร่วมกันแบบถ้อยทีถ้อยอาศัย จนเกิดเป็นวัฒนธรรมชาวอีสานที่บ่งบอกถึงเอกลักษณ์ของชาวอีสาน และเป็นการสะท้อนโลกทัศน์ของการมองโลกที่มีต่อภายในและภายนอกของชาวอีสานได้เป็นอย่างดี

ค้นคว้าความเชื่อและโลกทัศน์ของชาวอีสาน

โลกทัศน์ (World view)

โลกทัศน์ หมายถึง การมองโลก การรู้จักโลก ทัศนะ หรือความคิดของผู้ใดผู้หนึ่งเกี่ยวกับโลก และสังคมของประชากรโลก เช่น ภาพยนตร์เรื่องนี้ทำให้โลกทัศน์ของเขาเกี่ยวกับคนในชุมชนแออัดเปลี่ยนแปลง เป็นต้น "โลกทัศน์" มักใช้กับคำขยาย "กว้างไกล" หรือ "คับแคบ" ในขณะที่ "วิสัยทัศน์" ใช้กับคำกริยา "มี" หรือ "ขาด" โดยไม่ต้องมีคำขยาย ก็ได้ครับ

โลกทัศน์คำว่า โลกทัศน์ (อ่านว่า โลก-กะ-ทัด) เขียน สระโอ ล ลิง ก ไก่ ท ทหาร ไม้หันอากาศ ศ ศาลา น หนู การันต์ คำว่า โลกทัศน์ ประกอบด้วยคำว่า โลก และ ทัศน์ ซึ่งมาจาก ทัศนะ หมายถึง ความเห็น การเห็น สิ่งที่เห็น.

คำว่า โลกทัศน์ ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า world view (อ่านว่า เวิลด์-วิว) หมายถึง การมองเห็นโลก การรับรู้โลก การที่คนแต่ละคนตีความสิ่งต่าง ๆ ในโลกหรือมองว่าสรรพสิ่งในโลกมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างไร ทั้งนี้ คนเราจะมีโลกทัศน์อย่างไรขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในสังคมของตน เช่น คนตะวันตกกับคนตะวันออกมีโลกทัศน์ต่างกัน. การท่องเที่ยวทำให้เรามีโลกทัศน์ที่กว้างไกลและปรับตัวเข้ากับสังคมได้ดีขึ้น

กรณีปัญหาภัยแล้งที่เกิดขึ้นอันมีผลตามที่ได้กล่าวมาข้างต้นสำหรับชาวอีสานแล้วโลกทัศน์ที่มีต่อภัยพิบัติต่าง ๆ เช่น ภัยแล้ง ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ฝนทิ้งช่วง ผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ

เหล่านี้ ชาวอิสานเชื่อว่าเกิดจากสิ่งที่ยังมองไม่เห็นเป็นผู้กระทำ โดยใช้ทักษะที่มนุษย์มีมุมมองต่อสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ และนั่นคือโลกทัศน์ที่มีต่อภัยพิบัติต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจนนำไปสู่การประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ การบูชาสิ่งที่ยังมองไม่เห็น การสร้างประเพณีในรูปแบบต่าง ๆ ขึ้นเพื่อที่จะเป็นการให้ความเคารพยำเกรงต่อความเชื่อ

โลกทัศน์ที่ชาวอิสานมีต่อประเพณีบุญบั้งไฟนั้นสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ประการหลัก ดังนี้

1. *โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อมนุษย์* การต้องการการยกย่อง ต้องการให้ลูกหลานได้รับการศึกษา ความภาคภูมิใจในถิ่นฐานของตนเอง ความจงรักภักดีที่มีต่อพระมหากษัตริย์และต้องการผู้นำที่ประกอบไปด้วยทศพิธราชธรรม ความรัก ความสามัคคี ความเจริญรุ่งเรือง
2. *โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติ* ชาวอิสานมีความเชื่อว่าการดำเนินชีวิตร่วมกับธรรมชาติอย่างมีความสอดคล้องถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน จะทำให้ปลอดภัยและมีความสุข
3. *โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ* ชาวอิสานได้รับอิทธิพลทางความเชื่อสืบทอดมาตั้งแต่โบราณ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวกับดวงวิญญาณ ภูตผีปีศาจ เชื่อว่าวิญญาณนั้นสามารถบันดาลให้เกิดสิ่งดีและไม่ดีขึ้นได้ จึงพยายามที่จะเซ่นไหว้ บวงสรวงบูชา ด้วยลักษณะต่าง ๆ เช่นในประเพณีบุญบั้งไฟ การจุดบั้งไฟขึ้นไปบนท้องฟ้าถือเป็นการบูชาพญาแถนตามความเชื่อของคนอิสานให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลและให้พืชผลอุดมสมบูรณ์

พญาแถนที่ฟังของชาวอิสาน

ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม ส่วนมากต้องอาศัยฟ้าฝนในการทำการเกษตร โดยเฉพาะการทำนาในภาคอิสาน ดังนั้นจึงมีประเพณีความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการขอฝน เช่น ประเพณีบุญบั้งไฟซึ่งเป็นประเพณีพื้นบ้านของชาวอิสานที่ผูกพันกับความเชื่อในเรื่องการขอฝน ด้วยการทำบั้งไฟจุดขึ้นไปบนฟ้าเพื่อขอฝนจากพญาแถน ตำนานเรื่องเล่า ของประเพณีบุญบั้งไฟ ผูกพันกับนิทานพื้นบ้านสองเรื่องคือเรื่องท้าวผาแดงนางไอ่ และเรื่องสงครามระหว่างพญาคันคากกับพญาแถน ซึ่งเป็นเรื่องที่กำลังมาถึงที่มาของการยิงบั้งไฟเลยที่เดียวตำนาน เรื่องนี้เริ่มจากพระโพธิสัตว์สวดยชาติเป็นพญาคันคาก (คางคก) อาศัยอยู่ใต้ต้นไม้ใหญ่ครั้งนั้น พญาแถน เทพผู้เป็นใหญ่ในสวรรค์ผู้ดลบันดาลให้ฝนตก เกิดไม่พอใจชาวโลกจึงบันดาลให้ฝนไม่ตกเลยตลอด 7 ปี 7 เดือน 7 วัน ชาว เมืองทนมไม่ไหวจึงคิดทำสงครามกับพญาแถน แต่สู้พญาแถนกับกองทัพเวทดาไม่ได้ ถูกไล่ล่าหนีมาถึงต้นไม้ใหญ่ที่พญาคันคากอาศัยอยู่ ในที่สุดพญาคันคากตกลงใจเป็นจอมทัพของชาวโลกต่อสู้กับพญาแถน พญาคันคากให้พญาปลวกก่อจอมปลวกขึ้นไปจนถึงสวรรค์ ให้พญาอมอดไม้ไปทำลายด้ามอาวุธของทหารและอาวุธพญาแถน และให้พญาผึ้ง ต่อ แตนไปต่อยทหารและพญาแถนฝ่ายเวทดาพ่ายแพ้ พญาแถนจึงให้คำมั่น หากมนุษย์ยิงบั้งไฟขึ้นไปเดือนเมื่อไรจะรีบบันดาลให้ฝนตกลงมาให้ทันที และถ้าบั้งไฟขึ้นก็ถือเป็นสัญญาณว่าฝนได้ตกลงถึงพื้นแล้ว และเมื่อใดที่ชาวเมืองเล่นว่าวก็เป็นสัญญาณแห่งการหมดสิ้นฤดูฝน พญาแถนก็บันดาลให้ฝนหยุดตก

จากตำนานในข้างต้นเป็นความเชื่อที่คนอีสานเล่าต่อกันมาโดยเป็นโลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติ ความเชื่อเรื่องแถนหรือพญาแถนนั้นเป็นเหตุที่ทำให้เกิดการทำบั้งไฟและการจัดประเพณีบุญบั้งไฟขึ้นมา

บุญบั้งไฟ (Rocket festival)

ประเพณีบุญบั้งไฟ เป็นหนึ่งในฮีตสิบสองเดือนของชาวอีสาน นิยมทำกันในเดือน 6 หรือเดือน 7 อันเป็นช่วงฤดูฝนเข้าสู่การทำนา ตกกล้า หว่าน ไถ เพื่อเป็นการบูชาเทพยดาอารักษ์หลักบ้านหลักเมืองและบูชาพญาแถนขอฝนให้ตกต้อง ตามฤดูกาล โดยมีความเชื่อว่าเมื่อจัดงานนี้แล้วเทพยดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายจะตกลงบันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ทำให้พืชพันธุ์ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์

ความหมายของบั้งไฟ คำว่า "บั้งไฟ" ในภาษาถิ่นอีสานมักจะสับสนกับคำว่า "บ้องไฟ" แต่ที่ถูกต้องควรเรียกว่า"บั้งไฟ"โดยทั้ง 2 คำ มีความแตกต่างกันดังนี้

คำว่า บ้อง หมายถึง สิ่งของใด ๆ ก็ได้ที่มี 2 ชั้น มาสวมหรือประกอบเข้ากันได้ ส่วนนอกเรียกว่า บ้อง ส่วนในหรือสิ่งที่เอาไปสอดใส่จะเป็นสิ่งใดก็ได้ เช่น บ้องมิด บ้องขวาน บ้องเสียม บ้องวัว บ้องควาย ดังนั้น คำว่า บั้งไฟ ในภาษาถิ่นอีสานจึงเรียกว่า บั้งไฟ ซึ่งหมายถึงดอกไม้ไฟชนิดหนึ่ง มีหางยาวเอาดินประสิวมาคั่วกับถ่านไม้ทำให้เข้ากันจนละเอียดเรียกว่า หมื่อ (ดินปืน) และเอาหมื่อนั้นใส่กระบอกไม้ไผ่ทำให้แน่นเจาะรูตอนท้ายของบั้งไฟ เอาไฟท่อนอื่นมัดติดกับกระบอกให้ใส่หมื่อโดยรอบเอาไม้ไผ่ยาวลำหนึ่งมามัดประกบต่อออกไปเป็นหางยาว สำหรับใช้ถ่วงหัวให้สมดุลกัน เรียกว่า "บั้งไฟ"

ส่วนคำว่า บั้งไฟ คือการนำเอากระบอกไม้ไผ่ เลาเหล็ก ท่อเอสลอน หรือเลาไม้อย่างใดอย่างหนึ่งมาบรรจุหมื่อ (ดินปืน) ตามอัตราส่วนที่ช่างกำหนดไว้แล้วประกบท่อนหัวและท่อนหางเป็นรูปต่าง ๆ ตามที่ต้องการ เพื่อนำไปจุดพุ่งขึ้นสู่อากาศ จะมีควันและเสียงดัง บั้งไฟมีหลายประเภท ตามจุดมุ่งหมายของประโยชน์ในการใช้สอย

ประวัติความเป็นมาประเพณีบุญบั้งไฟ ประเพณีบุญบั้งไฟ เป็นประเพณีหนึ่งของภาคอีสานของไทยรวมไปถึงลาว โดยมีตำนานมาจากมาจากนิทานพื้นบ้านของภาคอีสานเรื่องพระยาคนคาก เรื่องผาแดงนางไอ่ ซึ่งในนิทานพื้นบ้านดังกล่าวได้กล่าวถึงการทำบั้งไฟขึ้นเพื่อเป็นการบูชาพระยาแถน หรือเทพวัสสกาลเทพบุตร ซึ่งชาวบ้านมีความเชื่อว่า พระยาแถนมีหน้าที่คอยดูแลให้ฝนตกถูกต้องตามฤดูกาล และมีความชื่นชอบไฟเป็นอย่างมาก หากหมู่บ้านใดไม่จัดทำกาจัดงานบุญบั้งไฟบูชา ฝนก็จะไม่ตกถูกต้องตามฤดูกาล อาจก่อให้เกิดภัยพิบัติกับหมู่บ้านได้

ความเชื่อของชาวบ้านกับประเพณีบุญบั้งไฟ ชาวบ้านเชื่อว่าในโลกมนุษย์ โลกเทวดา และโลกเทวดา มนุษย์อยู่ใต้อิทธิพลของเทวดา การรำผีฟ้าเป็นตัวอย่างที่แสดงออกทางด้านการนับถือเทวดา และเรียกเทวดาว่า "แถน" เมื่อถือว่ามีแถนก็ถือว่า ฝน ฟ้า ลม เป็นอิทธิพลของแถน หากทำให้แถนโปรดปราน มนุษย์ก็จะมีความสุข ดังนั้นจึงมีพิธีบูชาแถน การจุดบั้งไฟก็อาจเป็นอีกวิธีหนึ่งที่แสดงความเคารพหรือส่งสัญญาณความภักดี ไปยังแถน ชาวอีสานจำนวนมากเชื่อว่าการจุดบั้งไฟเป็นการขอฝนจากพญาแถน และมีนิทานปรัมปราเช่นนี้อยู่ทั่วไป แต่ความเชื่อนี้ยังไม่พบหลักฐานที่แน่นอน

การจัดประเพณีบุญบั้งไฟ ก่อนจะถึงวันงานหรือวันเอาบุญ ชาวบ้านก็จะช่วยกันเตรียมงานกันอย่างสามัคคี ชาวบ้านที่ได้รับมอบหมายจะสร้างปะรำ หรือ "ผาม" หรือ "ตูบบุญ ฝ่ายแม่ครัวก็เตรียมข้าวปลาอาหารไว้เลี้ยงแขกเลี้ยงคน ฝ่ายช่างฟ้อนก็เตรียมขบวนรำไว้สำหรับแห่บั้งไฟ ฝ่ายผู้ชายที่เป็น

ช่างฝีมือก็ช่วยกันทำบั้งไฟและตกแต่งให้สวยงาม งานบุญบั้งไฟส่วนใหญ่จะไม่ค่อยมีพิธีกรรมทางศาสนาเท่าใดนักแต่บางแห่งก็มี พิธีทำบุญเลี้ยงพระบ้าง

วันโหมม เป็นชาวบ้านก็จะมาตั้งขบวนเพื่อแห่บั้งไฟไปรอบ ๆ หมู่บ้าน เป็นงานบุญที่เน้นความสนุกสนานรื่นเริง ในขบวนจะมีการรำเซิ้งตามบั้งไฟ และบรรดาซีเล้าทั้งหลายก็จะร้องเพลงเซิ้งไปของเหล่าตามบ้านต่าง ๆ ภาพเซิ้งอาจจะหายากแต่ก็ไม่มีใครถือสา กัน แต่ภาพเซิ้งที่ใช้แห่ในขบวนมักจะเป็นประวัติและความเป็นมาของพิธีบุญบั้งไฟ

วันจุดบั้งไฟก็อาจจะเป็นอีกวันหนึ่งคือเป็นวันที่ชาวบ้านจะเอาบั้งไฟของแต่ละหมู่บ้านมาจุดแข่งกัน ถ้าของใครทำมาดีจุดขึ้นได้สูงสุดก็จะชนะแต่ถ้าของใครแตกหรือซุกก็ถือว่าแพ้ ต้องโดนลงโทษโดยการจับโยนลงโคลนหรือตมซึ่งเป็นที่สนุกสนานอย่างยิ่ง การจุดบั้งไฟเป็นการเสี่ยงทาย ถ้าบั้งไฟขึ้นสูง ก็ทำนายว่าฝนจะตกดี ข้าวปลาอาหารอุดมสมบูรณ์

ศึกษาค้นคว้าข้อมูลภูมิปัญญาการทำดินปืนอีสานโบราณ

บั้งไฟอีสาน (Northeastern rocket)

ประเภทของบั้งไฟอีสาน

บั้งไฟหวด บั้งไฟโบดหรือหวดเป็นบั้งไฟขนาดเล็กตัวกระบอกจะยาวขึ้น ประมาณ 4-10 นิ้ว บรรจุหม้อหนักประมาณ 1 ส่วน 8 ถึง 1 ส่วน 2 กิโลกรัม ใช้หางยาวประมาณ 1-4 เมตร มีกระบอกไม้ไผ่เล็กๆ มัดวางรอบตัวบั้งไฟ นิยมทำประกอบกันในบั้งไฟใหญ่ (บั้งไฟหมื่น, บั้งไฟแสน) ปัจจุบันไม่ค่อยนิยมทำ เพราะไม่มีช่าง

บั้งไฟม้า บั้งไฟชนิดนี้เป็นบั้งไฟขนาดเล็กจุดไปตามทิศทางที่กำหนดใช้เส้นลวดเป็นวิถีตรงไปยังเป้าหมายที่ต้องการ ลักษณะทั่วไปเป็นบั้งไฟที่ทำจากกระบอกไม้ไผ่ 1 ปล้อง ขนาดแล้วแต่ต้องการ โดยทั่วไปเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 2 นิ้ว ยาวประมาณ 1 ฟุตทางภาคกลางและภาคอีสานเรียกว่า “ลูกหนู” คล้ายม้าที่กำลังวิ่ง ถ้าติดรูปะอะไรก็เรียกชื่อไปตามนั้น เป็นคนขี่ม้า รูปวัว แล้วแต่จะทำรูปะอะไรบ้างครั้งภาคเหนือเรียกว่า บอกไฟยิง

บั้งไฟช้าง บั้งไฟชนิดนี้ไม่มีหาง มีชื่ออีกอย่างหนึ่งว่ากระโปกหรือตะโปก เวลาจุดไม่ต้องการให้พุ่งขึ้นไปแต่ ต้องการมีเสียงร้องคล้ายกับช้างร้อง วิธีทำบั้งไฟให้ใช้กระบอกไม้ไผ่ที่มีขนาดใหญ่ที่สุดยาวเพียงป่องเดียวให้มี ข้อปิดทั้ง 2 ด้าน หุบไม้ไผ่ให้แตกเล็กน้อย เจาะรู เพื่อบรรจุหม้อแล้วต่อขบวนเข้ารูแห่งหม้อทำจากหม้อถ่าน 3-4 ถัดลงในไม้ไผ่ขนาดเล็กให้แน่น แล้วผ่าเอาแหงหม้อออกมาคล้ายข้าวหลาม ให้ได้แหงประมาณ 3 นิ้ว การจุดนั้นนิยมต่อพ่วงขบวนบั้งไฟใหญ่ เวลาจุดขบวนผ่าจะเกิดเสียงดังเหมือนเสียงช้างร้อง นิยมวางต่อกันเป็นช่วงๆ กระบอก ถ้าต้องการจะให้มีเสียงดังอย่างไรก็จะมีเทคนิคในการทำให้เกิดเสียงนั้นๆ

บั้งไฟแสน บั้งไฟชนิดนี้เป็นบั้งไฟขนาดใหญ่ที่สุด บรรจุดินปืนหนัก 120 กิโลกรัมขึ้นไป บั้งไฟขนาดนี้ทำยากที่สุดจะต้องอาศัยความชำนาญเป็นพิเศษ เพราะบั้งไฟขนาดนี้หากแตกแล้วจะเป็นอันตรายมาก เพราะฉะนั้นก่อนทำบั้งไฟจะต้องมีพิธีกรรมบวงสรวงให้ถูกต้องตามหลักการทำบั้งไฟแสนเสียก่อนจึงจะลงมือทำ เมื่อตักบั้งไฟเสร็จเรียบร้อยแล้วจะมีการตกแต่งประดับประดาบั้งไฟ

บั้งไฟตะไล บั้งไฟชนิดนี้ก็คือบั้งไฟจินายขนาดใหญ่แน่นอน มีความยาวประมาณ 9-12 นิ้ว รูปร่างกลมมีไม้บางๆ แบนๆ เป็นวงกลมครอบหัวท้ายบั้งไฟเมื่อพุ่งขึ้นสู่ฟ้าไปโดยทางขวาง

บั้งไฟดื้อ บั้งไฟดื้อหรือบั้งไฟกระแต้ตง เป็นบั้งไฟขนาดเล็กมีหางสั้น วิธีทำ ตัดกระบอกไม้ไผ่ขนาด 1 นิ้วครึ่งยาวประมาณ 3 นิ้ว อัดหม้อให้แน่นประมาณ 2 นิ้ว ใช้หม้อถ่านสามหรือถ่านสี่อัดด้วยเถียดไม้ให้แน่น ต่อหางซึ่งทำจากไม้ไผ่ เหลาเป็นแท่งเล็กๆ ใช้เลื่อยตัดมุมข้อออกจนเห็นหม้อ เจาะให้เป็นรูเล็กๆ แล้วติดชนวน เวลาจะจุดเอาหางเสียบลงในแท่งที่ตักพอให้ตั้งได้ จุดชนวนจากด้านบน บั้งไฟจะพุ่งและหมุนขึ้นสู่อากาศ เกิดเสียงดังตือๆ เวลาหมุนจะไม่ค่อยมีทิศทาง ใช้จุดในงานศพ เวลาจุดมีอันตรายมากไม่ค่อยนิยมทำกัน

บั้งไฟพลุ บั้งไฟพลุ เป็นบั้งไฟที่นิยมจุดในเทศกาลต่างๆ เช่น งานกฐิน งานบุญมหาชาติหรือ งานเปิดกีฬา ฯลฯ เป็นบั้งไฟที่จุดแล้วทำให้เกิดเสียงดัง ในอดีตนิยมจุดในงานกฐิน เพื่อเป็นการบอกข่าวไปยังพี่น้องประชาชนทั่วไปให้ทราบ

ส่วนประกอบของบั้งไฟ

เลาบั้งไฟ เลาบั้งไฟคือส่วนประกอบที่ทำหน้าที่บรรจุดินปืน มีลักษณะเป็นรูปทรงกระบอกกลมยาว มีความยาวประมาณ 1.5 - 7 เมตร ทำด้วยลำไม้ไผ่แล้วใช้ริ้วไม้ไผ่ (ตอก) ปิดเป็นเกลียวเชือกพันรอบเลาบั้งไฟอีกครั้งหนึ่งให้แน่น และใช้ดินปืนที่ชาวบ้านเรียกว่า"หม้อ" อัดให้แน่นลงไปในเลาบั้งไฟด้วยวิธีใช้สากตำแล้ว เจาะรูสายชนวน เสร็จแล้วนำเลาบั้งไฟ ไปมัดเข้ากับส่วนหางบั้งไฟ ในสมัยต่อมา นิยมนำวัสดุอื่นมาใช้เป็นเลาบั้งไฟแทนไม้ไผ่ ได้แก่ ท่อเหล็ก ท่อพลาสติก เป็นต้น เรียกว่าเลาเหล็กซึ่งสามารถอัดดินปืนได้แน่นและมีประสิทธิภาพในการยิงได้ สูงกว่า

หางบั้งไฟ หาง บั้งไฟถือเป็นส่วนสำคัญทำหน้าที่คล้ายหางเสือ ของเรือคือสร้างความสมดุลให้กับบั้งไฟคอยบังคับทิศทางบั้งไฟให้ยังขึ้นไป ในทิศทางตรงและสูง บั้งไฟแบบเดิมนั้น ทำจากไม้ไผ่ทั้งลำ ต่อมาพัฒนาเป็นหางท่อนเหล็กและหางท่อนไม้ไผ่ติดกันหางท่อนเหล็กมีลักษณะเป็น ท่อนกลมทรงกระบอกมีความยาวประมาณ 8-12 เมตร ทำหน้าที่เป็นคานงัดยกลำตัวบั้งไฟชูโด่งชี้เอียงไปข้างหน้า ทำมุมประมาณ 30-40 องศากับพื้นดิน โดยบั้งไฟจะยื่นไปข้างหน้ายาวประมาณ 7-8 เมตร ปลายหางด้านหนึ่งตั้งอยู่บนฐานที่ตั้งบั้งไฟ

ลูกบั้งไฟ เป็นลำไม้ไผ่ที่นำมาประกอบเลาบั้งไฟโดยมัดรอบลำบั้งไฟ บั้งไฟลำหนึ่งจะประกอบด้วยลูกบั้งไฟประมาณ 8-15 ลูก ขึ้นอยู่กับขนาดของบั้งไฟ เดิมลูกบั้งไฟมีแปดลูกมีชื่อเรียกเรียงตามลำดับคู่ขนาดใหญ่ไปหาคู่ที่มีขนาดเล็กกว่าได้แก่ ลูกโอ้ ลูกกลาง ลูกนางและลูกก้อย ลูกบั้งไฟช่วยให้รูปทรงของบั้งไฟกลมเรียวยาวงาม นอกจากนี้ลูกบั้งไฟยังเป็นพื้นผิวรองรับการเอ้หรือการตกแต่ง ลวดลายปะ ตีติดกระดาก

เถียด คือส่วนที่อยู่หัวท้ายของตัวบั้งไฟ ทำด้วยไม้กลมๆ หรือดินเหนียว กันแรงระเบิดพุ่งออกมาต่อจากเถียดมีดินเหนียวคั่นหม้อไว้อีกชั้นหนึ่งก่อนใส่เถียดท้ายบั้งไฟ ต้องเจาะรูชนวนซึ่งใช้จี้รพระหรือผ้าแก้มัดให้ยาวตามต้องการ คลุกกับดีเกลือบรรจุตามรูชนวน แล้วปล่อยหางชนวนไว้จุดไฟ

ดินปืน หรือหม้อ

ดินปืนหรือหม้อ เป็นวัสดุที่มีส่วนผสมกำมะถัน (คนอีสานเรียกว่ามาต) ผสมกับดินประสิว (คนอีสานเรียกว่าขี้เจีย) และถ่านที่ได้จากการเผาไม้เนื้ออ่อน เช่น ไม้ละออง(นนทรี) ไม้สะคร่าง (หมากเล็กหมากน้อย) ไม้มะค่า เพราะมีเขม่าน้อยตำละเอียดเร็วนอกจากนี้อาจใช้ไม้ฉำฉา หรือไม้สาบเสือกก็ได้ แต่เป็นดินปืนแล้วเขม่ามาก

ขั้นตอนการทำหม้อ

1. เตรียมพื้น ใช้ไม้เนื้ออ่อนมาตัดเป็นท่อนๆ แล้วผ่าเป็นฝืนจะใช้จำนวนมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับขนาดของบั้งไฟ
2. ผึ่งแดด นำพื้นที่ผ่าแล้วมาตากแดด
3. ขุดหลุม ขุดหลุมให้มีลักษณะกลม ขนาดจะเล็กหรือใหญ่ขึ้นอยู่กับจำนวนพื้นเสร็จแล้วนำพื้นที่ตากอย่าให้แห้งมาก ลงวางในหลุมลักษณะการวางพื้นจะวางเป็นรูปวงกลม
4. เมื่อวางไม้ในหลุมแล้วก็จุดไฟเผาเหมือนเผาถ่าน
5. เมื่อพื้นไหม้หมดแล้วเหลือแต่ถ่านก็นำใบตองหรือสังกะสีมาปิดปากหลุมแล้วใช้ดินกลบปากหลุม ไม้ให้ควันออก
6. เก็บถ่าน นำถ่านที่ได้จากการเผาใส่ภาชนะแล้วนำไปผึ่งให้เย็น
7. เตรียมดินปืน โดยคั่วขี้เจีย (ดินประสิว) และถ่านร่วมกันโดยคั่วดินประสิวก่อน ต้มน้ำให้เดือดก่อนแล้วจึงเอาดินประสิวลงเมื่อละลายแล้วจึงนำถ่านมาคั่วรวม กันเคี่ยวต่อจนเกือบแห้งจึงนำขึ้นมาผึ่ง
8. โขลก นำถ่านและดินประสิวกที่คั่วแล้วมาโขลกให้ละเอียด
9. ร่อน นำดินปืน หม้อที่คั่วแล้วตำแล้วมาร่อนให้ละเอียด
10. ทดลองหม้อหรือดินปืน เพื่อหาอัตราส่วนที่สมดุล ถ้าติดไฟเร็วแสดงว่าสมดุลใช้ได้ แต่ถ้าติดไฟช้าแสดงว่าส่วนประกอบส่วนใดส่วนหนึ่งน้อยไปเช่นอาจเป็นที่ดินประสิวกหรือถ่าน ต้องคอยเติมเวลาคั่ว แล้วนำมาทดลองจนกว่าจะได้ที่

หม้อ (ดินปืน) แบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือ

1. หม้อดินสุก หมายถึง การใช้ดินประสิวกผสมกันแล้วนำไปคั่ว (ผสมน้ำเล็กน้อย) หม้อชนิดนี้มีแรงอัด มากกว่า และมีอันตรายมาก สำหรับอัตราส่วนก็เหมือนกัน
2. หม้อ ดินดิบ หมายถึง การใช้ดินประสิวกตำแล้วผสมถ่านตามสัดส่วน แบ่งหม้อออกเป็นหลายชนิด ตามแบบเดิมของช่างโบราณ โดยถือเป็นส่วนผสมของดินประสิวกและถ่าน เช่น ถ่านดินประสิวก 2 ส่วน ถ่าน 2.5 ส่วน เร็วกว่า หม้อสิบลีง หรือเบี้ยห้า มีความเร็วมาก

หม้อ (ดินปืน) แบ่งตามลักษณะการใช้ คือ

1. หม้อถีบ เป็นหม้อที่มีความไวสูง ผสมดินมาตและถ่านในอัตราส่วน 4:1/4:1คือ ดิน บาด มาตเพื่อถ ถ่านสลิงใช้เป็นหม้อปืนหรือหม้อพลุ เพราะติดง่ายและไวไฟ
2. หม้อซบ เป็นหม้อที่มีความไวรองลงมา ได้แก่ หม้อสิบลีง หม้อถ่านสามและหม้อ ถ่านสี่ ใช้ในการทำบั้งไฟและตะไลทั่วไป
3. หม้ออ่อน เป็นหม้อที่มีความไวไฟต่ำ ได้แก่ หม้อตั้งแต่ถ่านห้าก้อนขึ้นไปใช้ในบั้งไฟ เมื่อต้องการแรงเฉื่อย เช่น ตอนปากกระบอกไฟ

4. หม้อผสม เป็นหม้อพิเศษ เป็นหม้อพิเศษมีส่วนผสมแตกต่างกันออกไปเพื่อผลบางอย่าง ส่วนผสมจึงไม่แน่นอน เช่น ใส่นุ่น ขี้เหล็ก นำนม ฯลฯ เช่น หม้อไฟพะเนียง

การศึกษาด้านส่วนผสมในข้างต้นเป็นการศึกษาเรียนรู้ในกระบวนการทางช่างทำบั้งไฟในสมัยโบราณที่สืบทอดกันมา ในการสร้างสรรค์ผลงานในครั้งนี้มุ่งเน้นที่จะทดลองค้นหาวัสดุส่วนผสมที่ทำให้เกิดผลทางด้านความงามในเรื่องเทคนิคที่จะนำไปใช้ การค้นหาจะเกิดขึ้นทั้งการใช้วัสดุทางธรรมชาติที่มีสี วัสดุสำเร็จรูปที่ได้ทั่วไป ผงถ่านที่เกิดการเผาไหม้ได้ดี และนำผลการทดลองที่ได้มาวิเคราะห์จะเกิดเป็นผลงานที่มีความสมบูรณ์และเป็นเทคนิคใหม่

ศึกษาทบทวนเนื้อหาเกี่ยวกับศิลปะในประเภทที่เกี่ยวข้อง

ศิลปะสื่อประสม (Mixed media arts)

สื่อประสม (Mixed media) ตามพจนานุกรมภาษาอังกฤษได้ให้คำจำกัดความของคำว่า Media นั้น สามารถแยกเป็นสองความหมาย คือ วัสดุที่เป็นสื่อความหมายในการแสดงออกในงานศิลปะ และอีกความหมายก็คือ กรรมวิธีหรือวิธีการในการสร้างสรรค์ที่รวมถึงวิธีการของสื่อสมัยใหม่ที่อาจเป็นเสียง เป็นแสงและภาพจากระบบเทคโนโลยีสารสนเทศที่มีบทบาทในปัจจุบัน ดังนั้นในที่นี้ คำว่า สื่อประสม หรือ Mixed media ที่วงการศิลปกรรมใช้กันอยู่จะมีความหมายที่กล่าวถึงการผสมผสานวัสดุต่างๆ ทั้ง 2 มิติ และ 3 มิติ รวมทั้งการใช้สื่อทางเทคโนโลยีสมัยใหม่ในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ

ในยุคแรกๆ ของศิลปะสมัยใหม่ของไทยนั้น ผลงานประเภทสื่อประสมยังไม่เป็นที่ยอมรับและนิยมมากนัก ต่อมาในช่วงหลังศิลปินเริ่มมีการใช้วัสดุปะติดในผลงานศิลปะมากขึ้นตามลำดับในปี พ.ศ. 2524 การประกวดศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ 27 คณะกรรมการได้เสนอให้มีการจัดผลงานประเภทสื่อประสมเข้ามาให้คำจำกัดความว่า “ประเภทสื่อประสม (Mixed media) ได้แก่ ผลงานซึ่งใช้สื่อตั้งแต่สองประเภทขึ้นไปประสมกัน” ภายหลังการเปิดกว้างให้มีการส่งงานประเภทนี้ในการประกวดศิลปกรรมแห่งชาติ ทำให้เกิดการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะด้วยวัสดุที่หลากหลายแปลกใหม่มากขึ้น ก้าวหน้า พัฒนาการตามลำดับจนถึงในปี พ.ศ. 2534 การประกวดศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ 37 ได้ให้คำจำกัดความว่า “ประเภทสื่อประสม (Mixed media) ได้แก่ ผลงานที่ใช้เทคนิคและวัสดุหลายประเภทผสมกัน และรูปแบบมีลักษณะที่ไม่อาจจัดเข้าอยู่ในประเภทยิตรกรรม ประติมากรรม หรือ ภาพพิมพ์ได้”

จากนั้นคำจำกัดความก็ได้ถูกเปลี่ยนในปี พ.ศ. 2535 การประกวดศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ 38 ได้ให้คำจำกัดความว่า “ประเภทสื่อประสม (Mixed media) ได้แก่ ผลงานด้านทัศนศิลป์ที่ใช้เทคนิคและวัสดุหลายประเภทประกอบกันและในปี พ.ศ. 2536 การประกวดศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ 39 ได้ให้คำจำกัดความว่า “ประเภทสื่อประสม (Mixed media) ได้แก่ ผลงานด้านทัศนศิลป์ที่ใช้กรรมวิธีทางศิลปะและวัสดุหลายประเภทประกอบกัน ทั้งนี้ไม่รวมศิลปะประเภทคอมพิวเตอร์อาร์ต (Computer Art) และวีดิโออาร์ต (Video Art) ฯลฯ (รณภพ เตชะวงศ์, 2552 : 96-97)

แอสเซมเบลิจ (Assemblage) (ภาษาฝรั่งเศส assembler = รวบรวม, นำมารวมกัน)

ศัพท์คำนี้ ของ ดูบูเฟต์ (Jean Dubuffet, 1901-)จิตรกรฝรั่งเศสเป็นผู้นำมาใช้เพื่อให้เห็นความแตกต่างในงานของท่านเอง ซึ่งเป็นการนำเอากระดาษและวัสดุอื่น ๆ มาปะติดเข้าด้วยกัน ในระหว่าง ค.ศ. 1912-20 จะเห็นว่างาน Collages ของปิกัสโซ่ บรัค และคนอื่น ๆ เป็นงานที่แสดงการรวบรวมกันเป็นกลุ่มของวัตถุจริง ๆ และชิ้นส่วนของวัตถุต่าง ๆ เป็นการพัฒนาการปะติดมาเป็นลำดับ จนกระทั่งถึงงานปะติด “Merz Construction” ของ คูทชวิตเตอส์ (1887-1948) จิตรกรชาวเยอรมนีในปารีส งานจากวัตถุสำเร็จรูป (Readymades) ของ ดูชองป์ (1887-1968) ในกลุ่ม “ดาด้า” และการก่อรูปกล่องที่ลึกลับเหนือความเป็นจริงของโจเซฟคอร์เนล จิตรกรชาวอเมริกัน

แอสเซมบลาช ใช้กันเป็นพิเศษในงานศิลปะระหว่าง ค.ศ. 1950-60 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในอเมริกา เป็นความเคลื่อนไหวในการรวมเอาศิลปะและสิ่งแวดล้อมในชีวิตประจำวันเข้าด้วยกันโดยทั่วไป แล้วมักเป็นโครงสร้างสามมิติ หรือการจัดองค์ประกอบในวิถีทางต่าง ๆ กัน ผลงานที่ปรากฏออกมาอาจมีลักษณะล้อเลียนเหยียดหยัน คัดค้าน หรือมีความรู้สึกรุนแรง ดังเช่นในงานประติมากรรมของ จอห์น แชมเบอร์เลน และงานของริชาร์ดสแตนกิวิช ซึ่งใช้รถยนต์และส่วนประกอบของเครื่องยนต์มาประกอบกันหรือในงาน Painting Construction ของ โรเบิร์ต ราเซนเบิร์ก และ เจสเปอร์จอห์น เป็นต้น

แอสเซมบลาช เป็นรูปแบบของการแสดงออกในงานประติมากรรม ซึ่งอาจเป็นการใช้วัสดุสำเร็จรูป หรือเศษชิ้นส่วนของเครื่องยนต์กลไกต่าง ๆ มาจัดองค์ประกอบเข้าด้วยกัน เป็นการสร้างสรรค์ศิลปะและสิ่งแวดล้อมแนวใหม่ขึ้น หรือเรียกว่า “Neo Dada” หรือใน “Pop art” โดยเฉพาะอย่างยิ่งในงานประติมากรรมประเภทเอาเศษเหล็ก เศษโลหะ จากเครื่องจักรมาจัดองค์ประกอบ (Junk Sculpture) (สงวน รอดบุญ, 2522 : 27)

แอสเซมเบลิจ Assemblage คือการนำวัสดุต่างชนิดมาติด เชื่อม ผูกมัดเข้าด้วยกัน เป็นการเรียกการกระทำในงาน 3 มิติ หรือกลวิธีแบบการผสมผสาน ซึ่งต่างไปจากการผสมประสาน (กำจร สุนพงษ์ศรี, 2554 : 532)

รีลิวส์ (Reliefs) ใช้กับงาน 2 มิติ มีสิ่งที่นูนเด่นออกมาจากพื้นคล้ายประติมากรรมประเภทนูนต่ำและนูนสูงเป็นชื่อวิธีการสร้างงานของศิลปินที่กระทำตามแนวทางด้วยวิธีนำชิ้นส่วนต่างๆ ของวัสดุหลายสิ่งหลายอย่างมาผสมรวมกันสร้างให้เกิดเป็นงานชิ้นเดียวกัน วิธีการทำเช่นนี้มีนักวิจารณ์บางคนจัดให้เป็นประติมากรรม บางคนก็คัดค้านเพราะมีการใช้สี และวิธีการระบายทาสีคล้ายจิตรกรรม ดังนั้น เพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งในข้อปลักย่อย จึงนิยมเรียกผลงานของกลุ่มนี้ว่า การออกแบบสามมิติ (Three Dimensional Design) กล่าวคือมีลักษณะกึ่งในอากาศเช่นเดียวกับประติมากรรม มีการใช้สีและกรรมวิธีบางอย่างทางจิตรกรรมผสมเข้าไป ศิลปินผู้สร้างงานตามแนวทางนี้มีชื่อเสียงมีหลายคน อาทิ อีโดอาร์โต เปาลอสซี (Eduardo Paolozzi) ของอังกฤษ ริชาร์ดสแตนกิวิช (Richard Stankiewicz) และเอลวิน แชมเบอร์เลน (Elwyn Chamberlain) ของสหรัฐฯ เซซาร์ (Cesar) ของฝรั่งเศส และเคเมนี (Zoltan Kemeny) ของฮังการี เป็นต้น ดังจะได้นำตัวอย่างประวัติและความคิดกลางประการของศิลปิน ในแนวความคิดนี้ (กำจร สุนพงษ์ศรี, 2554 : 532)

ศิลปะการจัดตั้งหรือการจัดวาง (Installation Art)

ในช่วงระยะเวลาตั้งแต่ 1970 เป็นต้นมา คำนี้แต่เดิมได้นำมาใช้เรียกวิธีการแสดงงานของศิลปินแนว Environment ที่นำวิธีการผสมผสาน (Assemblage) หรือการนำวัสดุนานาชนิดมาประกอบเข้าเป็นงานศิลปะประเภทสามมิติมาจัดวางแสดงในแกลเลอรี หรือห้องนิทรรศการ ใช้เรียกวิธีการนำเสนอแบบหนึ่ง แต่ในปัจจุบันมีผู้พยายามสร้างเป็นกระบวนแบบทางศิลปะแบบหนึ่ง จึงมีผู้เรียกว่า ศิลปะ

การจัดวางบ้าง ศิลปะติดตั้งบ้าง ฯลฯ มีหลักการสำคัญอยู่ที่ให้พื้นที่จัดงานแสดงมีความสมบูรณ์ทางสุนทรียภาพสัมพันธ์กับงานแสดงทั้งนี้คงสืบเนื่องมาจากคำกล่าวขององเดรต์ มัลโร นักคิดคนสำคัญชาวฝรั่งเศส ซึ่งกล่าวถึงงานแสดงศิลปกรรม (art without wall) ที่ปราศจากผนังหรือกำแพงสำหรับแขวนภาพซึ่งในอดีตมีความจำเป็นมาก ต่อไปก็คงไม่จำเป็นมากนัก เพราะผลงานศิลปะสามารถนำออกแสดงได้ทุกสถานการณ์และทุกสภาพได้ (กัจจกร สุนพงษ์ศรี, 2554 : 664)

วัสดุสื่อในการสร้างสรรค์

วิธีใช้วัสดุที่ค้นพบ (Found object)

มีอยู่บ่อยๆ ที่เราได้ค้นพบว่า วัตถุธรรมชาติและวัตถุที่มนุษย์สร้างขึ้นมาเองโดยไม่มีจุดหมายจะให้ป็นงานศิลปะ กลับมีลักษณะที่สื่อแว่ความมีคุณค่าทางสุนทรียภาพด้วยเหตุผลบางประการ จนในที่สุดวัตถุนั้นก็กลายเป็นวัตถุทางศิลปะ โดยที่ศิลปินไม่ต้องประกอบหรือทำขึ้นมาใหม่เลย เพียงแต่รู้จักเลือกสรรวัตถุนั้นแล้วแยกตัวมันออกมาจากสภาพแวดล้อมเดิม หลังจากนั้นนำมาเสนอหรือแสดงให้เห็นว่า สิ่งนั้นคือสื่อทางสุนทรียภาพเท่านั้นเอง อาจจะถูกกล่าวได้ว่า ศิลปินเท่านั้นเป็นผู้มองเห็นว่า วัตถุชิ้นนั้นมีคุณค่าทางสุนทรียภาพเท่านั้นเอง อาจจะถูกกล่าวได้ว่า ศิลปินเท่านั้นเป็นผู้มองเห็นว่า วัตถุชิ้นนั้นมีคุณค่าทางสุนทรียภาพในตัวของมัน ประติมากรรมที่ศิลปินเลือกสรรมาจากวัตถุที่ค้นพบนี้ จะไม่ปรากฏีรู้อยู่ผิวหรือทักษะความชำนาญของศิลปินอยู่เลย และที่แปลกก็คือวัตถุชิ้นนั้นจะกลายเป็นผลงานศิลปกรรมไม่ได้เลยถ้ายังไม่เป็นที่พอใจของศิลปิน ต่อเมื่อศิลปินพึงพอใจเมื่อใด จะกลายเป็นผลงานศิลปกรรมทันที บางครั้งศิลปินอาจจะใช้เทคนิควิธีการอื่นๆ ปรับแต่งวัตถุที่เลือกมาแล้วดังกล่าวเพื่อสร้างให้มันมีคุณค่าทางศิลปะยิ่งขึ้น ไปอีกก็ได้ (พีระพงษ์ กุลพิศาล, 2546 : 55-58)

ศิลปะกับสัญลักษณ์

ถ้าเห็นด้วยกับคำกล่าวที่ว่า ศิลปะนั้นคือผลของการถ่ายทอดธรรมชาติแวดล้อมให้เห็นรูปทรงด้วยความคิด ความพากเพียร และจินตนาการของมนุษย์ เราก็คงต้องยอมรับว่า รูปทรงที่ถ่ายทอดนั้นคือสัญลักษณ์ เพราะมนุษย์เห็นสัญลักษณ์แล้วเข้าใจ สร้างสื่อความหมายได้ตามสังคมตกลง ดังนั้น ศิลปะกับสัญลักษณ์แทบไม่แตกต่างกัน

สัญลักษณ์ (Symbol) หมายถึงรูปทรงหรือพฤติกรรมที่ถูกถ่ายทอดสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อความมุ่งหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง เห็นแล้วจำได้เข้าใจร่วมกัน มีผลในการปฏิบัติเหมือนกัน เป็นที่ยอมรับตกลงกันในสังคมใดสังคมหนึ่งโดยเฉพาะ อาจกล่าวสั้นๆ ว่า สัญลักษณ์หมายถึงสิ่งต่างๆ ที่ใช้เพื่อสื่อความหมายและสื่อความคิดร่วมกันซึ่งมนุษย์สร้างขึ้น สัญลักษณ์เปรียบเหมือนเหตุ ซึ่งมีเหตุผลโดยตรงตามเหตุนั้นๆ เช่น เมื่อเราได้ยินเสียงออดบอกหมดเวลาในห้องเรียน เป็นที่เข้าใจและต้องปฏิบัติตามร่วมกันว่าต้องเปลี่ยนชั่วโมงเรียน เปลี่ยนวิชาใหม่ หรือหมดเวลาเรียนแล้ว แยกย้ายกันกลับบ้าน ออดที่ได้ยินเป็นสัญลักษณ์

เมื่อเห็นไฟแดงตามสี่แยกเป็นที่เข้าใจร่วมกันว่า รถทุกคนต้องหยุด ไฟเขียวรถทุกคนไปได้ ไฟแดง ไฟเขียว เป็นสัญลักษณ์ที่ทุกคนต้องปฏิบัติตาม ทั้งออดแลไฟเขียว เป็นสัญลักษณ์ที่มนุษย์สร้างขึ้น (Conventional Symbol)

เมื่อเราเห็นเมฆตั้งเค้าดำทะมึนในท้องฟ้า เรารู้ว่าฝนอาจจะตกช่วงเวลาอันใกล้ เรา รู้จากการสังเกตหรือประสบการณ์ที่สั่งสมกันมาเป็นเวลานาน ซึ่งฝนอาจจะไม่ตกก็ได้ หมายความว่า มีเหตุอย่างนี้ผลอาจจะไม่เกิดหรือเกิดก็ได้ เราก้เรียกว่าสัญลักษณ์เหมือนกัน แต่เป็นสัญลักษณ์ที่ได้จากธรรมชาติ

(Natural Symbols) รวมความว่าสัญลักษณ์ทั้งหลายคือเหตุที่เข้าใจร่วมกันนั่นเองแต่ความเข้าใจก็ยังคงแตกต่างกันออกไปอีก นักจิตวิทยาบางกลุ่มเข้าใจในรูปของความรู้สึกลึกซึ้ง โดยเรียกสัญลักษณ์บางชนิดว่า “เป็นความไม่มีสติที่สั่งสมไว้” (The Collective Unconscious) หรือบางสำนักก็เข้าใจในส่วนที่เกี่ยวข้องกับลักษณะของรูปทรงที่แทนความหมายร่วมกัน (Gestalt) อย่างไรก็ตามในบทความศิลปะกับสัญลักษณ์นี้ถือความเข้าใจทั้งสองเป็นเหตุส่วนท่านจะเข้าใจหรือไม่เข้าใจนั้นเป็นผลเมื่อตกลงกันตามที่กล่าวมานี้ว่า สัญลักษณ์คือเหตุที่ตั้งอยู่บนรากฐานความเข้าใจของความรู้สึกลึกซึ้งและรูปทรง เราก็น่าจะพิจารณาถึงแหล่งที่ทำให้มนุษย์สร้างสรรค์ที่เป็นรูปทรงและความรู้สึกนี้ ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ประเภท

1. สัญลักษณ์ที่ได้มาจากรูปทรงวัตถุธรรมชาติ เช่น หิน พืช สัตว์ มนุษย์ ดวงอาทิตย์ เงาม ดวงจันทร์ ฯลฯ
2. สัญลักษณ์ที่ได้มาจากสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น บ้านเรือน สิ่งของเครื่องใช้ ศิลปกรรม เครื่องจักรกล ฯลฯ
3. สัญลักษณ์ที่มนุษย์ตกลงร่วมกันโดยเฉพาะ คิดสร้างสรรค์สกด เช่น ตัวอักษร รูปสามเหลี่ยม สี่เหลี่ยม เส้น จุด วงกลม ฯลฯ

แหล่งที่ทำให้เกิดสัญลักษณ์ทั้ง 3 นี้ได้รับความนิยมนต่างกันมนุษย์ในสมัยแรกอาจจะนิยม

สัญลักษณ์ที่ได้จากธรรมชาติ เช่น สัญลักษณ์ของดวงอาทิตย์ เงามดวงจันทร์ แต่สมัยต่อมาอาจไม่นิยม กลับไปนิยมสัญลักษณ์ที่ได้จากรูปทรงที่เป็นแอบสแตรก หรือรูปทรงจากสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น อย่างไรก็ตาม สรุปได้ว่าลักษณะของสัญลักษณ์ที่เห็นกันอยู่ทุกวันนี้และเข้าใจกัน มีผลในทางปฏิบัติอย่างเดียวกัน ตามที่ตกลงกัน มีที่มาจากแหล่งทั้ง 3 อย่างดังกล่าวไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่งพิจารณาทางความหมายของศิลปะดูว่า เหมือนกับสัญลักษณ์หรือต่างกันอย่างไร ในประเด็นใหญ่ สัก 2 ประเด็น

ประเด็นที่ 1 เรายอมรับกันแล้วว่าศิลปะคือสิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ถ่ายทอดศิลปะ ก็เหมือนกับสัญลักษณ์นั่นเอง แต่ศิลปะต่างกับสัญลักษณ์ในส่วนที่ว่า ศิลปะเปลี่ยนแปลงเสมอ มีรูปแบบแตกต่างกันไป และสร้างความรู้สึกรู้สึต่อผู้พบเห็นต่างกัน สำหรับสัญลักษณ์นั้นคงที่ไม่เปลี่ยนแปลง มีระเบียบตามลำดับแน่นอน ตัวอย่างเช่น สัญลักษณ์ในทางตัวอักษร คำว่าหมา หรือ หาม ความหมายเปลี่ยนไปเป็นอย่างอื่นดังนี้เป็นต้น สำหรับศิลปะนั้นไม่มีลำดับก่อนหลังแน่นอน มนุษย์อาจสร้างสรรค์สิ่งใดก่อนสิ่งใดหลังก็ได้ เช่น ในการเขียนภาพทิวทัศน์ บางคนอาจเขียนภาพท้องฟ้าก่อน บางคนอาจเขียนบริเวณใกล้ก่อน ไม่มีกำหนดแน่นอนว่าถูกหรือผิด ดังนั้น ศิลปะจึงต่างกับสัญลักษณ์

ประเด็นที่ 2 ศิลปะเป็นผลของความพอใจทางอารมณ์ มีเหตุและผลไม่สอดคล้องกัน ไม่เหมือนกับสัญลักษณ์ที่เหตุผลตรงกัน ผู้ที่พบเห็นศิลปะอาจมีความรู้สึกตอบสนองต่างกันตามประสบการณ์เดิมและความเข้าใจแต่ละคน บางคนเห็นแล้วเกิดอารมณ์ว่าเหว เศร้า บางคนมีความสุข แต่ผู้ที่พบเห็นสัญลักษณ์แล้วต้องปฏิบัติตามความหมายของสัญลักษณ์นั้น ชัดขึ้นไม่ได้ เราอาจกล่าวว่า ศิลปะเป็นเรื่องส่วนตัว เรื่องของความชอบไม่ชอบ แต่สัญลักษณ์เป็นเรื่องส่วนรวม เป็นเรื่องของความถูกและผิด

ความแตกต่างตามที่กล่าวทั้งสองประเด็นนี้ วัตถุประสงค์เพื่อจะเสนอแนะให้เห็นกว้างๆ เท่านั้น ท่านอาจจะมองไม่เห็นชัดเจนนัก ซึ่งก็ตรงกับธรรมชาติของมนุษย์อย่างหนึ่งเหมือนกัน ที่ไม่ต้องการทราบความแตกต่างของสิ่งใดสิ่งหนึ่งละเอียดชัดเจน ต้องการทราบเพียงส่วนรวมเท่านั้น คล้ายกับว่าไม่ต้องการทราบความจริง ซึ่งก็เป็นความจริงใจในโลกอีกเหมือนกัน ที่ทั้งโลกก็ไม่มีความจริง ดังนั้น ข้อเสนอแนะทั้งสองประเด็นนี้อาจจะสอดคล้องกับธรรมชาติและความจริงมากที่สุดก็ได้ ในฐานะที่เรา

เป็นครูศิลปศึกษา เมื่ออ่านบทความนี้แล้วจะได้รับประโยชน์อะไรบ้าง ผู้เขียนอยากจะหวังว่าประโยชน์ที่เกิดจากความตั้งใจของท่านก็คือ

1. เมื่อท่านเห็นความแตกต่างในส่วนรวมของศิลปะกับสัญลักษณ์แล้ว ท่านสามารถจะช่วยแนะนำนักเรียนให้ประพฤติปฏิบัติตนได้ถูกต้องตามสัญลักษณ์ที่สังคมตกลงกัน ก่อให้เกิดระเบียบแบบแผนอันดีงาม รู้จักนับถือซึ่งกันและกัน รู้จักประพฤติตนเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม เช่น ข้ามถนนตรงทางม้าลาย เข้าใจสัญลักษณ์ในทางวิทยาศาสตร์ สัญลักษณ์ในศาสตร์แขนงต่างๆ ฯลฯ เพราะยิ่งคนรู้มาก หรือเจริญก้าวหน้ามากเท่าใด คนก็ยิ่งสร้างสัญลักษณ์มากขึ้นเพียงนั้น

ส่วนในทางศิลปะนั้น ท่านก็สามารถที่จะเสนอแนะนักเรียนให้รู้จักแสดงความคิด ถ่ายทอดอารมณ์ต่างๆ กับควบคุมอารมณ์ให้สอดคล้องกับแบบแผนการดำรงชีวิตปัจจุบันด้วย เสริมสร้างรสนิยมในการรู้จักเลือก รู้จักชอบไม่ชอบ และเสรีภาพในการแสดงความคิดอันเป็นรากฐานของประชาธิปไตย

2. ท่านสามารถเลือกหาเสนอแนะกิจกรรมทางศิลปะที่ถูกต้องตรงกับความมุ่งหมายของศิลปะได้ เพื่อให้เหมาะกับวัยและระดับการพัฒนาของนักเรียน ยิ่งกว่านั้น ยังช่วยให้นักเรียนเข้าใจถึงความสัมพันธ์ของวิทยาศาสตร์และสัญลักษณ์อีกด้วย

3. เมื่อท่านได้รับประโยชน์ตามข้อ 1 และข้อ 2 แล้วประโยชน์สุดท้ายซึ่งท่านอาจมองไม่เห็นก็คือ ท่านได้ชื่อว่าเป็นผู้หนึ่งที่มีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ศิลปะสำหรับยุคปัจจุบัน ยุคที่ท่านเป็นพยานอยู่เพื่อมีแบบอย่างของยุคขึ้น และจะเปรียบว่าศิลปะสำหรับยุคนี้คือหนังสือพิมพ์รายวันฉบับวันนี้ ส่วนศิลปะในอดีตคือหนังสือพิมพ์รายวันฉบับเมื่อวานนี้ ท่านก็เท่ากับว่าได้เสนอแนะให้นักเรียนของท่าน เป็นทั้งนักเขียนและนักอ่านพร้อมกัน (อารี สุทธิพันธุ์, 2552 : 55-58)

สัญลักษณ์กับการสื่อความหมายในวัสดุทางศิลปะ

กล่าวถึงวัสดุต่างๆ หรือเศษชิ้นส่วนของวัสดุสำเร็จรูป (Ready made) กับพวกวัสดุเก็บตกหรือวัสดุพานพบ หรือวัสดุทอดทิ้ง (Object trove หรือ found object) มีลักษณะและคุณสมบัติเฉพาะ และมีความหมายตัวมันเอง หากเมื่อวัสดุนั้นปรากฏอยู่ในผลงานศิลปะ สิ่งนั้นย่อมมีคุณค่า มีความหมายใหม่ขึ้นมาตามวัตถุประสงค์ในการสร้างสรรค์ผลงานของศิลปินแต่ละคน

การนำเอาเศษชิ้นส่วนของวัสดุสำเร็จรูป (Ready made) กับพวกวัสดุเก็บตกหรือวัสดุพานพบ หรือวัสดุทอดทิ้ง (Object trove หรือ found object) มาใช้ในงานนั้นหลายคนอาจแย้งว่ามีใช้วิธีการใหม่และแนวคิดใหม่ หากมีมาใช้แต่โบราณกาล ใช้กันทั่วไปอย่างสามัญธรรมดา ข้อแย้งนี้เป็นความจริงที่ปฏิเสธไม่ได้ แต่หากพิจารณาให้ลึกลงไปอีก ก็คงพบว่าส่วนใหญ่มีการใช้ในงานศิลปะระดับธรรมดาต่างๆ ไปมากกว่า ได้นำมาใช้ในจุดมุ่งหมายทางจิตรศิลป์โดยตรง

จิตรกรรมที่เป็นวัตถุในตัวเองและเป็นวัตถุที่อาศัยทัศนธาตุ สื่อทั้งอารมณ์ ความรู้สึก ความงาม และความหมายในตัวเอง โดยมีได้อ้างอิง หรือบอกเล่าเรื่องราวใดๆ เกี่ยวกับโลก เกี่ยวกับชีวิตโดยตรง ถึงแม้วัตถุที่ใช้จะหยิบยืมมาจากชิ้นส่วนของวัตถุต่างๆ และวัตถุบางชิ้นก็บ่งบอกถึงที่มา หรือความหมายของตัวมันเอง แต่รูปร่างหรือจิตวิญญาณมาใช้ในมิติใหม่ที่มีได้พยายามอ้างอิงความหมายเดิมของตัววัตถุนั้น ชิ้นส่วนของวัตถุนั้นจึงเป็นตัวแทนของวัตถุทั้งหมดที่มนุษย์สร้างขึ้นเป็น “สัญลักษณ์” บ่งบอกถึง “โลกแห่งวัตถุ” ที่มีอิทธิพลครอบงำจิตใจของมนุษย์ให้หลงใหลอยู่ในโลกแห่งวัตถุนิยมนั้นมา โดยตลอดทุกยุคทุกสมัย ความหมายที่เป็นเพียงนัยยะที่แฝงซ่อนอยู่ในเบื้องหลังของผลงาน เพราะตัวผลงานเองเป็น “นามธรรม” ซึ่งเป็นศิลปะสากลแห่งการแสดงออกถึงสภาวะจิตใจ ความคิด และอารมณ์ ความรู้สึก

ผ่านภาษาภาพแห่งทัศนศิลป์โดยตรง เรื่องราวหรือความหมายมิได้บ่งบอกออกมาอย่างชัดเจน สิ่งที่มีผู้ดูมองเห็น คือ เส้น สี น้ำหนัก พื้นผิว รูปทรง และพื้นที่ว่าง รวมไปถึงการจัดวางขนาด ปริมาณ สัดส่วน และจังหวะ สีลา สุนทรียภาพที่เกิดขึ้น จึงเป็นสุนทรียภาพแห่งโลกใหม่ในโลกหนึ่งที่มีได้อ้างอิงจากรูปคน วัตถุ หรือทิวทัศน์ใดๆจากชีวิตจริง

ความหมายของคำว่า “วัสดุ” (Object) ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานกล่าวไว้ คือ วัตถุที่นำมาใช้ เช่น วัสดุก่อสร้าง ของใช้ที่มีอายุการใช้ในระยะเวลานั้นๆ เช่น กระดาษ ดินสอ ซึ่งต่างกับคำว่า “วัตถุ” (Material) ที่มีความหมาย คือ สิ่งของ ทั้งสองคำนี้ มีความหมายที่ใกล้เคียงกันและบางครั้งก็อาจหมายถึงสิ่งๆเดียวกัน หรือเป็นเรื่องเดียวกัน ซึ่งเราอาจจะใช้คำว่า “วัสดุ” และ “Object” แทนความหมายถึงสิ่งของต่างๆ ทั้งวัสดุและวัตถุที่นำมาใช้ในการสร้างผลงานศิลปะ

วัสดุแบ่งได้ 2 ประเภทคือ

1. วัสดุพื้นฐานได้แก่ วัสดุดั้งเดิมจากธรรมชาติ เช่น ดิน หิน ทราย เปลือกไม้ กิ่งไม้ น้ำ กระดุกสัตว์ หนังสัตว์ เป็นต้น
2. วัสดุสำเร็จรูปได้แก่วัสดุที่ผ่านกระบวนการแปรรูปจากวัสดุพื้นฐานเช่นพลาสติกแก้ว ไม้อัดเหล็ก อะลูมิเนียม เป็นต้น ทัศนธาตุ คือ เส้น สี น้ำหนัก และรูปทรงนั้น มิได้มีความหมายในตัวของมันเอง และเมื่อถูกนำมาใช้ในผลงานศิลปะความหมายที่เกิดขึ้นย่อมขึ้นอยู่กับผู้สร้างที่สำคัญที่จะให้สิ่งต่างๆเหล่านั้นทำหน้าที่ที่จะสื่อสารความรู้สึก อารมณ์ หรือความหมาย และสามารถบอกความหมายได้เป็นสองแบบ คือ ความหมายตรง และความหมายแฝง

1. ความหมายตรง คือ ผลงานที่สร้างความรู้สึกด้วยทัศนธาตุพื้นฐานทางศิลปะ ที่สามารถรับรู้ สื่อสารอารมณ์ได้ทันที เช่น รู้สึกสงบ เจ็บ หรือเคลื่อนไหว เป็นต้น

2. ความหมายแฝงที่จะกล่าวถึงในบทนี้ คือ สิ่งที่แอบแฝงอยู่ในตัวผลงานที่ผู้สร้างไม่ได้บอกไว้โดยตรงแต่จะซ่อนความหมายบางอย่างไว้ในผลงาน ซึ่งสัญลักษณ์นี้ย่อมมีความเกี่ยวข้องกันกับสิ่งแวดล้อมทั้งสังคมและวัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย

ในอดีตมีการใช้วัสดุต่างๆมาสร้างผลงานจิตรกรรมไทย ซึ่งประกอบด้วย กระดาษหรือไม้ ปูน ฝา ใช้เป็นพื้นสำหรับการเขียนภาพ ส่วนขมิ้น ยางไม้ กาวจากสัตว์ ใช้เป็นตัวผสม เพื่อเขียนหรือทา ส่วนสีที่ใช้เขียนนั้นก็ทำมาจากธรรมชาติ เช่น เลือดจากสัตว์ ครั่ง บางส่วนก็ใช้ทองคำเปลว เป็นต้น ซึ่งช่างเขียนใช้วัสดุเพื่อเป็นทัศนคติต่อโลกภายในและภายนอก อีกทั้งรสนิยม เงื่อนไข ทางวัฒนธรรมซึ่งแตกต่างกันไปตามโครงสร้างของสังคมแต่ละยุคสมัย

ประสบการณ์ของผู้ดูก็เป็นส่วนสำคัญอีกอย่างหนึ่งในการสื่อสารและรับสารไม่สมบูรณ์ ฉะนั้น การตีความเกี่ยวกับความหมายของภาพอาจทำให้ผู้ดูไม่เข้าใจความหมายที่ศิลปินต้องการจะสื่อสารได้ เป็นอุปสรรคต่อการชื่นชมศิลปะ ดังนั้นวัสดุชนิดเดียวกันอาจมีความหมายที่แตกต่างกันได้ขึ้นอยู่กับว่าศิลปินต้องการจะให้มันเป็นสัญลักษณ์ของสิ่งใด (รณภพ เตชะวงศ์, 2552 : 103-104)

การปฏิบัติต่อสิ่งที่จะทำ ด้วยวิธีการนำ “วัตถุสำเร็จรูป” ซึ่งมีรูปทรงที่ได้รับการออกแบบชัดเจนมาแล้วเป็นอย่างดี เช่น ขวด อ่างล้างหน้า เตาไรต์ และอื่นๆ นำสิ่งเหล่านี้มาเสริมแต่งเสียใหม่ให้กลายเป็น “ความจริงอันยิ่งใหญ่” ด้วยวิธีการยกย้ายถ่ายเทจับโน่นผสมนี่ทางพุทธิปัญญาตามหลักของเซซานที่กล่าวว่า “ข้าพเจ้าชอบสิ่งนี้ที่มันอยู่ที่นี้ ไม่ใช่อยู่ในภาพเขียน หากมันอยู่ที่นี้...” ดังนั้นการนำเอาสิ่งที่เป็นจริงมาสร้างเป็นความจริงอย่างเป็นศิลปะให้เป็นงานศิลปะนับเป็นข้อคิดและวิธีการสำคัญมากของสมัยปัจจุบัน (กำจร สุนพงษ์ศรี, 2554 : 326)

มณฑิเยร บัญมา เป็นศิลปินที่มีความสนใจในคุณค่า ความหมายในแง่มุมต่างๆ ของวัตถุ สิ่งของรอบตัว โดยมีความคิดที่ว่า วัตถุต่างๆ เกิดขึ้นมาเนื่องมาจากธรรมชาติและมนุษย์โดยมีความสัมพันธ์เวลาและการวิวัฒนาการของสังคม และความหมายอีกรูปแบบทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม คือความหมายที่เกี่ยวข้องเข้ากับความเชื่อ จารีตประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ ของแต่ละสังคม ซึ่งสร้างคุณค่าและความหมายที่แตกต่างกัน การทำงานศิลปะของมณฑิเยร นั้นยึดถือในความจริงของวัสดุ ไม่ว่าจะป็นด้านคุณลักษณะดั้งเดิม คุณค่าความหมายเชิงรูปธรรมและนามธรรม โดยให้ตัววัสดุแสดงเนื้อหาโดยตัวมันเองจากคุณลักษณะทางกายภาพและนามธรรม โดยศิลปินเป็นเพียงผู้ประสาน นำเอาวัสดุสิ่งของต่างๆ มาประกอบสัมพันธ์กันเพื่อมาใช้แสดงเนื้อหาสาระให้ผู้ชมได้ชม มิใช่ให้นำวัสดุมาเปลี่ยนแปลง เพื่อใช้เป็นสื่อ แทนความหมาย ถ่ายทอดแนวคิดที่ศิลปินต้องการสื่อความหมายโดยท่านได้แสดงข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้วัสดุในงานศิลปะของตัวเองไว้ในบทความเกี่ยวกับผลงานสื่อประสมในชุด “เรื่องราวจากห้องทุ่ง” เมื่อปี พ.ศ. 2534 ไว้ว่า “ในการสร้างผลงานของข้าพเจ้านั้น นำคุณลักษณะเฉพาะที่มีอยู่ในวัสดุสิ่งของในสังคม ทั้งคุณลักษณะนามธรรมและรูปธรรมของแต่ละสิ่งมาเป็นสาระสำคัญ เพื่อสร้างและค้นหาจินตภาพใหม่ที่เสนอประสบการณ์และความหมายนัยสำคัญแก่สาธารณชน วัสดุ, เครื่องใช้ นั้นมีรูปลักษณ์, สิ่งที่แสดงค่าความหมายเกี่ยวเนื่องกับสังคมมนุษย์ในหลายด้าน ในการสร้างผลงานของข้าพเจ้าจึงเป็นการแก้ปัญหาของความสัมพันธ์ที่มีต่อกัน ระหว่างภาพต่อภาพ และภาพในภาพ เป็นเงื่อนไขสำคัญ ภาพของวัสดุหนึ่งเกิดรูปลักษณ์และความหมายเมื่อประกอบอยู่ร่วมกันกับภาพของวัสดุอีกอย่างหนึ่ง แต่จะเปลี่ยนและมีค่าความหมายต่างออกไป เมื่อไปอยู่ร่วมกับอีกภาพหนึ่ง ความแตกต่างกันของภาพของวัสดุสิ่งของต่างๆ ทั้งด้านรูปธรรมและนามธรรมเป็นตัวกลางสำคัญของการก่อความหมายและสร้างจินตภาพให้แก่ข้าพเจ้าขึ้น ประเภทต่างๆ ของภาพที่แสดงออกจากรูปวัตถุ วัสดุ หรือ รูป สัญลักษณ์ ที่มนุษย์สร้างและที่ข้าพเจ้าสร้างขึ้น ในรูปแบบเหมือนจริงและรูปแบบค่าความหมายเป็นคุณสมบัติที่ช่วยสร้างและคลี่เบื้องตันที่กำหนดความคิดและจินตนาการของข้าพเจ้าในการสร้างผลงานขึ้น ความสัมพันธ์และการเกี่ยวเนื่องกันและกัน ของภาพจากวัสดุ วัตถุต่างๆ มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการสร้างความหมาย และแสดงรูปแห่งจินตภาพที่ข้าพเจ้าปรารถนาให้เกิดขึ้น ดังนั้น การเลือกภาพนั้นๆ เพื่อสื่อความหมายข้าพเจ้าพิจารณาถึง ความจำเป็นและความเป็นไปได้ของภาพต่างๆ ที่จะนำมาสร้างขึ้น ภาพของไฟอาจจะชักจูงจินตภาพของน้ำและควันให้ปรากฏ การเลือกที่จะใช้น้ำ หรือควัน เป็นความเป็นความเป็นไปได้ ที่ข้าพเจ้าสามารถสร้างสื่อความหมายเป็นนัยได้แตกต่างกันภาพหนึ่งๆ นั้น จะถูกแปลและให้ค่าความหมายได้หลายด้าน มีนัยที่บางครั้งชัดเจน คลุมเครือซึ่งสิ่งต่างๆ นี้คือ ค่าความหมายในภาพที่ข้าพเจ้าสนใจ”

ในการเลือกใช้วัสดุต่างๆ มาทำงานศิลปะ ท่านได้สร้างความหมายใหม่ให้เกิดขึ้นในผลงานของท่าน โดยการเข้าไปจัดกาในด้านรูปธรรมและนามธรรมกับธรรมชาติของวัสดุและคุณสมบัติให้วัสดุแต่ละชิ้นเป็นตัวกำหนดเรื่องราวและเนื้อหาของตัวผลงาน ทั้งนี้ไม่ได้กำหนดกฎเกณฑ์ถึงรูปแบบเทคนิควิธีการและขอบเขตในการสร้างผลงานล่วงหน้าว่าจะป็นแบบสองมิติ หรือสามมิติถือเป็นการค้นหาแบบวิธีการที่จะนำเสนอจินตภาพใหม่ให้กับผู้ชมและสามารถรองรับแนวทางการสร้างงานของตนเองได้เป็นอย่างดี

แนวคิดที่น่าสนใจเกี่ยวกับการให้ความหมายแก่วัสดุชนิดต่างๆ ของท่านนั้นน่าสนใจยิ่งในผลงานชุด “ไทยไทย” สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2532 ผลงานในชุดเจดีย์ (เจดีย์ดำและเจดีย์ดิน-แดง)

ศิลปินได้ใช้วัสดุอันประกอบด้วย กล้องผงชักฟอก ดิน ถ่าน แป้งข้าวเจ้า ผงซักฟอก และคราม นำมาใช้เพื่อสร้างผลงาน โดยนำวัสดุแต่ละชนิดมาประสานเข้าด้วยกันเพื่อแสดงเนื้อหาและถ่ายทอดเรื่องราวในตัวเอง ดังเช่น การเรียงกล่องหรือกระดาษที่สลับด้านหน้าสั้นและหน้ายาว เพื่อสร้างและแสดงจินตภาพของสถาปัตยกรรมนั้น ได้นำเทคนิคมาจากเรียงแผ่นอิฐของเจดีย์ด้วยการเรียงระบบหน้าสั้นและหน้ายาวทับสลับกันไปเรื่อยๆ จนก่อให้เกิดรูปทรงเจดีย์ ผลงานได้ถูกจัดวางให้ตั้งอยู่บนพื้นในระนาบเดียวกันกับผู้ชม ทั้งนี้เพื่อเป็นการสร้างปรากฏการณ์ที่แท้จริงของเจดีย์ (รณภพ เตชะวงศ์, 2552 : 111-113)

วัตถุและสื่อความหมาย

วัตถุและสื่อความหมาย หมายถึง กานำวัตถุมาสื่อความหมายในผลงานทัศนศิลป์ที่สร้างสรรค์ในรูปแบบศิลปะ สะท้อนให้ผู้ชมได้รู้ได้เห็นของเนื้อหา หรือ เรื่องราวที่ผู้สร้างสรรค์นำเสนอในผลงานศิลปะ

การแยกประเภทของวัตถุและสื่อความหมาย แยกได้ 3 ประเภท ดังนี้

สมพร รอดบุญ กล่าวในเรื่องนี้ว่าวัตถุทั้งหลายที่มีอยู่ในชีวิตประจำวันของเรา ไม่ว่าจะเป็นวัสดุสำเร็จรูปหรือวัสดุเหลือมาใช้แล้วนั้น สามารถจะนำมาสร้างสรรค์เป็นงานศิลปะได้ โดยความหมายดั้งเดิมในตัวของมันจะถูกเปลี่ยนไปและทำหน้าที่เป็นสื่อหรือตัวนำความคิด ซึ่งมีได้มีความหมายที่สัมพันธ์กับประโยชน์ทางการใช้สอยอีกต่อไป แต่วัสดุนั้น คือความคิด ทั้งที่เป็นความคิดของศิลปินและความคิดของผู้ดู

ชลูด นิมเสมอ กล่าวเรื่องสื่อประสมว่าสื่อประสมเป็นผลงานการนำสื่อและกลวิธีเทคนิคมาประกอบกันหลายประเภท เข้าไปรวมกันอยู่ด้วยกันในผลงานศิลปะ เรื่องราวแล้วแต่ผู้สร้างสรรค์ผลงานเฉพาะตน จะเป็นทัศนศิลป์ที่มีรูปแบบ 2 มิติ 3 มิติ ถึงแม้ศิลปินจะแสดงออกด้วยสื่อหลายๆ อย่างก็ตาม แต่โดยทั่วไปแล้ว จะมีสื่อหนึ่งเป็นประธาน เป็นโครงสร้างสำคัญในงานนั้น และอื่นๆ จะเป็นส่วนประกอบ เช่น ในงานชิ้นหนึ่งมีสีและแสงเป็นตัวสำคัญ งานนั้นก็จะจัดอยู่ในสาขาจิตรกรรมหรือในงานที่มีลักษณะทางปริมาตรของวัตถุหรือของที่ว่างเป็นโครงสร้างสำคัญ แล้วมีสี แสง เสียง ฯลฯ เป็นส่วนประกอบ ก็เป็นงานในสาขาประติมากรรม ทั้งนี้ยอมแล้วแต่เจตนาของศิลปินและผลที่ได้รับจากงานชิ้นนั้นเป็นสำคัญ แต่ก็อาจมีงานบางชิ้น ซึ่งมีสื่อต่างๆ ผสมกันในลักษณะที่ไม่อาจแยกออกได้ว่าสื่อใดเด่นกว่า และเป็นเจตนาของศิลปิน ที่จะได้เป็นไปเช่นนั้นด้วย ก็มักจะเรียกศิลปะชิ้นนั้นว่าศิลปะสื่อผสม (Mixed Media Art) (เกษม ก้อนทอง, 2549 : 89)

การสร้างสรรค์ผ่านกระบวนการของศิลปะสื่อประสม

ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านศิลปะของประเทศไทยกล่าวไว้ว่า การสร้างสรรค์ คือ การทำให้เกิดสิ่งใหม่ขึ้นในโลกด้วยปัญญาของมนุษย์ สิ่งที่สร้างสรรค์ขึ้นนั้นต้องมีลักษณะเป็นต้นแบบในทางใดทางหนึ่ง ไม่ซ้ำกับสิ่งที่เคยมีอยู่แล้ว การสร้างสรรค์เป็นกระบวนการอิสระ ไม่เป็นทาสของสิ่งใด ไม่ว่าจะเป็นอารมณ์ ปัญญา หรือลัทธิ หรือแบบอย่าง (Style) การสร้างสรรค์ต้องมีเสรีภาพ มีความนึกคิดอย่างอิสระ มีความริเริ่มและก้าวหน้า (ชลูด นิมเสมอ, 2553 : 412)

การสร้างสรรค์ศิลปะ หมายถึง การสรรหาหรือคิดค้นรูปทรง หรือหน่วย (Unit) ที่มีสาระต่อจุดหมายของการสร้างสรรค์ และจัดระเบียบหน่วยนั้นหรือหน่วยเหล่านั้นให้เกิดเป็นรูปทรงใหม่ เป็น

รูปทรงที่มีเอกลักษณ์ หรือลักษณะเฉพาะตัวของศิลปิน (Individuality) เป็นต้นแบบ (Originality) และมีเอกภาพการสร้างสรรค์ตรงข้ามกับการลอกเลียนแบบ (Imitation) ไม่ว่าจะเป็นการลอกเลียนแบบจากธรรมชาติหรือจากสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น

การสร้างสรรค้อาจกระทำได้ด้วยการใช้ธรรมชาติเป็นสื่อ ด้วยการเลือกสรร เพิ่มเติมตัดทอน หรือแปรสภาพของธรรมชาติให้เป็นรูปทรงที่สามารถเป็นสื่อแสดงความหมาย ซึ่งได้แก่ อารมณ์ ความรู้สึก ความคิด หรือจินตนาการของผู้สร้าง หรืออาจจะกระทำได้ด้วยการใช้รูปทรงที่สร้างขึ้นเอง จากการประสานกันของทัศนธาตุ ซึ่งได้แก่ เส้น น้ำหนัก ที่ว่าง สี และลักษณะพื้นผิว เพื่อแสดงอารมณ์ ความรู้สึก หรือความงามด้วยรูปทรงเอง โดยไม่ต้องให้รู้ว่ารูปทรงนั้นเป็นตัวแทนของสิ่งใดในธรรมชาติ

สรุป

ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์ผลงานที่ได้มีการอ้างอิงข้างต้นนั้นถือเป็นเพียงข้อมูลเบื้องต้นที่นอกเหนือจากนี้แล้วผู้สร้างสรรค์เองได้มีการศึกษาข้อมูลโดยการลงพื้นที่เพื่อสำรวจ ไม่ว่าจะในพื้นที่ของปัญหาที่เกิดขึ้นจากภัยธรรมชาติและจากกรณีพื้นฐานของชาวอีสานในบริเวณทุ่งกุลาร้องไห้ ซึ่งถือเป็นพื้นที่ที่มีความกันดารและมีลักษณะของดินที่มีความเค็ม อีกทั้งผู้สร้างสรรค์ยังได้มีการสอบถามและค้นคว้าหาข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาการทำดินปืนของพื้นที่ในเขตจังหวัดยโสธรและพื้นที่ที่มีการทำดินปืนเพื่อใช้ในการทำบั้งไฟ ถึงขั้นตอนวิธีการและการนำไปใช้ประโยชน์ของชาวบ้าน โดยการสอบถามและศึกษาเพิ่มเติมจากเอกสาร ข้อมูลที่ได้ตามที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้นผู้สร้างสรรค์ได้นำมาวิเคราะห์ถึงความเชื่อมโยงของปัญหาและการแก้ปัญหาโดยใช้วัฒนธรรมประเพณีรวมไปถึงความเชื่อบางอย่างของชาวอีสานที่มีความเชื่อมโยงกับการมองโลกของชาวอีสาน ซึ่งในทุก ๆ ประเพณีนั้นได้มีส่วนช่วยควบคุม กระตุ้นเตือนให้เกิดการสำนึกรับผิดชอบร่วมกัน บางความเชื่อเพื่อมุ่งหมายที่จะสร้างความสามัคคีให้แก่หมู่คณะ ซึ่งนัยยะที่ซ่อนเอาไว้ในลักษณะนี้ปัจจุบันได้ปรับเปลี่ยนไปโดยสิ้นเชิง ความเชื่อบางอย่างได้ถูกรอบงำด้วยความเชื่อใหม่เป็นความเชื่อที่มีนัยยะของสังคมที่มุ่งหวังประโยชน์เป็นอย่างอื่นนอกเหนือจากส่วนรวม ผู้สร้างสรรค์จึงนำเอาลักษณะความเชื่อในอดีตที่ผ่านมาปรับเปลี่ยนเปรียบเทียบกับความเชื่อที่เกิดขึ้นใหม่ โดยการสร้างพื้นที่จำลองและพื้นที่ใหม่ขึ้นมาเพื่อเป็นการทบทวนถึงจุดมุ่งหมายของการใช้พื้นที่ในอดีตและปัจจุบัน

นอกจากนั้นแล้วผู้สร้างสรรค์ยังได้ทำการศึกษาศิลปะสมัยใหม่ และศิลปะที่มีความเกี่ยวข้องกับผลงาน โดยการสร้างสรรค์จากสื่อใหม่เพื่อเป็นการบอกเล่าถึงความเป็นไปของสภาวะการมองโลกของชาวอีสานที่เปลี่ยนไป เป็นภาพสะท้อนปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ที่นอกเหนือจากปัญหาทางกายภาพแล้ว ปัญหาภายในจิตของผู้ที่อยู่ภายใต้ก็มีส่วนสำคัญในการที่จะทำให้เกิดความคาดเคลื่อนและบิดเบือนจากความเป็นจริง สิ่งที่ได้จากการศึกษาข้อมูลประเภทนี้ทำให้ผู้สร้างสรรค์เองสามารถที่จะเลือกนำวิธีการและวัสดุที่มีความเกี่ยวเนื่องกับผลงานทั้งในด้านรูปทรงและนัยยะของความหมาย และในขณะที่สื่อสมัยใหม่บางประเภทก็สามารถสร้างการกระตุ้นเตือนได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะวีดิทัศน์และเสียง ซึ่งทั้งหมดนี้จะเป็นองค์ประกอบในงานที่ส่งเสริมซึ่งกันและกันจนแยกจากกันได้ลำบาก

บทที่ 3

กระบวนการสร้างสรรค์

ในการสร้างสรรค์ผลงานการสร้างสรรค์ศิลปะสื่อประสม: การสร้างสรรค์จากภูมิปัญญาการทำดินปืนของชาวอีสาน ในครั้งนี้มีกระบวนการในด้านการทดลองอยู่ 2 กระบวนการดังนี้

1. การทดลองหาส่วนผสมของดินปืนอัตราส่วน

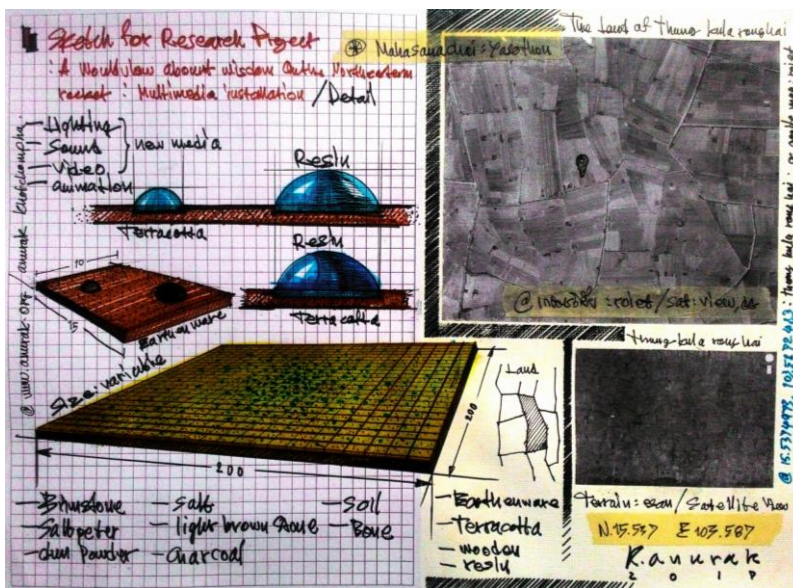
ส่วนผสมของดินปืนที่เป็นภูมิปัญญาในการทำบั้งไฟของชาวอีสานจะประกอบไปด้วย 3 อย่างคือ ดินประสิว กำมะถัน และผงถ่าน ในอัตราส่วนที่แตกต่างกันไป โดยส่วนผสมดังกล่าวนี้เมื่อเผาไหม้จะให้พื้นผิว (Texture) ที่แตกต่างกันไป ละจะให้สีเพียงไม่กี่สี การปรับเปลี่ยนทดลองค้นหาส่วนผสมอื่น ๆ เพิ่มเติมจากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่หาได้จากพื้นถิ่นอีสานจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพราะในส่วนผสมที่เปลี่ยนไปก็จะส่งผลโดยตรงต่อความงามที่เกิดขึ้นในรูปแบบการเผาไหม้ที่แตกต่างกัน เช่น การทดลองหาสีที่อยู่ในธรรมชาติมาผสมกับผงถ่าน การทดลองปรับเปลี่ยนอัตราส่วนผสมอื่นที่มีผลต่อระยะเวลาในการเผาไหม้ เพื่อให้เกิดพื้นผิวร่องรอย สี รูปทรงที่แตกต่างกัน และมีการบันทึกอย่างเป็นขั้นเป็นตอนอย่างเป็นระเบียบ

2. การสร้างสรรค์ผลงาน

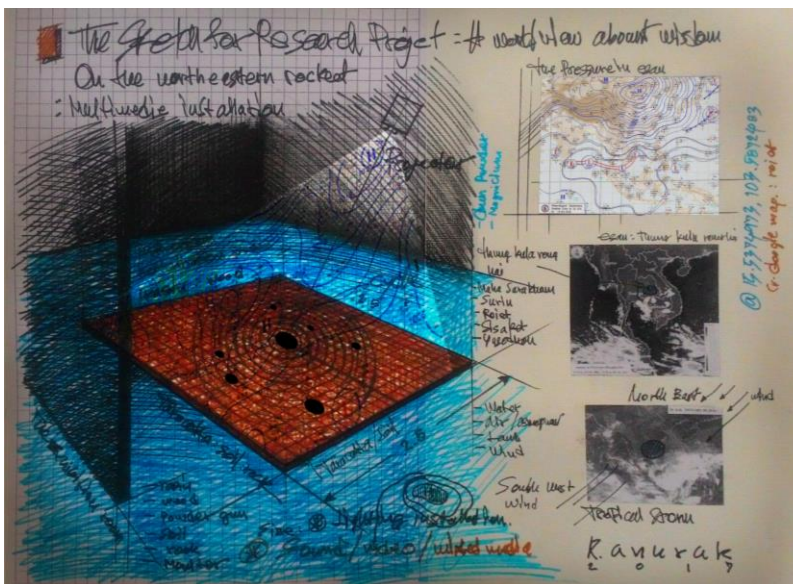
ผู้สร้างสรรค์นำผลการทดลองที่ได้มาสร้างสรรค์ผลงานสื่อประสมในรูปแบบศิลปะจัดวาง (Installation Art) อันเป็นการผสมผสานภูมิปัญญาและความเป็นร่วมสมัยเข้าด้วยกัน

การจัดทำภาพร่างผลงานสร้างสรรค์

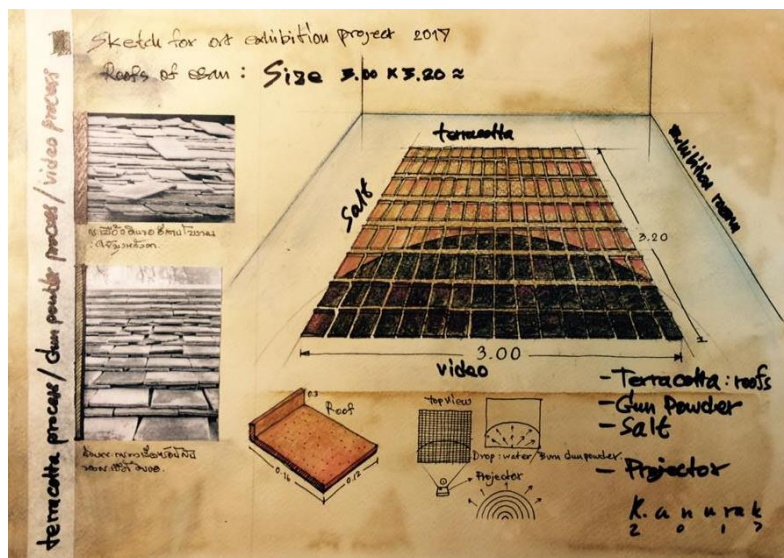
ภาพร่างผลงานถือเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ เพราะถือเป็นกระบวนการการจัดการทางด้านความคิด เทคนิค และเนื้อหา ซึ่งผู้สร้างสรรค์เองได้มีการจัดทำภาพร่างขึ้นหลายภาพร่าง ทั้งนี้ภาพร่างดังกล่าวถือเป็นต้นแบบของผลงาน แต่ไม่ใช่เป็นสิ่งยึดว่าภาพร่างดังกล่าวจะไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ หากแต่ภาพร่างของผู้สร้างสรรค์เป็นต้นแบบที่จะถูกปรับเปลี่ยนได้ตลอดเวลาตามกระบวนการของการสร้างสรรค์และปัญหาที่เกิดจากการสร้างสรรค์ การจัดทำภาพร่างนั้นเริ่มจากการศึกษาหาข้อมูลและองค์ประกอบที่ได้จากการศึกษาทบทวนเอกสารและจากการได้จากการศึกษาพื้นที่ทางกายภาพของภาคอีสาน จนพัฒนาข้อมูลดังกล่าวมาเป็นภาพร่างโดยกระบวนการวิเคราะห์และตีความหมายจากภาษาภาพและอักษรเป็นภาษาทางด้านทัศนศิลป์ ดังปรากฏเป็นผลงานภาพร่างดังนี้

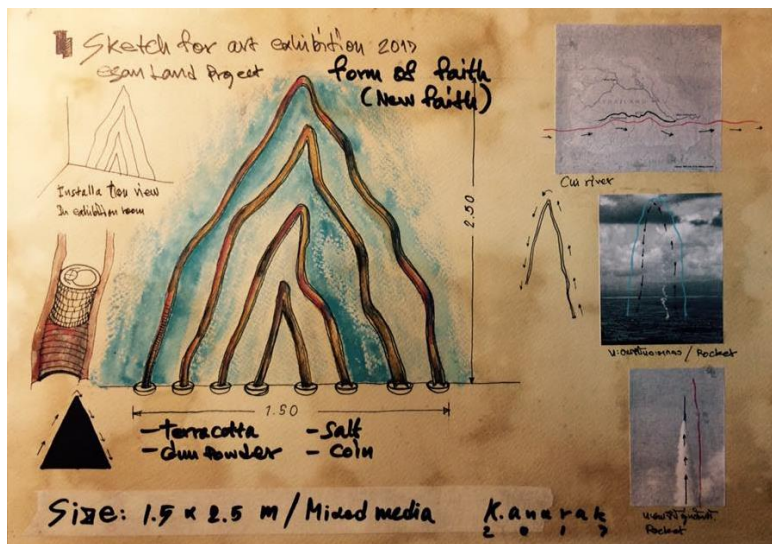
ภาพประกอบ 1: ภาพร่างผลงาน 1

ภาพประกอบ 2: ภาพร่างผลงาน 2

ภาพประกอบ 3: ภาพร่างผลงาน 3

ภาพประกอบ 4: ภาพร่างผลงาน 4

กระบวนการทดลอง

จากขั้นตอนการทำภาพร่างผลงาน จึงนำไปสู่การดำเนินการโครงการผู้สร้างสรรค์ได้ ดำเนินการศึกษาข้อมูล ทดลองหาส่วนผสม และพื้นผิวรองรับที่จะก่อให้เกิดผลของร่องรอยที่เกิดขึ้น จนนำไปสู่การวิเคราะห์ของผลการทดลองที่เกิดขึ้นดังรายละเอียดความก้าวหน้าของการสร้างสรรค์ ดังต่อไปนี้

การศึกษาทดลองหาส่วนผสมและอัตราส่วนในการทำดินปั้น ผู้สร้างสรรค์ได้ดำเนินการ ค้นคว้าหาข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสารและคำบอกเล่าจากผู้ที่มีความรู้ทางภูมิปัญญาในเรื่องของการทำ บั้งไฟ ซึ่งจากข้อมูลดังกล่าวทำให้สามารถคัดเลือกไม้ที่มีความเหมาะสมและเป็นที่ยอมรับในการใช้เป็น ส่วนผสมของดินปั้นมาได้ 10 ชนิด ดังนี้

ชื่อพันธุ์ไม้/ชื่อทาง วิทยาศาสตร์	ภาพลักษณะลำต้นและใบ	ภาพลักษณะกิ่ง
เพกา <i>Oroxylum indicum</i>		
กระถิน <i>Leucaena leucocephala</i>		
ขนุน <i>Artocarpus heterophyllus</i>		
จิ้ง <i>Bombax ceiba L.</i>		
จามจุรี <i>Samanea saman</i>		
ตะขบ <i>Muntingia calabura</i>		

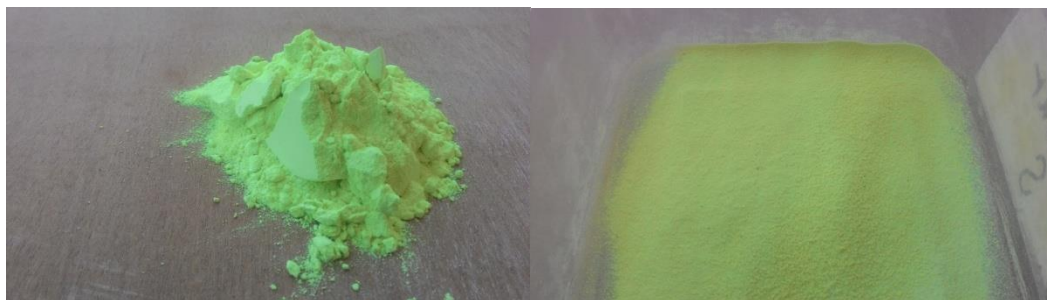
นนทรี Peltophorum pterocarpum		
พริก Capsicum frutescens L.		
มะค่า Afzelia xylocarpa		
สะแก Combretum quadrangulare Kurz		

ตาราง : แสดงพันธุ์ไม้ชนิดต่าง ๆ

ไม้ทั้ง 10 ชนิด ถือเป็นไม้ที่หาได้ทั่วไปในบริเวณพื้นที่ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และเป็นไม้ที่ช่างภูมิปัญญาทางการทำบั้งไฟนิยมนำมาเป็นวัตถุดิบในการทำดินปืน เนื่องจากเป็นไม้ที่หาง่าย และให้ผลที่ดีในการประกอปกันขึ้นเป็นดินปืน นอกจากนี้ในการทำดินปืนนั้นส่วนประกอบอื่นที่นอกเหนือจากไม้ชนิดต่าง ๆ แล้ว ก็จะมีส่วนประกอบอื่น ๆ อันประกอบไปด้วย ดินประสิว (Potassium Nitrate/ KNO_3) กำมะถัน (Sulfur/ S_{16}) ซึ่งส่วนผสมเหล่านี้จะช่วยให้เกิดการเผาไหม้ของดินปืนได้ดียิ่งขึ้น

ภาพประกอบ 7: ดินประสิว (Potassium Nitrate/ KNO_3)

ภาพประกอบ 8: กำมะถัน (Sulfur/S₁₆)

วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการทดลองประกอบไปด้วยวัตถุดิบที่เป็นส่วนประกอบของดินปืน เครื่องมือที่ใช้ในการปั่นส่วนผสมของดินปืน ตะแกรงร่อน ซ้อนตวง และภาชนะในการใส่ส่วนผสมที่เสร็จ เรียง ดังรายละเอียดในภาพประกอบ

ภาพประกอบ 9: วัตถุดิบในการทำดินปืน ผงถ่าน, ดินประสิว, กำมะถัน

ภาพประกอบ 10: อุปกรณ์ในการบด ผสมและตวง

ขั้นตอนการทดลอง

ในการทดลองสามารถแบ่งเป็น 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนของการเตรียมวัตถุดิบที่เป็นส่วนผสมของดินปืน ขั้นตอนของการทดลองหาส่วนผสมและอัตราส่วนของดินปืน และขั้นตอนของการวิเคราะห์ผลงานทดลองที่ได้ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. **ขั้นตอนการเตรียมวัตถุดิบ** เบื้องต้นนั้นผู้สร้างสรรค์ได้ทำการตัดกิ่งไม้ที่เป็นวัตถุดิบทั้ง 10 ชนิด มาทำการตัดเป็นท่อนเล็ก ๆ ยาวประมาณท่อนละ 20 เซนติเมตร และทำการผ่าไม้ท่อนที่ใหญ่มาก เพื่อจะช่วยให้ไม้มีความแห้งเร็วเมื่อนำไปผึ่งแดด

ภาพประกอบ 11: ไม้ที่ผ่าเสร็จ

นำไม้ที่ผ่าเสร็จเรียบร้อยแล้วตากแดด 1 สัปดาห์ให้แห้งสนิทเนื่องจากไม้ที่นำมาเป็นไม้ดิบ แต่ในการคัดเลือกไม้นั้นไม่จำเป็นต้องเป็นไม้ที่ดิบ ไม้ที่ตายแล้วก็สามารถใช้ในการทำได้เช่นกัน

ภาพประกอบ 12: การตากไม้

ขั้นตอนต่อไปเป็นขั้นตอนการเผาไม้เพื่อให้ได้ถ่านโดยจะทำการเผาในหลุมที่ขุดลึกลงไปใต้ดินประมาณ 30 เซนติเมตร ปากหลุมกว้าง 30 เซนติเมตร ในการเผานั้นจะต้องสังเกตให้ไฟไหม้ไม้จนหมดเสียก่อนจากนั้นจึงทำการปิดปากหลุมด้วยผ้าห่มหรือวัสดุโลหะแผ่นชนิดอื่น และทำการกลบดินบริเวณรอยต่อฝาปิดป้องกันไม่ให้ควันออกมาเพราะจะทำให้ถ่านที่อยู่ภายในหลุมยังคงติดไฟอยู่จึงทำให้เกิดถ่านซึ่งจะทำให้ได้ปริมาณถ่านลดลง

ภาพประกอบ 13: การขุดหลุมเผาถ่าน

ภาพประกอบ 14: การเผาถ่าน

ภาพประกอบ 15: การปิดและกลบหลุมเผาถ่าน

หลังจากปิดและกลบหลุมถ่านทิ้งไว้ประมาณ 1 ชั่วโมง จึงทำการเปิดฝาปิดหลุมออกใน
 ขั้นตอนนี้ต้องใช้ความระมัดระวังเพราะดินที่กลบอยู่ปากหลุมจะหล่นลงไปปนกับถ่านได้ ฉะนั้นจึงค่อย ๆ
 ใช้แปรงหรือมือค่อย ๆ ลูบออกทางด้านข้างแล้วค่อยเปิด นำถ่านที่ได้ขึ้นมาผึ่งไว้ให้แห้งและเย็นตัวลงจึง
 นำไปเป็นผงถ่านต่อไปได้

ภาพประกอบ 16: การนำถ่านออกจากหลุมไปผึ่ง

ในขั้นตอนการปั่นนี้ให้ใช้ในกรณีเดียวกันกับวัตถุดิบที่เป็นส่วนผสมอีก 2 ชนิด คือดินประสีกับกำมะถัน และเมื่อปั่นแล้วก็ให้ทำการร่อนละเอียดเพื่อให้ได้ผงไปเป็นส่วนผสมของดินปืนอีกที

ภาพประกอบ 20: การปั่นและร่อนดินประสีและกำมะถัน

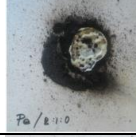
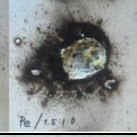
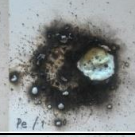

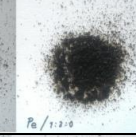
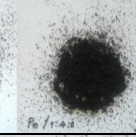

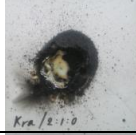

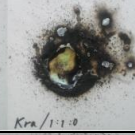

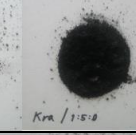
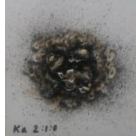

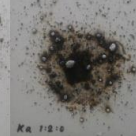
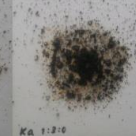

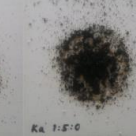

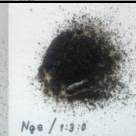
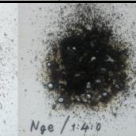
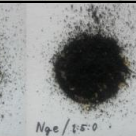

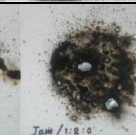
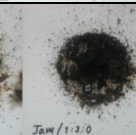
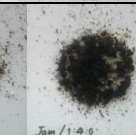
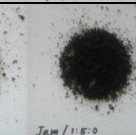

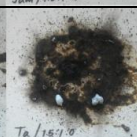
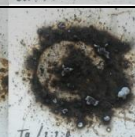
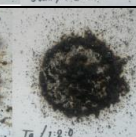
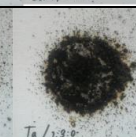
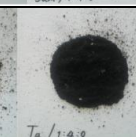
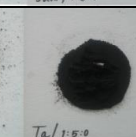
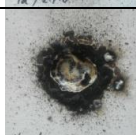

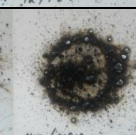
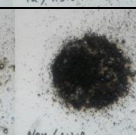
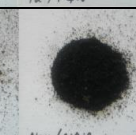
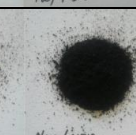
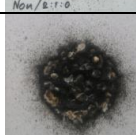
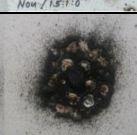
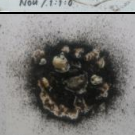

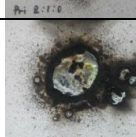
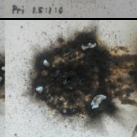
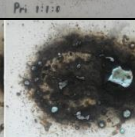
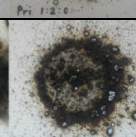
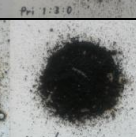
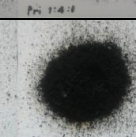
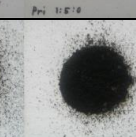

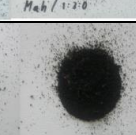

2. ขั้นตอนของการทดลองหาส่วนผสมและอัตราส่วน ในขั้นตอนนี้ผู้สร้างสรรค์ได้นำวัตถุดิบที่เป็นส่วนผสมของดินปืนทั้ง 3 ชนิด มาทดลองหาอัตราส่วนผสมของดินปืน เพื่อค้นหาเปรียบเทียบผลที่เกิดขึ้นจากการเผาไหม้ โดยในกลุ่มแรกจะเป็นการผสมกันระหว่างผงถ่านกับดินประสีก่อนโดยใช้ช้อนตวงในอัตราส่วน ดินประสี : ถ่าน : กำมะถัน ดังนี้

ชื่อไม้	อัตราส่วน ดินประสี : ถ่าน : กำมะถัน	ภาพอัตราส่วนที่ผสมเสร็จ
เพกา	2:1:0, 1.5:1:0, 1:1:0, 1:2:0, 1:3:0, 1:4:0, 1:5:0	
กระถิน	2:1:0, 1.5:1:0, 1:1:0, 1:2:0, 1:3:0, 1:4:0, 1:5:0	
ขนุน	2:1:0, 1.5:1:0, 1:1:0, 1:2:0, 1:3:0, 1:4:0, 1:5:0	
จิง	2:1:0, 1.5:1:0, 1:1:0, 1:2:0, 1:3:0, 1:4:0, 1:5:0	

จามจุรี	2:1:0, 1.5:1:0, 1:1:0, 1:2:0, 1:3:0, 1:4:0, 1:5:0	
ตะขบ	2:1:0, 1.5:1:0, 1:1:0, 1:2:0, 1:3:0, 1:4:0, 1:5:0	
นนทรี	2:1:0, 1.5:1:0, 1:1:0, 1:2:0, 1:3:0, 1:4:0, 1:5:0	
พริก	2:1:0, 1.5:1:0, 1:1:0, 1:2:0, 1:3:0, 1:4:0, 1:5:0	
มะค่า	2:1:0, 1.5:1:0, 1:1:0, 1:2:0, 1:3:0, 1:4:0, 1:5:0	
สะแก	2:1:0, 1.5:1:0, 1:1:0, 1:2:0, 1:3:0, 1:4:0, 1:5:0	

ตาราง : แสดงอัตราส่วนผสมของ ดินประสิ่ว : ถ่าน : กำมะถัน

เมื่อผสมอัตราส่วนจนครบไม้ทั้งหมด 10 ชนิดแล้ว ขั้นตอนต่อไปจึงเป็นการทดสอบการเผาไหม้ของดินปืนที่ได้ในไม้แต่ละชนิดและในแต่ละส่วนผสมที่ต่างกัน ผู้สร้างสรรค์จะทำการทดสอบเผาดินปืนที่ได้โดยบันทึกผลการทดลองที่ได้ด้วยกล้องถ่ายภาพเคลื่อนไหวและกล้องถ่ายภาพนิ่งในทุก ๆ ส่วนผสม ซึ่งจะได้ผลการทดลองดังตารางภาพต่อไปนี้

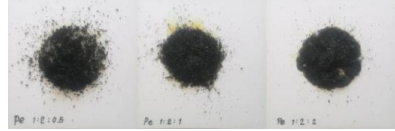

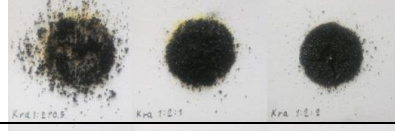

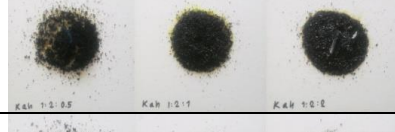

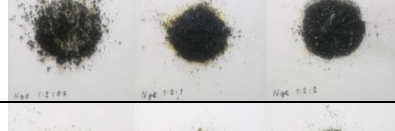

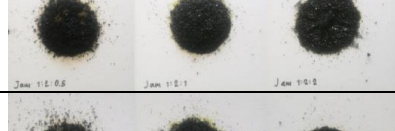

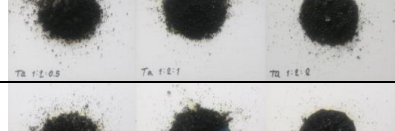

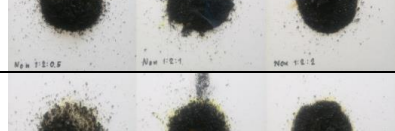

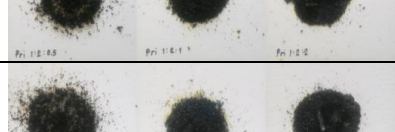

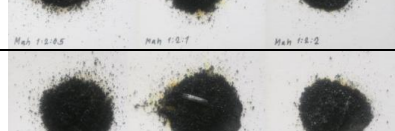

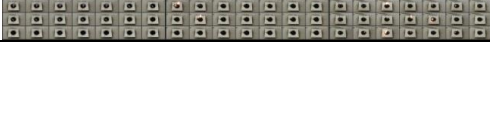
ชื่อไม้	ภาพนิ่งอัตราส่วนผสม						
เพกา							
กระถิน							
ขนุน							
จิ้ง							
จามจุรี							
ตะขบ							
นนทรี							
พริก							
มะค่า							
สะแก							

ตาราง : แสดงภาพนิ่งการทดลองเผาส่วนผสม

ชื่อไม้	ภาพเคลื่อนไหวอัตราส่วนผสม
เพกา	
กระถิน	
ขนุน	
จิ้ง	
จามจุรี	
ตะขบ	
นนทรี	
พริก	
มะค่า	
สะแก	

ตาราง : แสดงภาพเคลื่อนไหวการทดลองผสมส่วนผสม

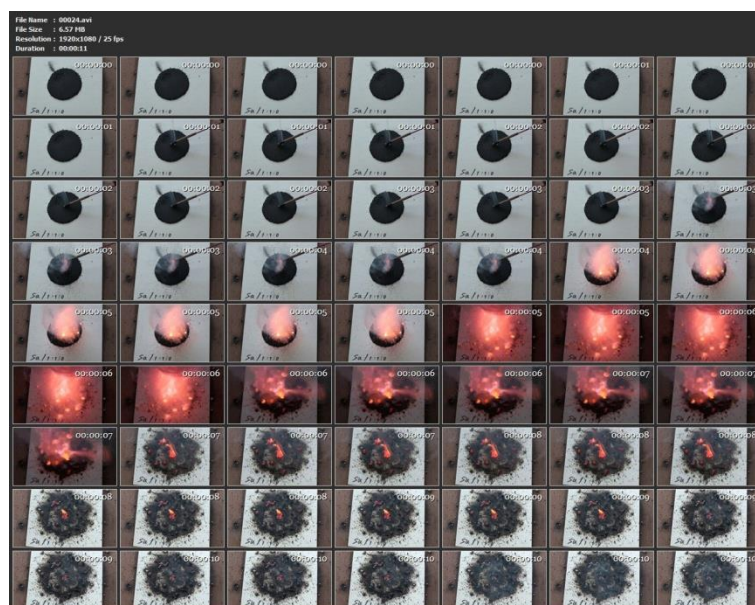
จากตารางการเพาะทดลองส่วนผสมทั้งหมดจากไม้ 10 ชนิด จะเห็นได้ว่าการเผาไหม้ที่ดีของไม้แต่ละชนิดจะมีความแตกต่างกัน แต่จะมีข้อสังเกตว่าในอัตราส่วน 1:2:0 นั้นเป็นอัตราส่วนที่ไม้ทุกชนิดสามารถที่จะเผาไหม้ได้ค่อนข้างดี ผู้สร้างสรรค์จึงนำอัตราส่วนนี้มาทดลองผสมก้ามะถันเข้าไป เพื่อให้ได้การเผาไหม้ที่ดีขึ้นในอัตราส่วนของ ดินประสิว : ถ่าน : ก้ามะถัน เป็น 1:2:0.5, 1:2:1, และ 1:2:3 ในไม้แต่ละชนิดแล้วบันทึกตามผลการทดลองดังต่อไปนี้

ชื่อไม้	ภาพนิ่งอัตราส่วนผสม	ภาพเคลื่อนไหวอัตราส่วนผสม
เพกา		
กระถิน		
ขนุน		
จิ้ง		
จามจุรี		
ตะขบ		
นนทรี		
พริก		
มะค่า		
สะแก		

ตาราง : แสดงภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหวการทดลองเผาส่วนผสมที่เพิ่มกำมะถันเข้ามา

ภาพประกอบ 21: ภาพนิ่งร่องรอยการเผาไหม้ที่เกิดขึ้นจากส่วนผสม

ภาพประกอบ 22: ภาพเคลื่อนไหวการเผาไหม้ที่ถูกบันทึกเป็นช่วงเวลา

3. ขั้นตอนของการวิเคราะห์ผลการทดลอง จากผลการทดลองดังกล่าวที่ได้จากการบันทึกข้อมูลด้วยภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหว ประกอบกับการสังเกตการณ์เผาไหม้ที่เกิดขึ้นนั้นสามารถสรุปผลเป็นภาพรวมดังต่อไปนี้ ในภาพรวมนั้นหลังจากที่ได้นำส่วนผสม 3 ส่วน คือ ดินประสิ้ว ถ่าน และกำมะถันผสมเข้าด้วยกันในอัตราส่วน 2:1:0, 1.5:1:0, 1:1:0, 1:2:0, 1:3:0, 1:4:0, 1:5:0, 1:2:0.5, 1:2:1, 1:2:2 แล้วได้ทำการทดลองเผาโดยใช้กระดาษชานอ้อยเป็นวัสดุพื้นรองรับการเผาไหม้ การทดลองดังกล่าวทำให้ทราบว่าในแต่ละชนิดมีการเผาไหม้ที่แตกต่างกันไปในแต่ละส่วนผสม บางชนิดไม่มีการเผาไหม้ที่ดีในบางส่วนผสมที่ใกล้เคียงกัน บางชนิดไม่มีการเผาไหม้ในเกือบทุกอัตราส่วน และการเผาไหม้ในอัตราส่วนที่มีการเผาไหม้ทั้งหมดไม่เหลือถ่านถือว่าเป็นการเผาไหม้ที่ได้ผลดีที่สุด ซึ่งจะขอสรุปผลการเผาไหม้ดังตารางต่อไปนี้

ชื่อไม้	อัตราส่วน ดินประสิ้ว : ถ่าน : กำมะถัน ที่เผาไหม้ได้ดี									
	2:1:0	1.5:1:0	1:1:0	1:2:0	1:3:0	1:4:0	1:5:0	1:2:0.5	1:2:1	1:2:2
เพกา										
กระถิน										
ขนุน										
จิ้ง										
จามจุรี										
ตะขบ										
นนทรี										
พริก										
มะค่า										
สะแก										

	มีการเผาไหม้ที่ดีมาก
	มีการเผาไหม้ที่ค่อนข้างดี แต่ยังมีเหลือถ่าน
	มีการเผาไหม้ที่พอใช้ และเหลือถ่านเยอะ
	มีการเผาไหม้ที่ไม่ดี เกิดการเผาไหม้เป็นระยะ
	มีการเผาไหม้ที่ไม่ดีและใช้เวลานาน
	ไม่มีการเผาไหม้ หรือมีที่ใช้ระยะเวลาในการเผาไหม้นาน

ตาราง : แสดงส่วนผสมที่มีการเผาไหม้ในระดับต่าง ๆ

ข้อสังเกตที่ได้บางประการเกี่ยวกับส่วนผสมที่เพิ่มเติมในส่วนของกำมะถันเข้าไป จะช่วยให้เกิดการเผาไหม้ที่เร็วขึ้นแต่ผลที่ได้จะทำให้เกิดเขม่าและถ่านที่เหลือจากการเผาไหม้เยอะ และร่องรอยที่เกิดขึ้นจากการเผาไหม้บนวัสดุรองรับนั้นมีร่องรอยที่น้อยกว่าการผสมแค่ดินประสิ้วกับถ่าน อีกประการจากการได้นำส่วนผสมระหว่างดินประสิ้วกับถ่านมาผสมกันการเผาไหม้ของดินประสิ้วจะส่งผลที่ดีต่อการสร้างพื้นผิว ร่องรอยบนวัสดุรองรับได้ดีกว่า มีความชัดเจนกว่า แต่อย่างไรก็ตามการทดลองในทุก ๆ ส่วนผสมดังกล่าวและในไม้ชนิดที่แตกต่างกัน จะให้ผลทางการเผาไหม้ และร่องรอยต่างกัน การนำไปใช้

ในการสร้างสรรค์ผลงานก็จะให้ผลต่างกัน และการทดลองนี้ก็จะเป็นเครื่องมืออย่างดีในการที่ผู้สร้างสรรค์จะสามารถนำเอาส่วนผสมต่าง ๆ เหล่านี้ไปใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานเพื่อให้เกิดเป็นผลงานที่สามารถใช้ได้ทั้งในเรื่องของร่องรอย พื้นผิว สี น้ำหนัก เวลา คว้น แสง เสียง ซึ่งเป็นผลจากการทดลองในแต่ละอัตราส่วน ผลการทดลองดังกล่าวจึงเป็นพื้นฐานและเป็นการทดลองเพื่อให้ผลทางด้านเนื้อหา เทคนิค ตลอดจนรูปแบบของงานในลำดับต่อไป

กระบวนการสร้างสรรค์ผลงาน

กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานเริ่มต้นจากการกลับไปทบทวนภาพร่างผลงานและการนำเอาวัสดุบางอย่างที่มีความเป็นไปได้ในทางเนื้อหา ซึ่งผู้สร้างสรรค์ได้ทำการนำเทคนิคการทำกระเบื้องดินเผาโบราณมาใช้เป็นพื้นผิวดำรับในการเผาดินปืนเพื่อให้เกิดผลทางด้านเทคนิคที่ก่อให้เกิดพื้นผิว จนนำไปประกอบเป็นรูปทรงที่ตอบสนองทางความคิด โดยมีขั้นตอนการสร้างสรรค์ผลงานดังต่อไปนี้

ขั้นตอนการทำกระเบื้องดินเผาโบราณ

ผู้สร้างสรรค์ได้ทำการศึกษาเทคนิคการทำกระเบื้องดินเผาโบราณโดยนำเอาแบบกระเบื้องที่ใช้ปูพื้นผนังและมุงหลังคา (กระเบื้องดินขอ) ของคนโบราณซึ่งผู้สร้างสรรค์มีความผูกพัน มาเป็นต้นแบบจนนำไปสู่การสร้างแม่พิมพ์เพื่อเป็นต้นแบบในการทำกระเบื้อง ดังรายละเอียดตามภาพต่อไปนี้

ภาพประกอบ 23: แม่พิมพ์และอุปกรณ์การทำกระเบื้องดินเผา

ผู้สร้างสรรค์ได้นำเอาดินสำหรับปั้นเครื่องปั้นดินเผา ที่เป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านหม้อ จังหวัดมหาสารคาม มาเป็นวัตถุดิบสำหรับขึ้นรูปกระเบื้องดินเผา โดยดินดังกล่าวได้ผ่านการผสมหัวเชื้อสำหรับเผามาเรียบร้อยแล้ว

ภาพประกอบ 24: ดินผสมหัวเชื้อ (ดินบ้านหม้อ จังหวัดมหาสารคาม)

ภาพประกอบ 25: นำซี้ไถ้โรยแม่พิมพ์ก่อนการขึ้นดินเพื่อป้องกันการติดพิมพ์

ภาพประกอบ 26: นำดินที่นวดแล้วมาบีบให้ติดพิมพ์แล้วใช้สวดตัดส่วนที่เกินมาออกเพื่อปรับหน้าดิน

เสร็จแล้วทำการกะเทาะดินออกแล้วนำไปผึ่งเรียงไว้ในที่ร่ม เพื่อป้องกันดินแห้งเร็วเกินไปจนทำให้กระเบื้องแตก ผู้สร้างสรรค์ได้ทำกระเบื้องในหลายรูปทรงเพื่อนำไปใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานที่หลากหลายและเพื่อลดความซ้ำของจังหวะในผลงาน ตามภาพประกอบด้านล่าง

ภาพประกอบ 27: การผึ่งกระเบื้องในที่ร่ม 1

ภาพประกอบ 28: การฝังกระเบื้องในที่รม 2

ภาพประกอบ 29: การฝังกระเบื้องในที่รม 3

ภาพประกอบ 30: การขึ้นรูปกระเบื้องดินเผาungหลังคา

หลังจากได้ทำการขึ้นรูปและผึ่งกระเบื้องไว้ในที่ร่มประมาณ 3 วันแล้ว จึงได้นำกระเบื้องไปผึ่งกลางแจ้งอีกประมาณ 3 วัน จึงจะได้กระเบื้องดินเผาที่พร้อมเผา

ภาพประกอบ 31: การผึ่งกระเบื้องกลางแจ้ง

ภาพประกอบ 32: กระเบื้องแห้งสนิทที่พร้อมทำการเผา 1

ภาพประกอบ 33: กระเบื้องแห้งสนิทที่พร้อมทำการเผา 2

ขั้นตอนการจัดวางกระเบื้องเพื่อหาค่าประกอบและรูปทรง

ผู้สร้างสรรค์ได้ทำการจัดวางกระเบื้องดินเผาเพื่อค้นหารูปทรงและลักษณะการจัดวาง เพื่อแยกแยะตำแหน่งของกระเบื้องที่มีรูปทรงต่างกัน และเพื่อเป็นการกำหนดลักษณะของกลุ่มสีก่อนทำการเผา โดยเน้นให้การเผานั้นมีน้ำหนักของสีที่มีความแตกต่างกันในผลงานเดียว

ภาพประกอบ 34: การจัดวางเพื่อค้นหารูปทรงและกำหนดกลุ่มสี 1

ภาพประกอบ 35: การจัดวางเพื่อคั่นหารูปทรงและกำหนดกลุ่มสี 2

ขั้นตอนการเผา

ผู้สร้างสรรค์ได้ทำการทดลองเผากระเบื้องโดยใช้ภาชนะและวัตถุดิบในการเผาที่มีความแตกต่างกันเพื่อให้ผลทางด้านน้ำหนักของสีที่มีความแตกต่างกัน โดย น้ำหนักของสีที่มีความอ่อนสุดจะเผาโดยใช้ถ่านหุงต้ม น้ำหนักที่มีความเข้มในระดับกลางและออกสีส้มจะใช้ไม้กระถินและฟางในการเผา ส่วนน้ำหนักที่เข้มสุดผู้สร้างสรรค์ได้ทำการเผาโดยใช้ไม้กระถินร่วมกับแกลบและน้ำขี้เถ้ามาโรยเฉพาะบริเวณที่ต้องการให้มีน้ำหนักที่เป็นสีดำ ส่วนการสร้างพื้นผิวอีกเทคนิคหนึ่งที่ผู้สร้างสรรค์นำมาใช้ซึ่งเป็นผลจากการทดลองการทำดินปืนก็คือการเผาซ้ำโดยใช้ดินปืนเพื่อให้เกิดพื้นผิวและน้ำหนักตามที่ต้องการเฉพาะที่

ภาพประกอบ 36: การเผาโดยใช้ถ่านเพื่อให้ได้น้ำหนักอ่อนสุด

ภาพประกอบ 37: การเผาโดยใช้ไม้กระถินและฟาง เพื่อให้ได้สีส้มและน้ำหนัากลาง ๆ

ภาพประกอบ 38: การเผาพร้อมกับกลบเพื่อให้ได้น้ำหนักเข้ม

ภาพประกอบ 39: การจัดเผาด้วยเตา

ภาพประกอบ 40: การจัดเผาด้วยเตา

ภาพประกอบ 41: แกลบและขี้เถ้า

ภาพประกอบ 42: ดินที่สุกได้ที่พร้อมโรยขี้เถ้าเพื่อสร้างน้ำหนักผสมสุด

ภาพประกอบ 43: การเผาซ้ำด้วยดินปืน 1

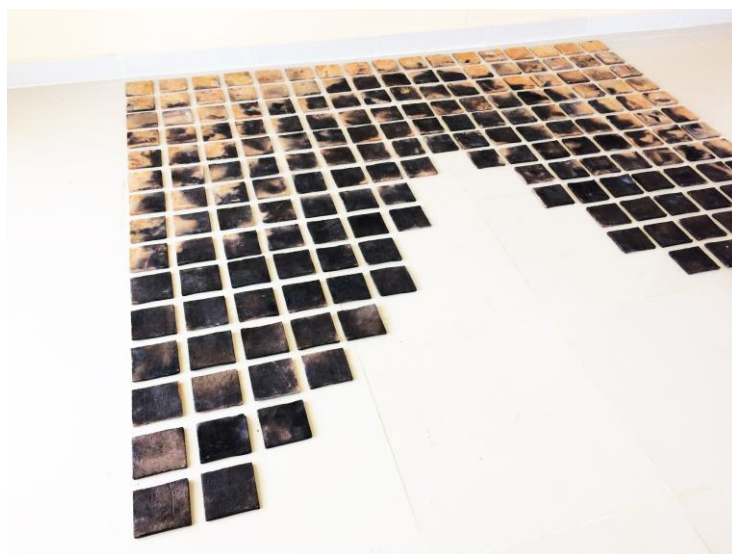
ภาพประกอบ 44: การเผาซ้ำด้วยดินปืน 2

ภาพประกอบ 45: กระเบื้องที่เผาเสร็จน้ำหนักต่าง ๆ

ขั้นตอนการจัดวางผลงานเพื่อแยกน้ำหนักร

กระเบื้องดินที่ได้จากการเผาขึ้นเป็นการเผาโดยใช้วัตถุดิบจากธรรมชาติ ผลที่เกิดขึ้นจึงเป็นไปได้ยากที่จะทำการควบคุมเรื่องน้ำหนัก ผู้สร้างสรรค์จึงได้ทำการจัดวางกระเบื้องเพื่อคัดแยกน้ำหนักของกระเบื้องให้เป็นไปตามรูปทรงที่ต้องการตามภาพร่างที่ได้กำหนดเอาไว้ในเบื้องต้น การตัดแยกนั้นเป็นไปตามลักษณะของรูปทรงและสี โดยการจัดวางดังกล่าวเป็นการจัดวางบนพื้นเป็นหลัก เนื่องจากความจำเป็นที่จะให้มีลักษณะที่เป็นเสมือนพื้นที่ (Land) ตามเนื้อหาและวัตถุประสงค์ของผู้สร้างสรรค์

ภาพประกอบ 46: การจัดวางเพื่อแยกน้ำหนักของสีและรูปทรง 1

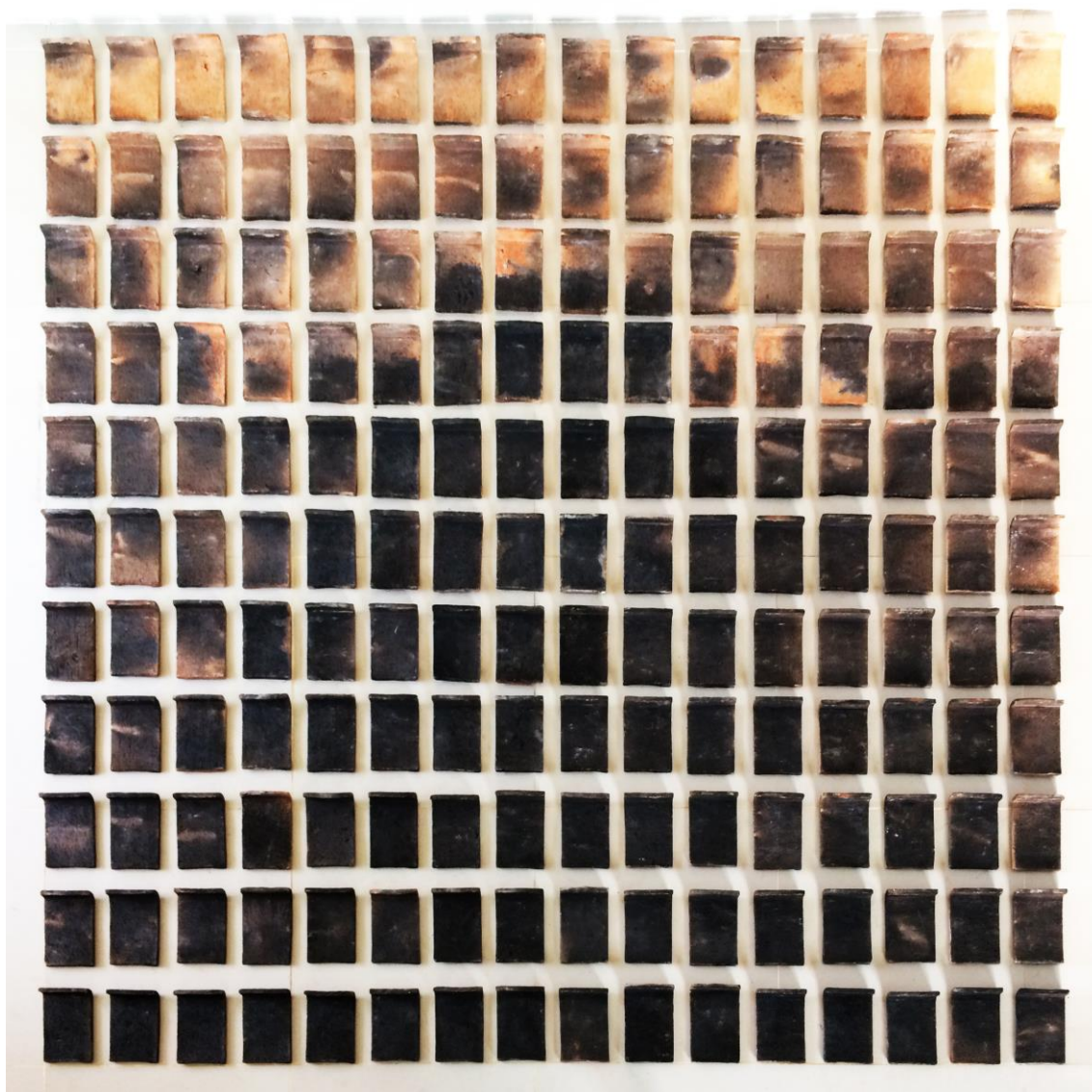
ภาพประกอบ 47: การจัดวางเพื่อแยกน้ำหนักของสีและรูปทรง 2

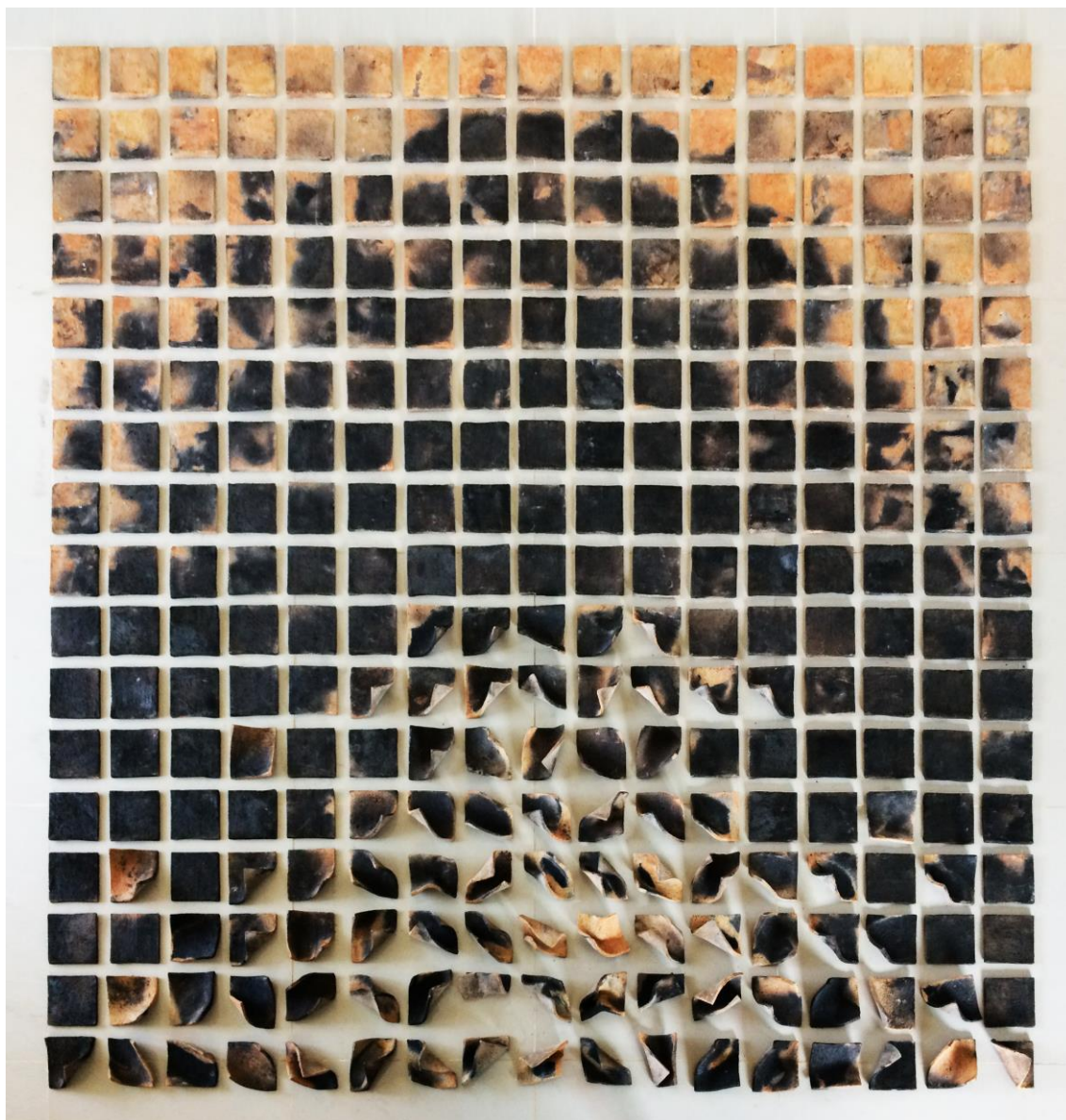
ภาพประกอบ 48: การจัดวางเพื่อแยกน้ำหนัของสีและรูปทรง 3

ภาพประกอบ 49: การจัดวางเพื่อแยกน้ำหนัของสีและรูปทรง 4

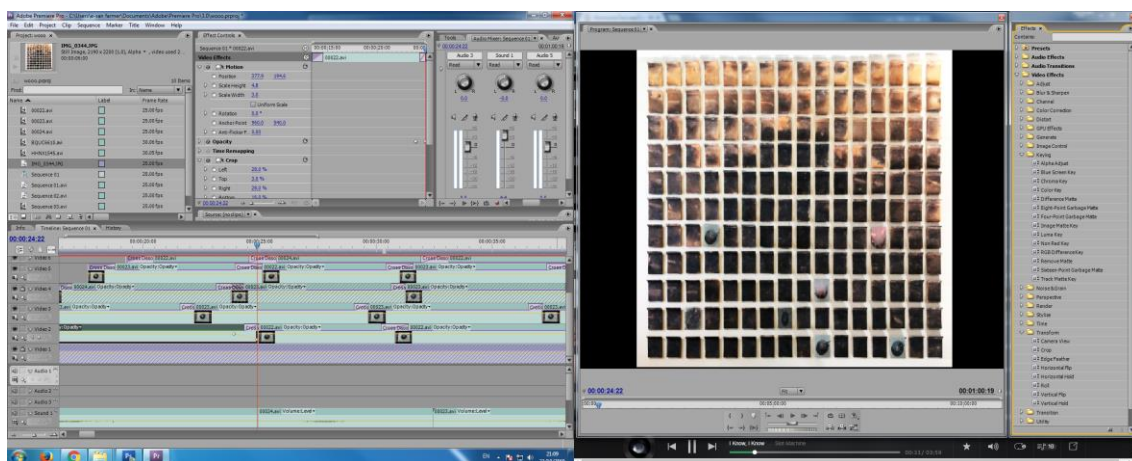
ภาพประกอบ 50: การจัดวางในผลงานสร้างสรรค์ชิ้นที่ 1 ขนาด 250 x 250 เซนติเมตร

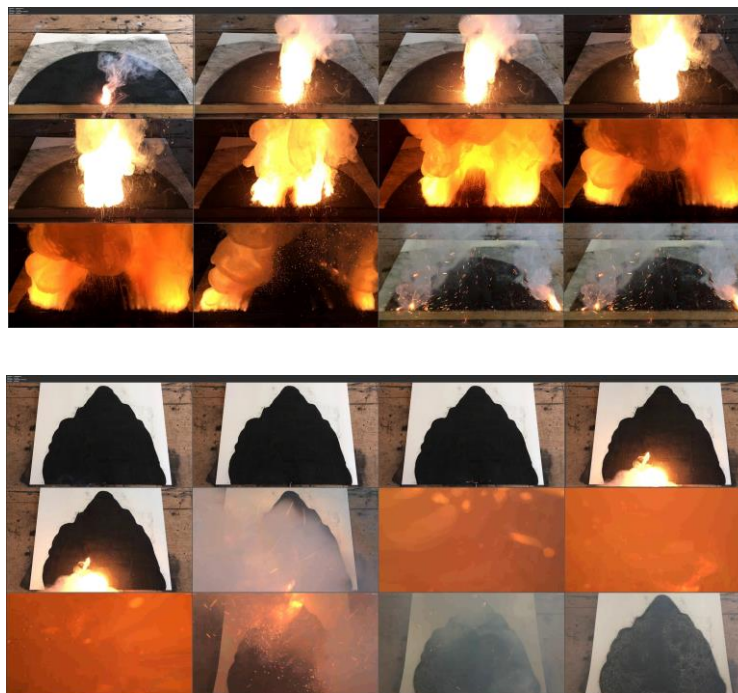
ภาพประกอบ 51: การจัดวางในผลงานสร้างสรรค์ชิ้นที่ 2 ขนาด 250 x 250 เซนติเมตร

ขั้นตอนการสร้างสรรค์ผลงานด้านวิดีโอและเสียง

กระบวนการที่ผ่านมาข้างต้นเป็นกระบวนการสร้างสรรค์ในส่วนที่เป็นวัสดุที่ใช้เป็นพื้นที่รองรับวิดีโอ ซึ่งผู้สร้างสรรค์ได้ทำการสร้างสรรค์ผลงานชุดนี้ขึ้นมาพร้อมกับภาพและเสียง โดยผ่านกระบวนการตัดต่อทางโปรแกรมตัดต่อเพื่อให้ได้ผลงานสร้างสรรค์ตรงตามจุดมุ่งหมายของการสร้างสรรค์ และถือเป็นการทดลองสร้างสรรค์ร่วมระหว่างสื่อในหลายลักษณะที่มีความหลากหลายและเป็นลักษณะเฉพาะตัวตามภาพประกอบดังต่อไปนี้

ภาพประกอบ 52: การตัดต่อวิดีโอเพื่อใช้ในผลงาน

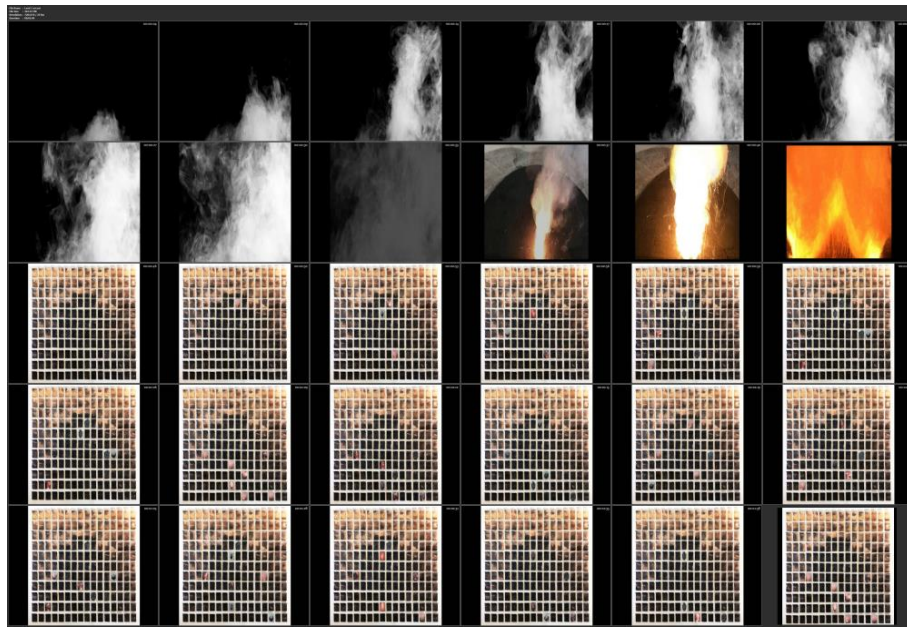
ภาพประกอบ 53: การบันทึกวิดีโอเพื่อใช้ในการตัดต่อ

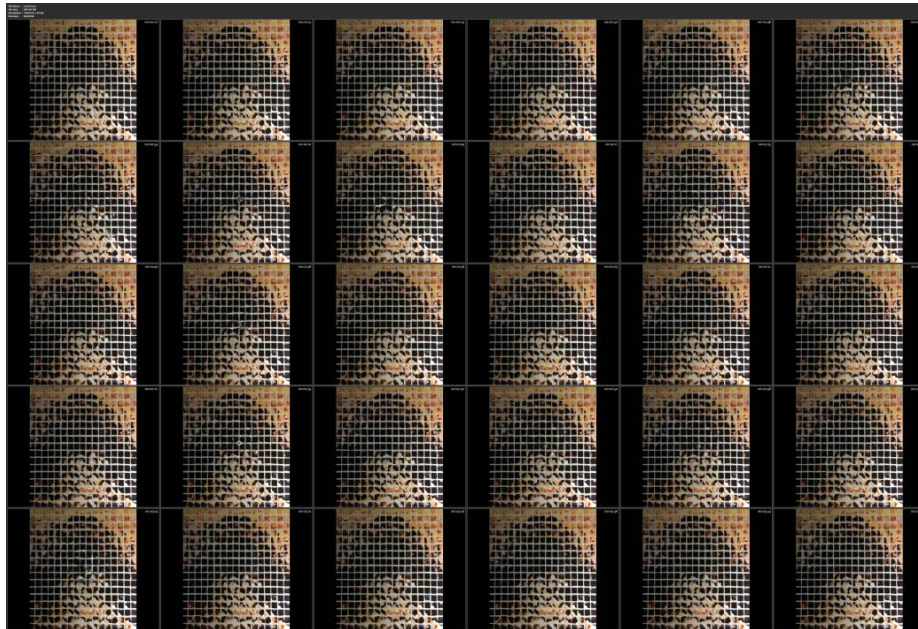
ภาพประกอบ 54: การบันทึกวิดีโอเพื่อใช้ในการตัดต่อ

ภาพประกอบ 55: วิดีโอที่ประกอบเป็นผลงานบางส่วน

ภาพประกอบ 56: วีดิโอผลงานสร้างสรรค์ ชั้นที่ 1

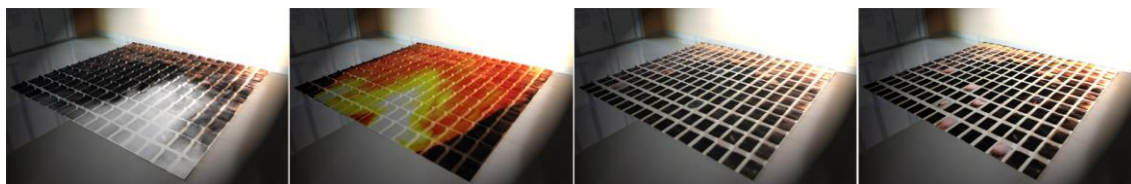

ภาพประกอบ 57: วีดิโอผลงานสร้างสรรค์ ชั้นที่ 2

ผลงานสร้างสรรค์

ผู้สร้างสรรค์ได้จัดทำผลงานโดยได้นำเอารูปแบบศิลปะสื่อประสมอันมีเทคนิคผสมมากกว่าสองสื่อเพื่อใช้ประกอบสร้างเป็นรูปทรงตามวัตถุประสงค์และแนวความคิดที่ได้ตั้งไว้ก่อนหน้านั้น โดยนำเสนอเป็นแบบศิลปะจัดวางสื่อประสม (Multimedia Installation Art) โดยมีรายละเอียดผลงานดังภาพประกอบต่อไปนี้

ผลงานสร้างสรรค์ชิ้นที่ 1

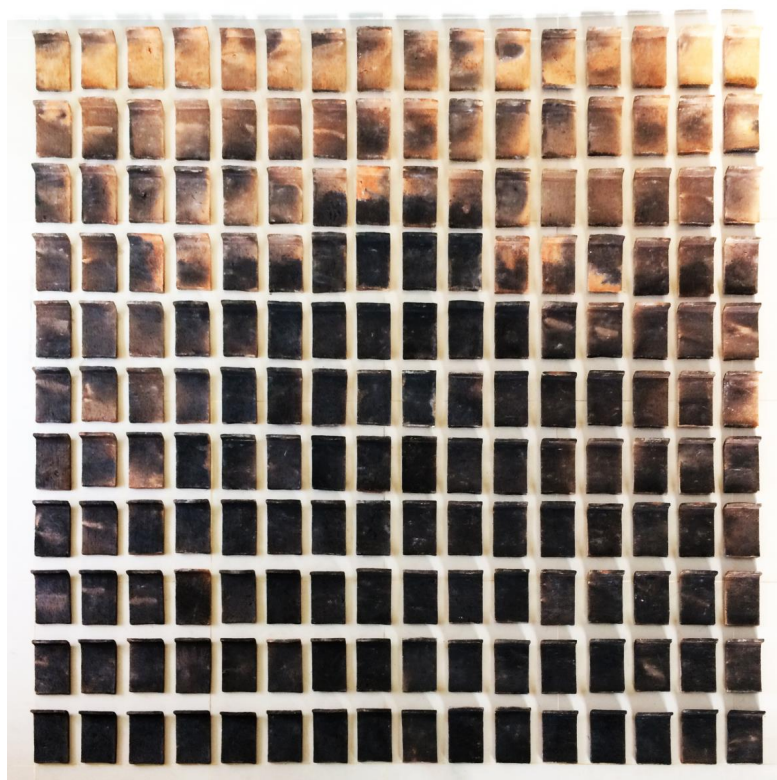

ภาพประกอบ 58: ผลงานสร้างสรรค์ชิ้นที่ 1

ชื่อผลงาน : Land 1

ขนาด: 250 x 250 เซนติเมตร

เทคนิค: สื่อประสม (ดินเผา, ดินปืน, วีดีโอ, เสียง)

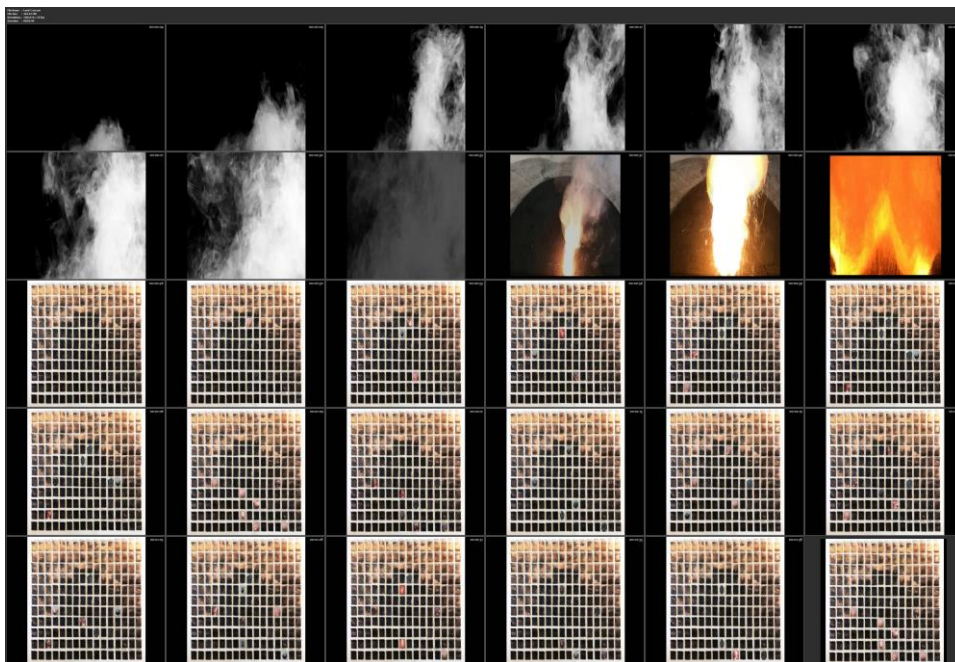
ภาพประกอบ 59: รายละเอียดผลงานที่เป็นดินเผา 1

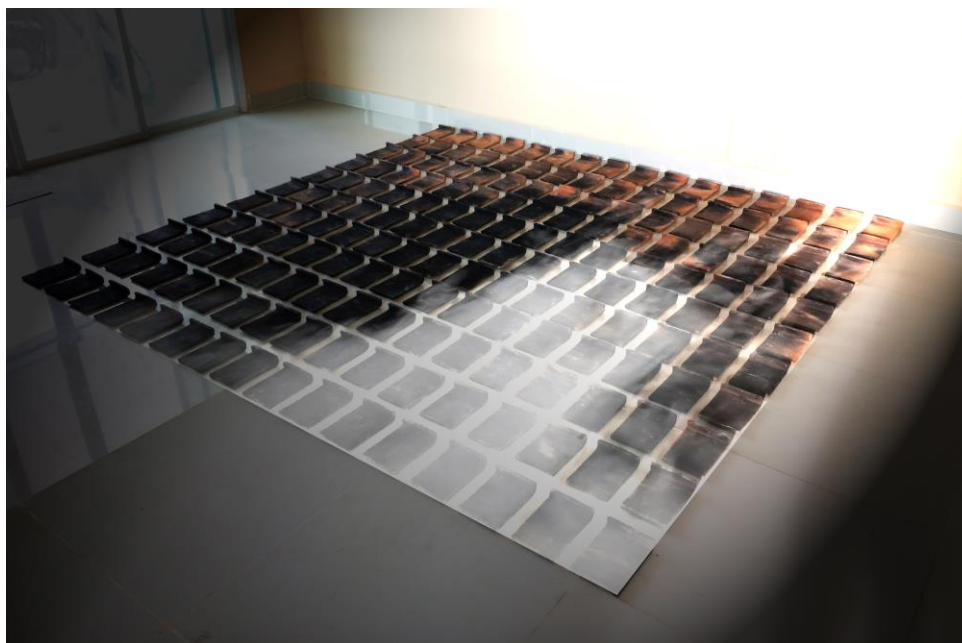
ภาพประกอบ 60: รายละเอียดผลงานที่เป็นดินเผา 2

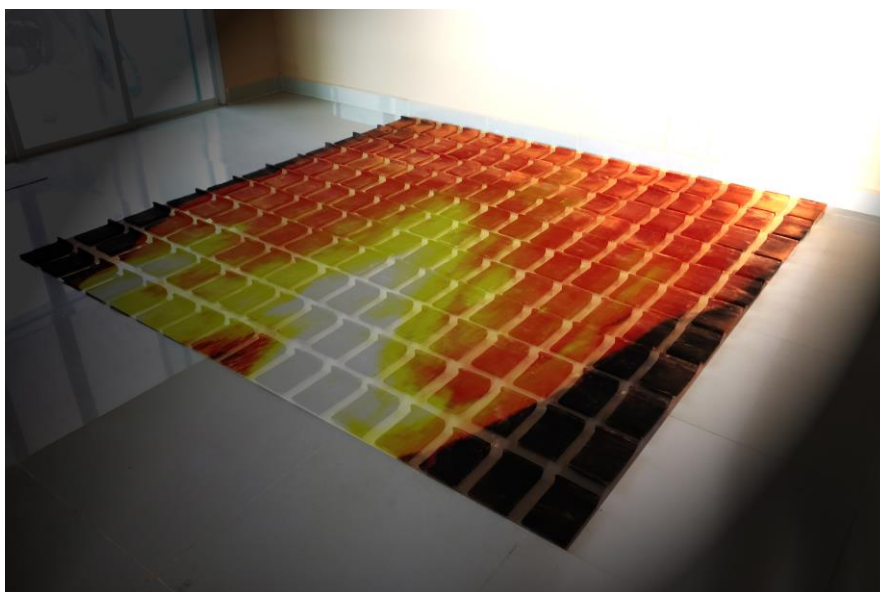
ภาพประกอบ 61: รายละเอียดผลงานที่เป็นดินเผา 3

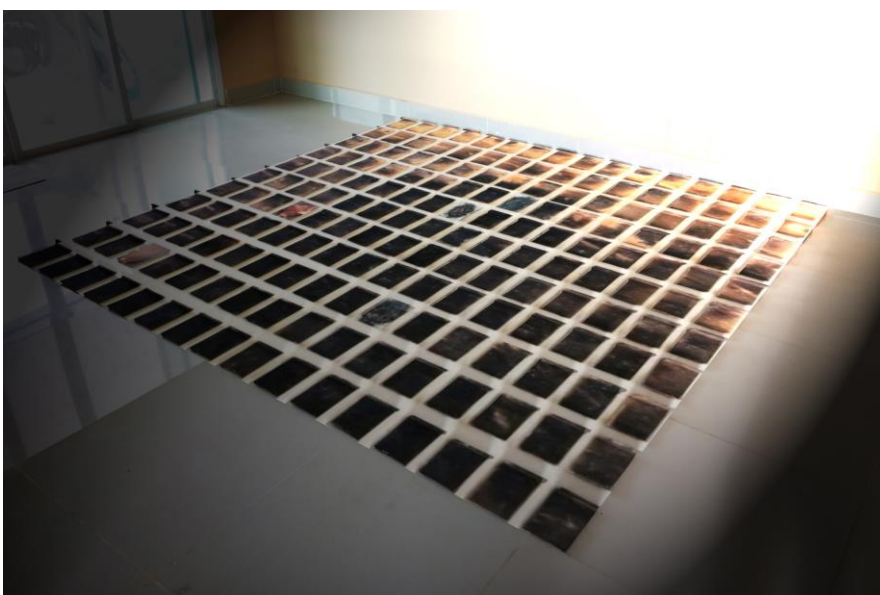
ภาพประกอบ 62: รายละเอียดผลงานที่เป็นวิดีโอและเสียง

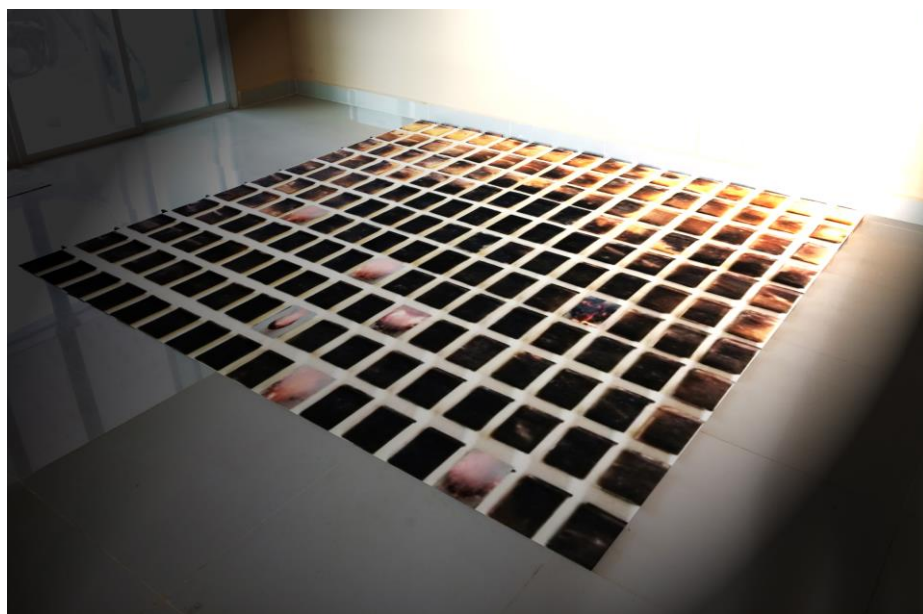
ภาพประกอบ 63: รายละเอียดผลงานทั้งวิดีโอ เสียง และดินเผา 1

ภาพประกอบ 64: รายละเอียดผลงานทั้งวิดีโอ เสียง และดินเผา 2

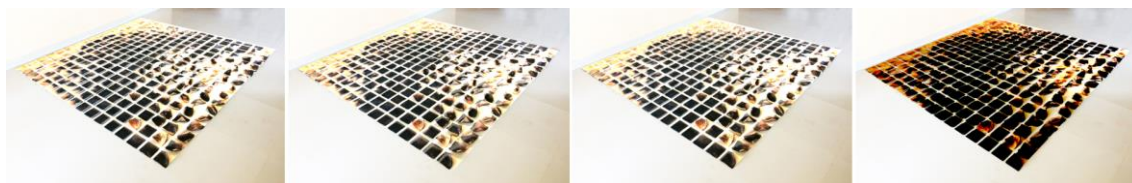

ภาพประกอบ 65: รายละเอียดผลงานทั้งวิดีโอ เสียง และดินเผา 3

ภาพประกอบ 66: รายละเอียดผลงานทั้งวิดีโอ เสียง และดินเผา 4

ผลงานสร้างสรรค์ชิ้นที่ 2

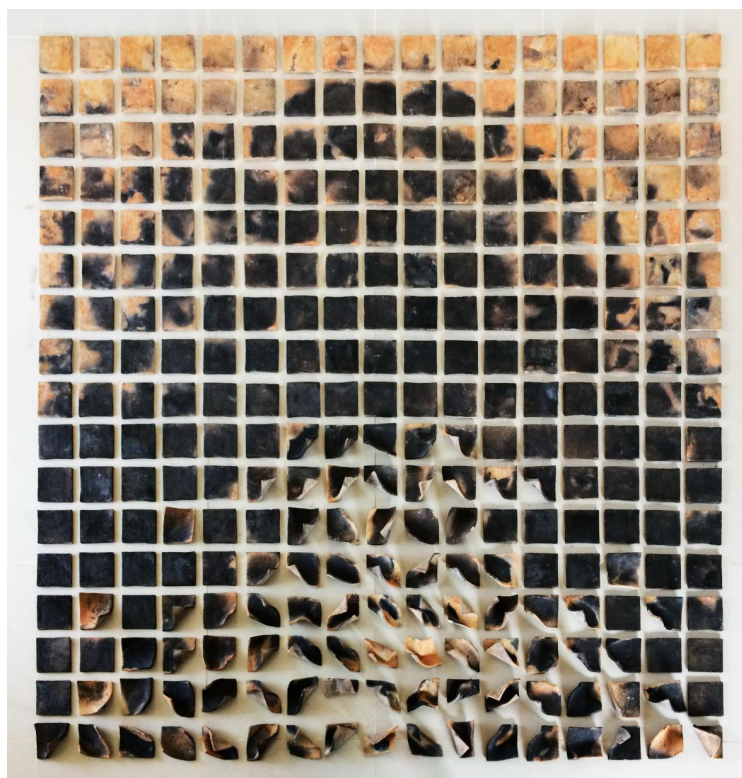

ภาพประกอบ 67: ผลงานสร้างสรรค์ชิ้นที่ 2

ชื่อผลงาน : Land 2

ขนาด: 250 x 250 เซนติเมตร

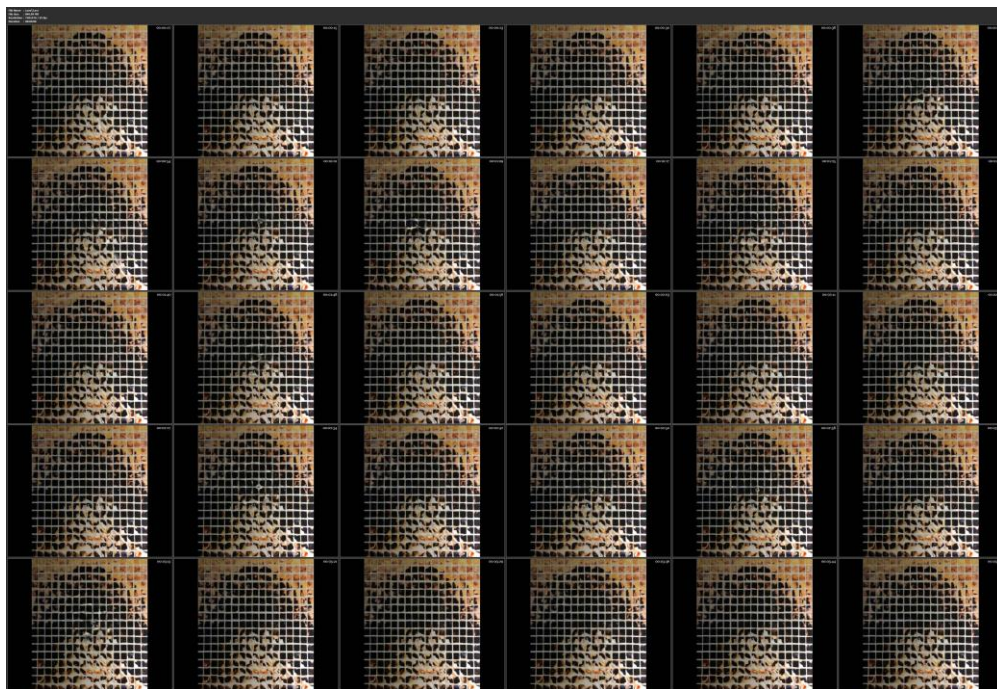
เทคนิค: สื่อประสม (ดินเผา, ดินปืน, วีดีโอ, เสียง)

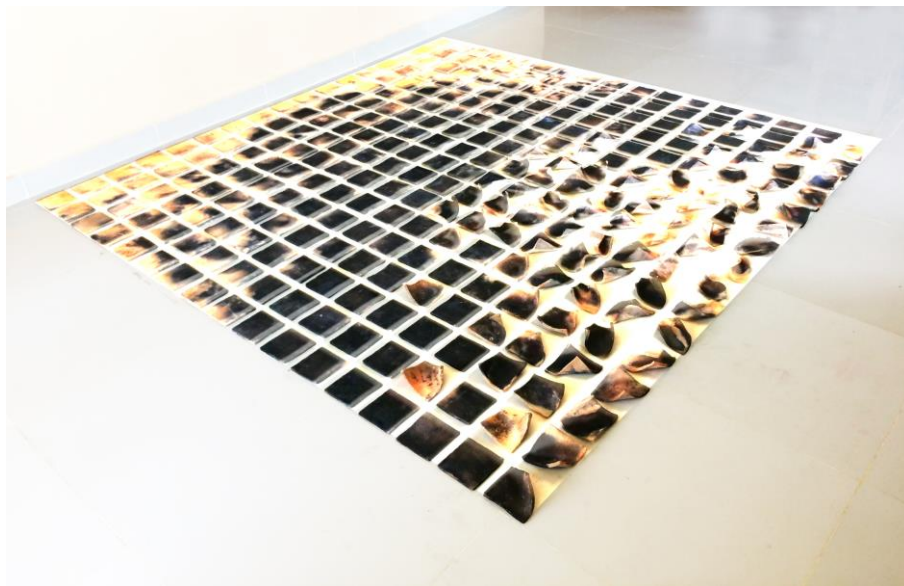
ภาพประกอบ 68: รายละเอียดผลงานที่เป็นดินเผา 1

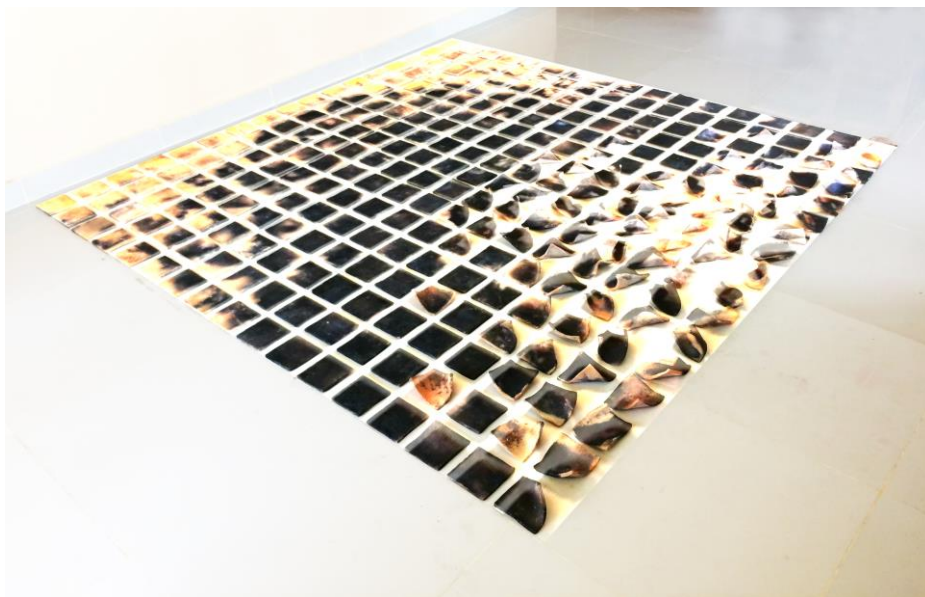
ภาพประกอบ 69: รายละเอียดผลงานที่เป็นดินเผา 2

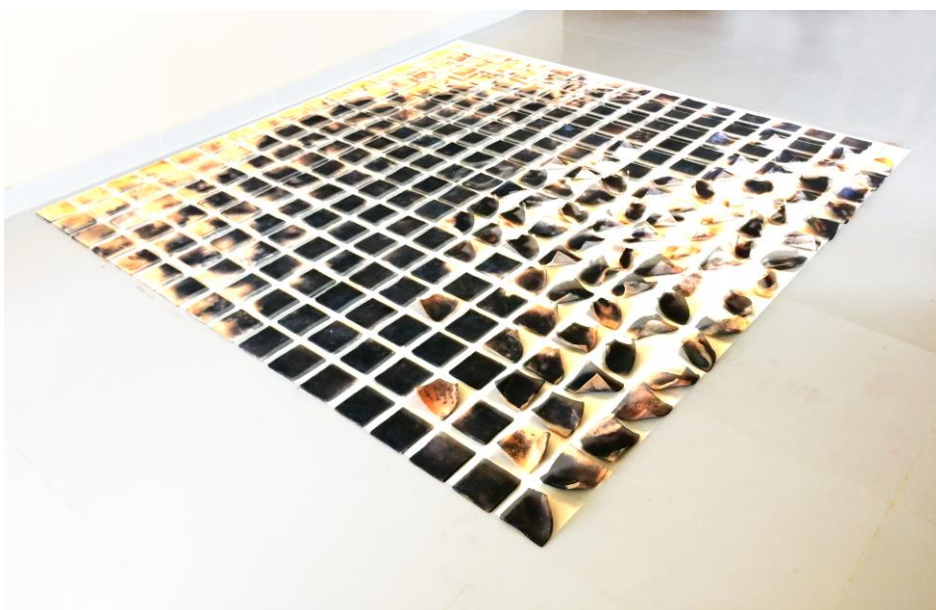
ภาพประกอบ 70: รายละเอียดผลงานที่เป็นวิดีโอและเสียง

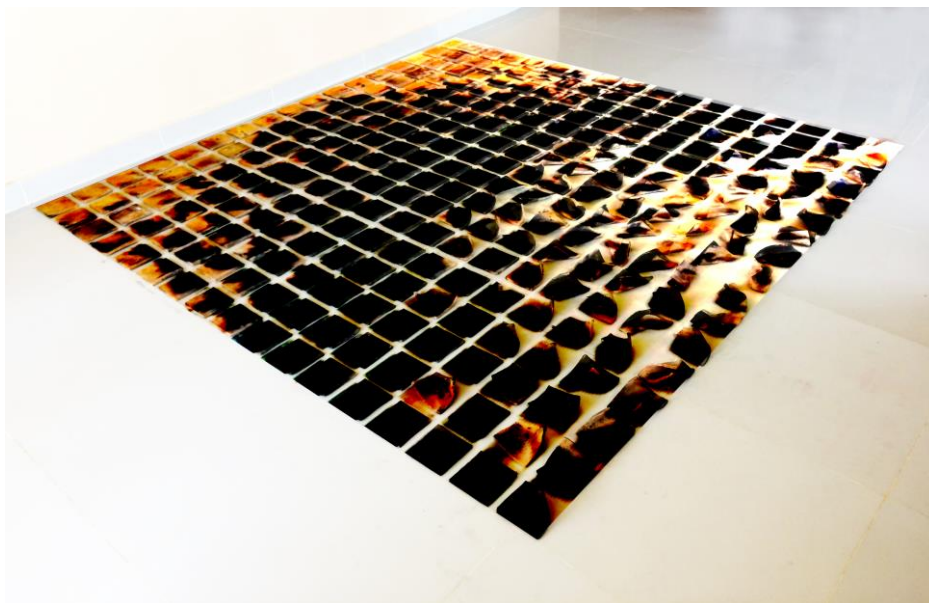
ภาพประกอบ 71: รายละเอียดผลงานทั้งวิดีโอ เสียง และดินเผา 1

ภาพประกอบ 72: รายละเอียดผลงานทั้งวีดีโอ เสียง และดินเผา 2

ภาพประกอบ 73: รายละเอียดผลงานทั้งวีดีโอ เสียง และดินเผา 3

ภาพประกอบ 74: รายละเอียดผลงานทั้งวิดีโอ เสียง และดินเผา 4

บทที่ 4

ผลการสร้างสรรค์

สรุปผล

โครงการสร้างสรรค์ศิลปะสื่อประสม: การสร้างสรรค์จากภูมิปัญญาการทำดินปืนของชาวอีสาน ผู้สร้างสรรค์ได้นำเอาเทคนิคและกระบวนการบางอย่างของภูมิปัญญาการทำดินปืนของชาวอีสาน มาพัฒนาโดยใช้กระบวนการทดลองจนนำไปสู่การประกอบสร้างเป็นรูปทรงทางทัศนศิลป์ ได้มีกระบวนการที่มีความเกี่ยวข้องและเกี่ยวเนื่องจากผลงานการสร้างสรรค์ชุด Hypothesis ซึ่งเป็นการพัฒนาผลงานโดยการวิเคราะห์หาแนวเรื่องใหม่และพัฒนาเทคนิคเดิมและเพิ่มเติมสื่อเพื่อให้ได้ผลงานที่ตรงตามเนื้อหาที่ต้องการแสดงออก หากแต่การสร้างสรรค์ผลงานชุดนี้เป็นการสร้างสรรค์ที่ได้เริ่มต้นและเน้นหนักไปทางด้านการศึกษาทดลองก่อนที่จะเป็นผลงานสร้างสรรค์ที่สมบูรณ์ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการสรุปประเด็นการค้นพบและเนื้อหา รวมไปถึงแนวทางการพัฒนาเอาไว้ดังต่อไปนี้

ความเชื่อที่เป็นผลจากภัยแล้งนั้นชาวอีสานเชื่อว่าเกิดจากการกระทำของสิ่งที่ไม่เห็นเกิดจากการกระทำของผีและผู้ปกปักรักษาในธรรมชาติ โลกทัศน์ในการมองธรรมชาติเช่นนี้จึงเป็นเหตุทำให้เกิดชนบประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการแสดงความเคารพนอบน้อมต่อความเชื่อนั้น เพื่อให้ปัญหาภัยพิบัติและภัยแล้งนั้นหายไปหรือบรรเทาลง ชาวอีสานมีประเพณีการบูชาแถนหรือพญาแถนตามความเชื่อดั้งเดิมมาตั้งแต่โบราณกาลเพราะมีความเชื่อว่าพญาแถนนั้นเป็นผู้กำหนดชะตากรรมของน้ำและเป็นผู้ควบคุมฝนให้ตกตามฤดูกาล สภาวะภัยแล้งและฝนทิ้งช่วงนั้นมีความเชื่อว่าเกิดจากพญาแถน การบูชาและพิธีกรรมที่เห็นได้ชัดเจนและมีการสืบทอดกันมาคือการจุดบั้งไฟ โดยชาวอีสานจะจัดประเพณีบุญบั้งไฟในเดือนหกของฤดูการทำนา เพื่อเป็นการขอฝนและให้เกิดความอุดมสมบูรณ์แก่ผลิตผลทางการเกษตร อีกทั้งยังเป็นการบำรุงขวัญกำลังใจก่อนการประกอบอาชีพการทำนา หากไม่ปฏิบัติเชื่อว่าเป็นปีนั้น ๆ ก็จะทำให้เกิดปัญหาภัยแล้งหนัก ความเชื่อนี้ถูกสอดแทรกเรื่องอื่น ๆ เอาไว้เพื่อเป็นกุศโลบายในการดำเนินชีวิตของคนอีสานเพราะประเพณีนี้นอกจากจะเป็นการแสดงถึงความเคารพและบูชาตามหลักความเชื่อแล้วชาวอีสานก็ถือเอาประเพณีนี้เพื่อแสดงออกถึงความรักความสามัคคีและการสร้างกฎเกณฑ์ของสังคมร่วมกันผ่านประเพณี เป็นการดำรงชีวิตภายใต้ธรรมชาติแบบถ้อยทีถ้อยอาศัยและอีกนัยยะหนึ่งถ้ามองในรูปแบบลักษณะการจัดงานประเพณีนี้ถือเป็นการสร้างเสริมความสนุกสนานรื่นเริง เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาที่เกิดขึ้นจากสภาวะภัยแล้ง หรือช่วยบรรเทาความทุกข์ที่เกิดขึ้นจากการกระทำของธรรมชาติ ประเพณีบุญบั้งไฟนั้นองค์ประกอบอย่างหนึ่งคือการทำบั้งไฟ เพื่อที่จะจุดให้พุ่งทะยานขึ้นสู่ท้องฟ้าเพื่อบูชาพญาแถนตามความเชื่อของชาวอีสานถือเป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาจากอดีตถึงปัจจุบันการจุดบั้งไฟขึ้นไปบนท้องฟ้าเป็นสัญลักษณ์และสัญญาณบอกถึงคำขอที่มีต่อพญาแถน ความตั้งใจ ความพิถีพิถัน ความประณีตในการทำบั้งไฟจึงถือเป็นเรื่องสำคัญ การทำบั้งไฟนั้นเกิดจากการผสมผสานความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์และภูมิปัญญาชาวบ้านถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาวอีสานผู้ที่สามารถทำบั้งไฟได้ต้องผ่านกระบวนการสืบทอดและเรียนรู้สืบทอดกันมาจกช่างทำบั้งไฟอย่างเป็นขั้นเป็นตอนและเป็นระบบ

โลกทัศน์ของชาวอีสานในอดีตต่อการทำบั้งไฟนั้นสะท้อนให้เห็นถึงการมองโลกมองชีวิตตามความเชื่อไม่ว่าจะเป็นโลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อมนุษย์ โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติ และโลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ การมองโลกใน 3 กรณีของชาวอีสานจากการทำบั้งไฟจึงถือเป็นบรรทัดฐานหรือกรอบที่กำหนดให้ชาวอีสานยึดถือให้ปฏิบัติในการดำเนินชีวิตการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างระเบียบแบบแผน โดยจะเน้นหนักไปกรณีโลกทัศน์ที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ ปัจจุบันโลกทัศน์ในการทำบั้งไฟของชาวอีสานมีความแตกต่างจากอดีตสืบเนื่องจากการดำเนินชีวิตที่มีการเปลี่ยนแปลง มีการถ่ายเททางวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคม เศรษฐกิจ การเมือง จึงทำให้เกิดการละเลยและให้ความสำคัญกับคุณค่าของการทำบั้งไฟ โลกทัศน์ที่เคยมีต่อบุญบั้งไฟจึงมีการลดบทบาทหรือมีความเบี่ยงเบนไปตามกาลเวลาออกห่างจากนัยยะสำคัญและกรอบของประเพณีแบบดั้งเดิมจึงถูกมองเป็นเพียงแค่กิจกรรมสันทนาการ เพื่อความสนุกสนานหรือด้วยเหตุผลที่มิมีนัยยะทางการเมือง และเศรษฐกิจการท่องเที่ยวเป็นหลัก จนทำให้เกิดความไม่เข้าใจความสำนึกในวัตถุประสงค์หลักของการทำบุญบั้งไฟ และคติความเชื่อดั้งเดิมของประเพณีบุญบั้งไฟในบางพื้นที่ได้รับเปลี่ยนแปลงและมองข้ามไปจนเกิดเป็นแง่ที่ไม่ดีดังเช่นการจัดประเพณีขึ้นเพียงเพื่อการประกวดแข่งขันและการพนันขึ้นต่อ

การปรับเปลี่ยนโลกทัศน์ของชาวอีสานที่มีต่อประเพณีบุญบั้งไฟในปัจจุบันเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้เกิดคติความเชื่อที่ดั่งงามของประเพณีนั้นยังคงอยู่ แม้จะไม่ครบถ้วนทั้งหมด อันเป็นผลจากวัฒนธรรมความเชื่อที่เปลี่ยนไป จึงมีความจำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจและปรับเปลี่ยนเพื่อให้เกิดความประสานกลมกลืนระหว่างโลกทัศน์แบบเดิมและสมัยใหม่ การหยิบยกเนื้อหาเรื่องราวในอดีตจากคติความเชื่อดั้งเดิมมาผสมผสานร่วมกับความเชื่อใหม่เพื่อสร้างสรรค์เป็นผลงานศิลปกรรม โดยยังคงไว้ซึ่งสาระสำคัญในประเพณีบุญบั้งไฟ จึงเป็นส่วนเสริมสร้างและเป็นช่องทางในการกระตุ้นเตือนให้เกิดจิตสำนึก และเป็นการเผยแพร่ภูมิปัญญาในรูปแบบที่เป็นรูปธรรมจากนามธรรม สามารถเข้าถึงสัมผัสจับต้องได้ อีกทั้งการปรับเปลี่ยนดังกล่าวยังมีความเหมาะสมในสภาวะสังคมและความเป็นไปได้ในปัจจุบัน

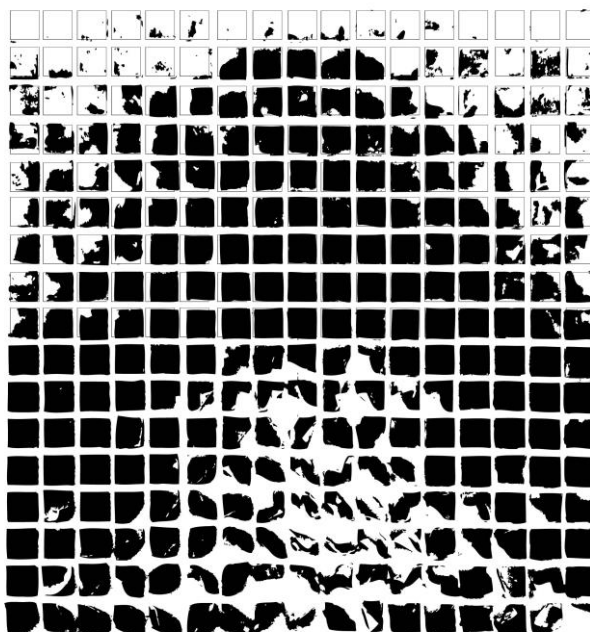
ปัญหาทางด้านภัยแล้งยังมีให้พบเห็นอยู่จนทุกวันนี้ไม่แตกต่างกันเลยจากอดีต แต่โลกทัศน์ที่มองปัญหานั้นอาจจะเปลี่ยนไป การมองโลกในอดีตมีผลต่อการมองโลกในปัจจุบันและอนาคต มีการปรับเปลี่ยนให้มีความสัมพันธ์กันตามเหตุและผล เพื่อสร้างเป็นโลกทัศน์ใหม่ที่ยังคงลักษณะดั้งเดิม หากแต่เป็นการผสมผสานกัน การสร้างความเข้าใจในสังคมถึงประเพณีความเชื่อก็จะส่งผลดีต่อการดำรงไว้ซึ่งสิ่งที่ดั่งงาม การสร้างสรรค์ผลงานทางด้านศิลปกรรมจึงถือเป็นเครื่องมือในการผสมผสานความเข้าใจอันดีนี้ไว้

การสร้างสรรค์ผลงานศิลปกรรมในครั้งนี้มุ่งเน้นถึงการทดลองและสร้างสรรค์โดยการนำเอาภูมิปัญญาชาวบ้านอีสานในการทำดินปืนซึ่งเป็นส่วนประกอบหลักในการทำบั้งไฟมาศึกษาทดลองถึงส่วนประกอบและส่วนผสมทั้งที่ได้จากธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้น อันมีผลต่อความงามในด้านเทคนิค เพื่อเป็นการค้นหา ควบคุมดินปืนในฐานะสื่อในการสร้างสรรค์เพื่อให้เกิดเป็นผลงานศิลปะสื่อประสม (Mixed media art) นอกจากการทดลองเพื่อค้นหาส่วนผสมที่มีผลต่อการสร้างสรรค์แล้ว การนำผลที่ได้ไปทดลองร่วมกับวัสดุอื่นก็มีความสำคัญ โดยวัสดุหาได้จากท้องถิ่นที่มีความสัมพันธ์กับคติความเชื่อและวัฒนธรรมประเพณีมาประกอบเพื่อให้เกิดเป็นผลงานสื่อประสมที่มีความสมบูรณ์ การสร้างสรรค์ผลงานในครั้งนี้จึงถือเป็นการทดลองและพัฒนาทางด้านเทคนิคซึ่งถือเป็นสิ่งใหม่ต่อวงการศิลปะและเป็นงานสร้างสรรค์ที่มีที่มาจากภูมิปัญญาอีสาน เพื่อสะท้อนถึงโลกทัศน์ของประเพณีบุญบั้งไฟของชาวอีสานในอดีตที่บอกผ่านมุมมองของสภาวะการปัจจุบัน

อภิปรายผล

ผลสรุปของการสร้างสรรค์ข้างต้นนั้นได้นำพาให้ดำเนินการสร้างสรรค์ผลงานตามที่ปรากฏในโครงการนี้ ซึ่งผลงานสร้างสรรค์ที่เกิดขึ้นนั้นล้วนแล้วแต่มีที่มาจากข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์จนนำไปสู่การสร้างรูปทรงและการประกอบกันขึ้นของสื่อแต่ละประเภทจนเป็นผลงานที่มีความพึงพอใจในระดับหนึ่งซึ่งผู้สร้างสรรค์เองจะได้อภิปรายผลงานตามหลักการทางด้านศิลปะ อันประกอบไปด้วยหลักการทางองค์ประกอบศิลป์ และหลักการในเชิงสัญลักษณ์ที่ปรากฏในผลงานตามความเข้าใจของผู้สร้างสรรค์ตามลำดับดังนี้

การซ้ำ (Repetition) ผู้สร้างสรรค์ได้จัดวางผลงานโดยใช้หลักการทางองค์ประกอบศิลป์ในเรื่องการซ้ำ โดยการจัดวางกระเบื้องดินเผาตั้งกล่าวมีที่มาจากพื้นที่ดินทางภาคอีสาน อันมีลักษณะทางกายภาพที่แห้งแล้งขาดความอุดมสมบูรณ์ จัดวางเรียงกันบนพื้นระนาบที่ให้ความรู้สึกของความเป็นพื้นที่ โดยลักษณะการจัดวางดังกล่าวผู้สร้างสรรค์มีความตั้งใจที่จะให้เกิดความงาม การเพิ่มความขัดแย้งให้แก่จังหวะที่ซ้ำกันก็เป็นไปในทำนองเดียวกัน จะทำให้มีการเปลี่ยนแปลงของจังหวะ ถ้ามีการเปลี่ยนแปลงทั้งรูปทรงของหน่วยและจังหวะของการซ้ำ จะทำให้องค์ประกอบนั้นน่าสนใจยิ่งขึ้น (ชูลุด นิยมเสมอ, 2553: 142) นอกจากการปรับเปลี่ยนรูปทรงของหน่วยเพื่อลดจังหวะของการซ้ำที่น่าเบื่อลงแล้ว ผู้สร้างสรรค์ยังได้มีการคัดเลือกน้ำหนักของสีที่มีความแตกต่างกันแยกแยะและแบ่งตามค่าน้ำหนักของสีเพื่อเพิ่มความเป็นเอกภาพและลดความซ้ำของจังหวะให้มีความไม่น่าเบื่อ ดังปรากฏในผลงานตามภาพประกอบด้านล่างนี้

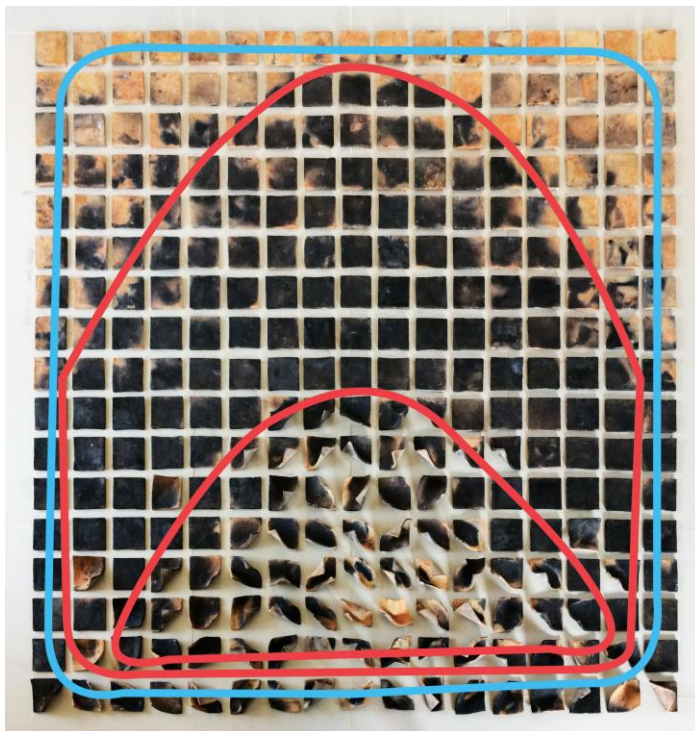

ภาพประกอบ 75: การปรับเปลี่ยนการซ้ำของจังหวะ 1

การซ้ำที่ได้ถูกปรับเปลี่ยนซึ่งทำให้ผลงานมีความน่าสนใจมากขึ้น แต่ในขณะเดียวกันขนาดของรูปทรงโดยรวมในผลงานบางชิ้นก็ยังก่อให้เกิดความไม่น่าสนใจอยู่ ซึ่งผู้สร้างสรรค์ได้ทำการนำสื่อ

สมัยใหม่อย่างเช่นวิถีทัศนมาลดปัญหานี้ เพื่อให้ภาพเคลื่อนไหวได้ทำหน้าที่ดึงดูดความสนใจมากกว่า รูปทรงที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลา

รูปทรง (Form) ที่มาของรูปทรงในผลงานสร้างสรรค์มีที่มาจากพื้นที่ทางธรณีวิทยาของภาคอีสาน ลักษณะการแบ่งช่องเหมือนพื้นที่ไร่นาที่ประกอบกันขึ้นโดยใช้หลักการทางความเป็นเอกภาพของรูปทรงและสีของผลงาน ซึ่งผู้สร้างสรรค์เองได้ทำการจัดกลุ่มสีเพื่อประกอบเป็นรูปทรงใหม่ภายใต้รูปทรงหลัก ดังปรากฏในภาพประกอบด้านล่างนี้

ภาพประกอบ 76: การปรับเปลี่ยนการซ้ำของจังหวะ 2

จากภาพประกอบข้างต้นกรอบด้านนอกจะแสดงการจัดวางหน่วยแบบการซ้ำของจังหวะที่มีความใกล้เคียงกัน ผู้สร้างสรรค์จึงได้ดำเนินการจัดวางน้ำหนักของสีเพื่อสร้างเป็นรูปทรงภายในใหม่ทับซ้อนกันขึ้น จุดมุ่งหมายก็เพื่อที่จะทำให้เกิดความน่าสนใจ และทำให้เกิดความหมายใหม่ของรูปทรง ดังกรอบด้านใน โดยเป็นรูปทรงของความเป็นตัวแทนของพื้นที่ทางภาคอีสาน

สัญลักษณ์ (Symbol) ผู้สร้างสรรค์ได้สร้างสัญลักษณ์เพื่อเป็นตัวแทนของการสื่อความหมายในผลงานซึ่งสัญลักษณ์ที่ใช้จะปรากฏในตัวผลงานเช่น การเผาเป็นตัวแทนของการทำลาย การหลุดลอกเป็นตัวแทนของความไม่คงทนเปลี่ยนแปลง ดินเป็นสัญลักษณ์แทนพื้นที่ สัญลักษณ์ของชนวนดินปืนที่ผ่านการเผาพร้อมกับเหรียญ เส้นของดินที่เป็นสัญลักษณ์ของสายน้ำ รวมไปถึงสัญลักษณ์ที่เกิดขึ้นจากภาพเคลื่อนไหวซึ่งด้วยพื้นฐานของสื่อจะให้ความรู้ถึงการทำลาย บางชิ้นมีหยดน้ำแทนสัญลักษณ์ของการใช้สติ การมองปัญหาอย่างมีสติ ในบางครั้งสื่อใหม่เหล่านี้มีลักษณะที่เป็นภาพซ้อนแบบลวงตา เป็นภาพเสมือนจริงทำงานร่วมกับวัสดุจริง จึงเกิดเป็นข้อเปรียบเทียบให้เห็นภาพความแตกต่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะ

จากการสร้างสรรค์ผลงานในชุดนี้ผู้สร้างสรรค์ได้มีการวางแผนในการสร้างสรรค์ผลงานไว้ในระยะยาวอันจะเป็นผลงานหลังจากการทดลองในชุดนี้ ซึ่งจะเป็นการนำพาให้เกิดข้อค้นพบและปัญหาใหม่ ตามภาพร่างที่ผู้สร้างสรรค์ได้ทำการกำหนดไว้ในเริ่มต้น ซึ่งแนวเรื่องและเทคนิคของการสร้างสรรค์ในชุดนี้สามารถพัฒนาต่อไปได้อีก และด้วยเนื้อหาและเทคนิคดังกล่าวในอนาคตอันใกล้และผลงานสร้างสรรค์ในชุดถัดไปของผู้สร้างสรรค์จึงสามารถที่จะทำงานในรูปแบบศิลปะกับสิ่งแวดล้อม และศิลปะกับชุมชน อันจะก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีของภูมิปัญญาและประเพณีอีสานโบราณที่มีวัตถุประสงค์เพื่อประโยชน์สุขของคนในพื้นที่และเป็นการอนุรักษ์ประเพณีบางอย่างที่สำคัญเอาไว้ หากแต่การอนุรักษ์ดังกล่าวอาจจะมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบโดยการนำพาเอาศิลปะไปร่วมด้วย และถือเป็นการลดช่องว่างระหว่างงานศิลปะกับผู้ชมได้เป็นอย่างดี ดังนั้นการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะสื่อประสม: การสร้างสรรค์จากภูมิปัญญาการทำดินปืนของชาวอีสาน ในครั้งนี้จึงถือเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีสำหรับทั้งตัวผู้สร้างสรรค์เอง และผู้ที่ต้องการพัฒนาเพิ่มเติมจากที่มีอยู่ ให้เกิดผลงานที่มีความร่วมสมัยและสามารถนำไปจรรโลงสังคมและผู้คนได้เป็นอย่างดีต่อไป

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กำจร สุนพงษ์ศรี. (2554). *ศิลปะสมัยใหม่*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เกษม ก้อนทอง. (2549). *ศิลปะสื่อประสม Mixed Media Art*. กรุงเทพฯ: ศิลปาบรรณาการ.
- ชลูด นิมเสมอ. (2553). *วาดเส้นสร้างสรรค์ Creative Drawing*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2538). *วิเคราะห์ภูมิปัญญาอีสาน*. อุบลราชธานี: ศิริธรรมออฟเซต.
- ถนอมศิลป์ โทบุญ. (2538). *โลกทัศน์ต่อประเพณีบุญบั้งไฟของชาวตำบลหนองแสง อำเภอวาปี ปทุม จังหวัดมหาสารคาม*. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- น. ณ ปากน้ำ. (2524). *ศิลปกรรมโบราณในสยามประเทศ*. กรุงเทพฯ: ดวงดีการพิมพ์.
- นิตี เอียวศรีวงศ์. (2536). *ท่องเที่ยวบุญบั้งไฟอีสาน: บั้งไฟต้องรับใช้ชาวยโสธร ไม่ใช่ชาว ยโสธรรับใช้บั้งไฟ*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: มติชน.
- บุญสม ยอดมาลี. (2545). *รวมบทความทางวิชาการที่เผยแพร่ทางสื่อสิ่งพิมพ์ (พ.ศ.2537-2544) ธรรมชาติ มนุษย์ สังคม*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิระพงษ์ กุลพิศาล. (2546). *มโนภาพและการรับรู้ทางศิลปะและศิลปศึกษา*. กรุงเทพฯ: เซ็นจูรี่ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม. (2518). *ความเชื่อและสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจของชาว อีสาน*. ภาพสีน้ำ: จินตทัศน์การพิมพ์.
- รณภพ เตชะวงศ์. (2552). *วัสดุและสัญลักษณ์ในจิตรกรรม Material and symbols in painting*. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- วิภาชน์ เทศน์ธรรม. (2541). *การศึกษารูปแบบการจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร*. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สงวน รอดบุญ. (2522). *ลัทธิและสกุลช่างศิลปะตะวันตก*. กรุงเทพฯ: การศาสนา.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ. (2537). *ชีวิตไทย ชุด บุญ พญา แถน*. กรุงเทพฯ: ศุภสภาลาดพร้าว.
- ห้องปฏิบัติการทางมานุษยวิทยาของอีสาน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. (2533). *สัญลักษณ์สำคัญในบุญบั้งไฟการวิเคราะห์และตีความหมายทางมานุษยวิทยา*. ขอนแก่น: ขอนแก่นการพิมพ์.
- อร่ามจิต ชินช่าง. (2531). *ภาพเขียนบั้งไฟ: ศึกษาเฉพาะกรณี อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร*. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- อารี สุทธิพันธุ์. (2551). *ผลึกความคิดศิลปะ*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- (2535). *ศิลปะนิยม*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- อิทธิพล ตั้งโฉลก. (2550). *แนวทางการสอนและสร้างสรรค์จิตรกรรมชั้นสูง*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- อำคา แสงงาม. (2537). *การเอ้บั้งไฟของชาวสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด*. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ประวัติผู้สร้างสรรค์

ชื่อ – สกุล นายอนุรักษ์ โคตรชมภู
Mr. Anurak Khotchomphu
ที่อยู่ หมู่บ้านสวนสารคาม 1 เลขที่ 137/47 ซอย 11 หมู่ 16 ตำบลขามเรียง
อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม 44150
e-mail anurak.k@msu.ac.th, anurakspace@gmail.com
Website www.esanfarmer.com
Facebook Anurak Khotchomphu

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2547 ศิลปกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม) มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
พ.ศ. 2557 ศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาทัศนศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

สถานที่ทำงาน

ภาควิชาทัศนศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ตำบลขามเรียง
อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม 44150 โทรศัพท์ (043) 754 - 384

เกียรติประวัติ

- รางวัลจากการประกวดการสร้างสรรค์ผลงาน 2 มิติ Young Thai Artist Award 2006
โดย มูลนิธิเอสซีจี (SCG FOUNDATION)
- ทุนยกเว้นค่าเล่าเรียนระดับ ป.โท มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- ทุนผู้มีผลการเรียนดีเด่น ระดับ ป.โท คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- ทุน "ภูมิพล" เนื่องในวันพระราชทานปริญญาบัตร ประจำปีการศึกษา 2555-2556 จากสมเด็จพระเทพพระรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารี
- ได้รับคัดเลือก เข้าร่วมโครงการถ่ายทอดงานศิลป์กับศิลปินแห่งชาติ 2557 (ครุศิลป์ รุ่น 5) ณ หอ
อัครศิลปินกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม
- ได้รับคัดเลือก เข้าร่วมโครงการถ่ายทอดงานศิลป์กับศิลปินแห่งชาติ 2558 (ครุศิลป์ รุ่น 6) ณ หอ
อัครศิลปินกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม
- ได้รับทุนสร้างสรรค์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม หัวข้อการสร้างสรรค์
“Mixed media art: The creative from wisdom of the gunpowder of the northeast”
ประจำปีงบประมาณ 2560

การแสดงงาน

2549 นิทรรศการ Young Thai Artist Award 2006, กรุงเทพฯ
2552 Semi Art Exhibition 1st ณ บ้านเพื่อน, มหาสารคาม
2552 KOKๆKAKๆ Art Exhibition ณ โพล์คพระนคร, มหาสารคาม

- 2553 นิทรรศการเชิดชูเกียรติ อาจารย์นันทิวรรณจันทร์พะละลิน ณ อีฮงยามาฮ่า แกลเลอรี
มหาสารคาม
- 2555 นิทรรศการวาดเส้นร่วมสมัย ณ อีฮงยามาฮ่า แกลเลอรี มหาสารคาม
- 2556 นิทรรศการศิลปะ Life – Line Art Exhibition ณ Light up Gallery, มหาสารคาม
- 2556 นิทรรศการศิลปินกลุ่ม ภาวนา ณ หอศิลป์วัฒนธรรมมหาวิทยาลัยขอนแก่น, ขอนแก่น
- 2557 นิทรรศการ Under The Radar ณ หอศิลป์วิทยานิทรรศน์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
กรุงเทพฯ
- 2557 นิทรรศการ ศิลปินแห่งชาติสัญจร สู่ประชาคมอาเซียน 2557 ณ หอศิลป์อาชีวอุบลราชธานี,
อุบลราชธานี
- 2557 นิทรรศการ Inside of me ณ Ton Tann Art space & Gallery, ขอนแก่น
- 2558 ศิลปินรับเชิญ นิทรรศการ FAITH ณ หอศิลป์จามจุรี, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ
- 2558 ศิลปินรับเชิญ นิทรรศการ Kwan pracha say no fish, ณ Contemporary café,
มหาสารคาม
- 2559 The CLMTV Contemporary Art Exhibition 2016, ณ หอศิลป์พระพิฆเนศวร
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม
- 2559 The Exhibition of art "The Contemporary Arts of Asean Today" National
Institute of Fine Art, vientiane, Lao PDR.
- 2559 นิทรรศการ Hypothesis ณ หอศิลป์จามจุรี, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย